

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Географічний факультет

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ

Географічного факультету
ТНПУ ім. В. Гнатюка

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
Випуск 1(6)/2023

Тернопіль - 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Географічний факультет

Випуск 1 (6)/2023

МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ
Географічного факультету
ТНПУ ім. В. Гнатюка

Збірник наукових праць

Тернопіль – 2023

*Друкується згідно з рішенням
Науково-методичної комісії географічного факультету
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(протокол №4 від 13 грудня 2023 р.)*

Редакційна колегія збірника:

Голова редакційної колегії – Кузишин А. В., декан географічного факультету, доктор географічних наук, професор кафедри географії України і туризму. **Члени редколегії** – Сивий М. Я., доктор географічних наук, професор кафедри географії та методики її навчання; Заставецька Л. Б., завідувач кафедри географії та методики її навчання, доктор географічних наук, професор; Царик Л. П., завідувач кафедри геокології та методики навчання екологічних дисциплін, доктор географічних наук, професор; Мариняк Я. О., в.о. завідувача кафедри географії України і туризму, кандидат географічних наук, доцент. **Відповідальний редактор** – Задворний С. І., кандидат географічних наук, доцент кафедри географії України і туризму.

Магістерські студії географічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка: збірник наукових праць. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. Вип. 1 (6). 132 с.

До наукового збірника увійшли праці здобувачів освітнього ступеня «магістр» освітніх програм спеціальностей 014 Середня освіта (Географія), 106 Географія, 103 Науки про Землю, 101 Екологія та 242 Туризм географічного факультету ТНПУ ім. В. Гнатюка. У публікаціях висвітлюються результати актуальних теоретичних та прикладних досліджень у сфері природничої і суспільної географії, наук про Землю, екології та туризму на регіональному, національному та міжнародному рівнях.

Для викладачів, науковців, аспірантів, магістрантів, студентів, а також усіх тих, хто цікавиться географією, туризмом, екологією та науками про Землю.

Тексти представлено із максимальним збереженням авторської редакції. Автори несуть відповідальність за унікальність та достовірність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв, підприємств, установ, організацій та іншої інформації.

© Колектив авторів, 2023

© ТНПУ, 2023

ЗМІСТ

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Мудра А. Історико-географічні передумови формування земельних ресурсів Бережанського горбогір'я.....	5
Наливайко Л. Геолого-геоморфологічні пам'ятки Тернопільського Подністров'я (на прикладі Чортківського району).....	8
Стефанюк В. З історії дослідження неотектоніки Західно-Подільського горбогір'я.....	13

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Береженко С. Суспільно-географічні дослідження системи освіти Тернопільського району Тернопільської області.....	17
Дзюрбан Б. Основні показники відтворення населення Польщі в сучасний період.....	22
Книш О. Структура закладів первинної медичної допомоги системи охорони здоров'я у Тернопільській області.....	24
Лешишин Ю. Аналіз і оцінка смертності населення Чортківського району Тернопільської області.....	31
Лихолат А. Підходи до класифікації туристично-рекреаційних ресурсів.....	36
Муха В. Характеристика стану функціонування соціальної сфери Львівської області (субрегіональний порівняльний аналіз).....	41
Погосян Я. Трансформаційні процеси в системі дошкільної та загальної середньої освіти Хмельницького району Хмельницької області.....	47
Пшемінський Д.-Б. Суспільно-географічні підходи до децентралізації.....	51
Ребар М. Сучасний стан лісопромислового комплексу Тячівського району Закарпатської області.....	54
Романів Н. Сучасний стан виробництва металопластикових вікон та дверей у Західному економічному районі України.....	57
Фоменко І. Освітня цінність геологічних об'єктів НПП «Подільські Товтри».....	63

СТУДІЇ З НАУК ПРО ЗЕМЛЮ

Герасимчук Д. Досвід країн ЄС у сфері планування території з позиції реалізації сталого розвитку регіонів.....	66
Гладун І. Використання туристично-рекреаційного потенціалу Івано-Франківської області в умовах сталого розвитку.....	70

Джула Д. Значення генеральних планів для планування території міських поселень (на прикладі Подільських областей).....	74
Любий А. Гідрологічна характеристика річок Гусятинської територіальної громади.....	78

ЕКОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Процик В. Геоекологічний стан Івачівського водосховища.....	81
Цалик В. Еколого-географічні особливості Лановецького лісництва ДП «Кременецьке лісове господарство».....	86

ТУРИЗМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Боднар Є. Організаційні засади фестивального туризму в Тернопільській області.....	91
Вигоняйло Д. Роль історико-архітектурних та етнокультурних ресурсів для формування туристичних потоків Ірландії.....	95
Івасечко О. Історико-культурні ресурси Турківської громади як джерело туристичної активності території.....	101
Муха Р. Туристична політики в країнах ЄС як зразок для формування сучасних українських нормативно-правових засад.....	105
Новосад Н. Історико-культурні рекреаційні ресурси міст Волинської області.....	108
Федорчук О. Розвиток мережі туристичних інформаційних центрів в Україні: сучасні виклики.....	114
Цвірло О. Рекреаційний потенціал приміської рекреаційної зони Одеської області.....	118
Щурко О. Історико-культурні туристичні ресурси приміської зони міста Тернопіль.....	121
Яблонський Ю. Екскурсійна діяльність та путівники Львовом в першій половині ХХ століття.....	124

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Мудра В.

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)*

Науковий керівник – доц. Гавришок Б. Б.

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ БЕРЕЖАНСЬКОГО ГОРБОГІР'Я

На формування земельних ресурсів мають значний вплив історичні передумови, адже регіон Бережанського горбогір'я, впродовж свого складного та тривалого процесу формування входив до складу різних держав, які визначали розвиток та структуру господарства. У складі різних держав, проводячи статистичні спостереження, часто виникали розбіжності в характері формування земельних відносин та землекористування.

Досліджуваний регіон був привабливим для заселення й освоєння з давніх-давен. У палеоліті земля була простою територією проживання для людей, а не засобом виробництва чи об'єктом управління. Управління земельними ресурсами зводилося до вибору вождем місць для поселення. Тоді люди ще не займалися землеробством або тваринництвом, а пристосувалися до умов навколишнього середовища. Однак у ранньому неоліті людство зазнало суттєвих змін у використанні землі. З'явилося аграрне виробництво, тобто почався перехід від збиральництва до землеробства [4].

Історія досліджуваного регіону пов'язана з розквітом трипільської культури в енеоліті (IV–II тис. р. до н. е.), яка значною мірою вплинула на антропогенну трансформацію цих територій. Населення Бережанщини, як і інших земель на лівобережжі Дністра, почало займатися землеробством та скотарством, що призвело до потреб у спільному використанні землі. За археологічними свідченнями, на той час тут вже вирощували пшеницю, як основну культуру, а також ячмінь та просо [2].

У бронзовому віці на території України почалося розселення різноманітних племен. Земля, як головний ресурс у сільському господарстві, стала основною причиною конфліктів між племенами – почалися війни за освоєні землі. Тодішня система управління земельними ресурсами була неструктурованою.

Особливістю управління земельними ресурсами у період I ст. до н. е. – I ст. н. е. була поява права управління господарським життям людей, яке належало загальним зборам – віче, яке приймали рішення про те, кому, скільки, і в якому місці надати землю в користування та

спосіб її використання. Це спричинило розширення площі орних земель та освоєння менш продуктивних угідь. Земельні відносини того часу характеризувалися поступовим утвердженням довічного спадкоємного володіння землею та користування нею на власний розсуд, без права продажу та передачі в оренду. Почала формуватися система сплати податку за використання земель [1].

В часи Давньоруської держави на території відбулися істотні зміни в сільському господарстві. Оскільки умови місцевості характеризуються пересічним рельєфом та значною лісистістю, частка орних земель на той час була невисокою, в структурі сільськогосподарських угідь переважали луки. Орні землі розподілялися між господарствами та переходили у власність двору. Із прийняттям християнства та культурним зближенням із Візантією відбулися запозичення деяких правил про власність на землю. Важливе місце належало стягуванню податку за використання землі.

В часи панування Литви та Польщі, протягом другої половини XIV – XV ст. широкого розвитку набуває магнатське та шляхетське землеволодіння. Як результат, почало руйнуватись селянське землеволодіння, посилювалась феодальна залежність та складалась багатогалузева система господарства. Основною формою землекористування були фільварки, різні за своїми розмірами. Вся земля, якою володіли селяни, поділялась на, так звані «волоки». Кожен двір, наділяючись такою волокою зобов'язувався відробляти панщину [1].

До кінця 30-х років XIX ст. у структурі земельних угідь зростає частка орних земель та скоротилися площі під луками і пасовищами. Постійного скорочення зазнавали лісовкриті площі.

У січні 1853 року набув чинності документ «Устави про ліси» – найстаріший у Австрійській імперії, що стосувався природоохоронної діяльності, а саме – збереження масивів лісу на території Галичини. Цей документ фактично забороняв скорочення площі лісу. Однак, протягом XIX ст. площа лісів Галичини скоротилася на 200 тис. га., в тому числі і на Бережанщині. Це пояснюється низьким рівнем контролю за вирубною лісів, які були переважно приватною власністю як в період Австро-Угорської імперії, так і в другій Речі Посполитій [3].

1883 р. Галицьке лісове товариство відновило випуск часопису «Sylwan», в якому почали друкувати роботи, що стосувалися аналізу стану і площ лісів Галичини. Перші офіційні дані про площі лісів Галичини знаходимо у статистичному звіті Австрії за 1891 р. Понад 70% лісів Галичини того часу знаходилися у недержавній власності. У межах досліджуваної території державних лісів взагалі не було.

Сільськогосподарська продукція перероблялась на промислових підприємствах, які почали активно утворюватися наприкінці XIX ст. Це були, здебільшого, дрібні, напівкустарні підприємства – гуральні, млини, бойні, цукроварні, пекарні, олійниці, пивоварні тощо. Найбільшим підприємством у досліджуваному регіоні на початку XX ст. була Монастирська тютюнова фабрика [2]. Були підприємства харчової промисловості, а також лісопилльні та столярні виробництва.

У XX ст. у структурі економіки переважало сільське господарство, яке було джерелом існування для більшості населення. Селянські господарства в основному були невеликі, із земельними наділами від 2 до 10 моргів (1 морг – 0,6 га). У 1921 р. 55% господарств мали менше ніж 2 га землі. Такі господарства не мали необхідних знарядь виробництва. Майже в половині з них не було коней, у 20% не було корів, у 35% господарств, крім корів, не було інших тварин. У великих поміщицьких господарствах вирощували значну частину зерна, яку не тільки споживало місцеве населення, а й вивозилося за кордон [4].

Після того, як у 1939 р. західноукраїнські землі увійшли до складу Української РСР, на досліджуваній території відбувалися значні соціально-економічні зміни. Внаслідок суцільної колективізації сільського господарства, у селян було забрано землю, худобу та реманент. Основними формами організації сільськогосподарського виробництва стали колгоспи і радгоспи з низькою продуктивністю праці, які тривалий час були в державі основними виробниками сільськогосподарської продукції.

У післявоєнний період збудовано нові промислові підприємства та реконструйовано старі. Але вже у кінці XX ст. коли Україна, опинилася у економічній кризі, обсяги виробництва промислової продукції різко зменшились, потужні підприємства майже зовсім припинили свою діяльність. Зменшилося й виробництво сільськогосподарської продукції, але не настільки високими темпами, як промислової і внаслідок цього Бережанщина перетворилася у аграрно-індустріальний регіон. Нині важливе місце в господарстві досліджуваного регіону традиційно займає агропромисловий комплекс. Протягом останніх років спостерігається його активний розвиток.

Таким чином, головними історичними передумовами формування земельних ресурсів досліджуваного регіону стали: вибір земельних ділянок для землекористування, поява права управління господарськими землями, формування системи сплати податку за використання земель, аграрно-індустріальний розвиток господарства тощо. Такі передумови дали змогу в подальшому визначити тенденції та закономірності функціонування земельних ресурсів в сьогоденні час.

Список використаних джерел:

1. Гавришук Б.Б., Сивий М. Я. Особливості природокористування в Подільських Товтрах: монографія. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 260 с.
2. Дем'янчук П., Свинко Й. Західно-Подільське горбогір'я як географічний екотон: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2011. 207с.
3. Програма розвитку лісового господарства Бережанщини URL: <http://oda.te.gov.ua/berezhanska/ua/catalog/item/55754.htm>.
4. Сухий П. О. Агропродовольчий комплекс Західноукраїнського регіону: монографія. Чернівці: Рута, 2008. 400 с.

Наливайко Л.

магістрантка II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – викл. Гулик С. В.

ГЕОЛОГО-ГЕОМОФОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ПОДНІСТРОВ'Я (НА ПРИКЛАДІ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ)

Вступ. Дослідження та збереження геолого-геоморфологічних пам'яток природи розширює коло любителів туризму в Україні та світі. Популяризація цих знань серед широких кіл громадськості є традиційними напрямками діяльності геологічних та природоохоронних служб розвинених країн Європи і світу.

Як було зазначено на Першому міжнародному симпозіумі з геологічної спадщини, що відбувся у Франції у 1991 році, виходи або відслонення гірських порід відносяться до «геологічних пам'яток» природи і складають геологічну спадщину людства. Ці об'єкти безумовно заслуговують на ретельну охорону і належать усьому людству, як і визначні культурні пам'ятки.

Виклад основного матеріалу. Чортківський район лежить у межах Подільської височини та Подністровської структурно-пластової глибокорозчленованої рівнини, яка прилягає до Дністра. Її північна межа проходить приблизно по лінії Бучач – Борщів.

Район вирізняється значною (180-200 м) глибиною ерозійного врізу річок, наявністю глибоких каньйоноподібних долин зі стрімкими обривистими схилами і вузькими, майже позбавленими заплав, днищами.

Межиріччя рівні, злегка хвилясті. Перехід від плоских межиріч до глибоких долин дуже різкий, раптовий, що надає цьому рельєфу особливої рекреаційної атрактивності. Подекуди схили річкових долин розчленовані короткими глибокими ярами з крутими скелястими схилами та вузькими східчастими днищами.

Русла ярів і потоків круто нахилені, переважно східчасті. Нерідко в

них трапляються каскади водоспадів, деякі з них досягають 10-12 м, що також посилює привабливість і естетичне сприйняття ландшафту.

Найважливіший елемент рельєфу регіону – долина річки Дністер з асиметричними схилами, крутизна котрих досягає 40-50°, з великими меандрами, нерівномірним розвитком одинадцяти терас.

Заплава Дністра подекуди складена піщаними пляжами, що (за умови вирішення проблеми чистоти води в річках) сприяло б розвитку пляжної рекреації.

Вихід на денну поверхню на крутих південних схилах теплоємних вапняків обумовлює виникнення специфічних мікрокліматичних умов, важливих для розвитку лікувально-оздоровчої рекреації. Наявність гіпсів сприяє широкому розвитку карстових процесів.

Поверхня межиріч більш хвиляста, нерідко в них трапляються карстові лійки, понори, що з'єднані з густою мережею підземних лабіринтів – печер, які є важливим ресурсом для розвитку не лише національного спелеотуризму на території [4].

Поділля виділяється серед регіонів України розмаїттям пам'яток природи, зокрема геолого-геоморфологічних. На даний час вони з достатньою детальністю описані і занесені у відповідні реєстри. При цьому багато з них є справді унікальними як для України, так і світу.

Це загальновідомі сульфатні печери Тернопільського Подністров'я, Товтрова гряда та інші. Завдяки значним (понад 400 м над рівнем моря) абсолютним висотам поверхні території Тернопільщини і глибокому (до 150-180 м) її розчленуванню, тут у багатьох місцях відслонюються верстви гірських порід різного віку, від нижньопалеозойських до кайнозойських включно.

Найцікавішими в науковому відношенні геологічними об'єктами в області є: відслонення силурійських і девонських відкладів в Подністров'ї, скупчення решток викопних рослин і тварин в неогенових відкладах північної частини області, найдовші у світі печери в гіпсах, неогеновий бар'єрний риф (Товтрова гряда). Чортківщина насичена цінними геологічними об'єктами і пам'ятками природи [1].

Глобального значення рекреаційні ресурси для розвитку спелеотуризму зосереджені саме в цьому рекреаційному вузлі (2/3 печер Тернопільщини). Основна частина печер Придністер'я знаходиться на вододілах річок Серет, Нічлава, Збруч. Вони вражають своєю величчю та специфікою побудови, красою та багатством кристалічних утворень, вони є одними із найбільших у світі за довжиною ходів.

Млинки – одна з найпопулярніших печер Тернопільщини, хоча вона не така велика, як Оптимістична чи Озерна, всього 40 км. Середня глибина від поверхні – 30-60 м, і 300 м над рівнем моря.

Маршрутів тут просто колосальна кількість. Всі вони ретельно нанесені на карту, але всіх ходів не знає ніхто, а скільки ще не відкритих, можна тільки здогадуватися.

Печера відома своїми цікавими назвами зал. Так ви зможете пройти через «Чортове горло», покататись на «козацьких гірках», перелізти через «Тешин зуб», пройти «Жовту трубу», пролізти на колінах «тарганів» і протиснутися в страшно «Веселий хід».

На найвитриваліших очікує один з найважчих ходів печери Млинки – «Пологовий будинок». «Пологовий будинок» – це вузький горизонтальний хід, який згодом під прямим кутом переходить у вертикальну шахту близько 4 м углиб та весь цей час милуватися різноманітними кристалами, жовтими, кричневіми, білими, чорними сталактитами, сталагмітами.

Довжина району печери Озерна на даний момент становить 120 км. Назва бере від численних підземних озер, що знаходяться у цій печері. Озерна – печера лабіринтового типу в товщі гіпсів (близько 20 м), з галереями, великими залами й вузькими, непролазними ходами.

Характерним для неї є наявність так званих «органних Труб», пов'язаних із щілинами в гіпсових товщах, й звичайно, озер середньої глибини – 1,5-2 м, які займають значну площу під землею. А на підземному шляху мандрівник побачить кристали, сталактити, кам'яні «квіти».

За твердженням фахівців, лабіринти печери Озерної можуть з'єднуватися із крайніми ходами печери Оптимістичної, адже печери не стикаються із собою всього 600 м. Перший за маршрутом Вхідний зал вражає 100 метровою галереєю, ширина якої сягає 15 м, висота – 4 м.

Подорожуючи підземеллям, можна знайти кілька озер дивовижної краси. Крім цього, в печері є безліч обвальних ділянок. Часто на стінах тунелів легко виявити скупчення вторинного гіпсу, кристалів різних кольорів. Є в Озерній район, куди люди добираються один раз у 10-15 рр., і то не всі, а ті, хто готовий пройти 10-12 «печерних» годин.

Найпопулярнішою печерею Тернопільщини є печера Кришталева (Кристалічна). Довжина печери 23 км, з яких відкрито для екскурсій лише 2,5 км. Стіни печери вкриті кристалами різноманітної форми та кольорів. Маршрут печери досить легкий, тому вам не знадобиться спеціальне спорядження для її проходження.

Також, це єдина печера, яка приймає туристів круглий рік. Вхід починається рукотворним тунелем завдовжки 500 м. У багатьох галереях трапляються гіпсові кристали, на днищах ходів – «глина», яку ще називають «хребтом крокодила», адже своєю формою днище справді нагадує спину рептилії. Лабіринт простягається майже на 2 км.

На інших ділянках стіни печери покриті білосніжними й

забарвленими у різноманітні кольори кристалами вторинного гіпсу, звідси і назва – Кришталева. Також в печері досить багата фауна (впродовж екскурсії можна зустріти 2 види кажанів).

Найбільша печера в Україні та друга у світі – печера Оптимістична, – 267 км. Вона складається з 23 розвіданих районів. Кожен з них має власну морфологію ходів, колір і структуру гіпсу, кількість та розміри кристалів. Найкрасивішими ділянками печери вважають: галерею Караганда; Золотий Полоз; Чумацький Шлях; район Радіо Люкс, грот Тудуся; грот Кіт, грот Чорного Спелеолога, Дальній табір Оазис.

На маршруті туристи зможуть побачити кристали, геліктити та різні гіпсові утворення. Особливо подобається відвідувачам унікальна експозиція глиняних скульптур. Найцінніші скарби печери – гіпсові кристали різної форми і кольору.

Вертеба – це не тільки одна з найбільших гіпсових печер, але й тут розташований перший в Україні музей у печері. Тут були знайдені залишки давньої трипільської культури. Тобто, печера є не тільки спелеологічною знахідкою, але і й важливим археологічним артефактом. У печері були знайдені поховання, посуд, іграшки древньої культури. Печера знаходиться у віданні Борщівського краєзнавчого музею.

Вона, звичайно, не має такого розмаїття кристалів чи інших утворень, проте її історія не менш захоплює туристів. Цікавий факт, що з того часу як печеру покинули трипільці, вигляд, клімат та температура в печері зовсім не змінилися [6].

Печера «Жолоби» – геологічна пам'ятка природи місцевого значення. Розташована поблизу с. Скоморохи Золотопотіцької територіальної громади. Її площа становить 2,00 га. Входить до складу НПП «Дністровський каньйон».

Під охороною – печери довжиною 7 м, що утворилась в травертиновому (вапняковому) туфі. Стінки покриті гарними нагічними утвореннями з кальциту білого кремowego кольору. Пам'ятка природи перебуває у віданні державного підприємства «Бучацьке лісове господарство» [5].

Печера «Угринь» – карстова печера, геологічна пам'ятка природи місцевого значення. Розташована на південний схід від с. Угринь Заводської територіальної громади на відстані 3 км від Чорткова, у верхньотортонських гіпсах, довжиною 2120 м.

Вона має своєрідну та унікальну підземну галерею, кімнати, якої поєднані коридорами. Туристів приваблює скупчення каміння, що складаються з багрянних гіпсових кристалів. Також печеру Угринь місцеві називають «кров'ю землі».

Вхід – у верхній частині схилу долини річки Млинки. Близня частина печери відома ще з першої половини ХХ ст. Угринська печера стала власністю Подільського туристично-краєзнавчого товариства (ПТКТ), нею опікувався відділ Чортківського ПТКТ. З 1935 р. печера Угринська стала цілком доступна для туристів [7].

Ювілейна печера розташована на Подільській височині, вододіл річок Нічлава та Циганка. У районі печери верхня частина плато складена у вапняково-мергелистих відкладеннях волинського і пронятінського горизонтів і на окремих ділянках інтенсивно закарстовані. Вона закладена на контакті пластів гіпсу і перекриваючих вапняків.

У західному залі печери на площі декількох метрів видно контакт гіпсу з хомогенними вапняками. Хомогенні вапняки залягають на розмитій поверхні гіпсу.

У ході «Сталактитовий» є 12 сталактитів завдовжки до 20 см, білого кольору, середній діаметр 20 мм. Горизонтальною печера є, тільки в південно-східній частині, один з ходів йде по спіралі вгору, замикаючись на себе в 7 м від підлоги. Стеля більшості ходів параболічна.

Зал «Планетарій» перекриває купол діаметром 8 м, який на 6 м врізався в товщу багрянкових вапняків і вапняково-мергелистих відкладень волинського горизонту. Вона знаходиться під охороною Національного природного парку «Дністровський каньйон». Визнано геологічною пам'яткою природи загальнодержавного значення геоморфологічного профілю [2].

Висновки. Геологічні пам'ятки як особливі найдавніші об'єкти природи нашої планети, що збереглись дотепер, покликані сприяти усвідомленню суспільством неповторності геологічної історії Тернопілля.

Геологічні пам'ятки Чортківщини являють собою унікальні об'єкти природної спадщини, гідні міжнародної уваги і внесення їх до Переліку Світової Геологічної Спадщини Землі. Ці об'єкти характеризують геологічну будову та історію розвитку нашої планети, мають велике наукове та освітнє значення, що дає можливість розглядати їх в якості основи геологічного туризму.

Список використаних джерел:

1. Географія Тернопільської області. Монографія. Т. 1. Природні умови та ресурси. Видання друге, перероблене і доповнене. Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2020. 520 с.
2. Кадастр печер України. URL: <https://caves.in.ua/> (дата звернення 23.11.2023).
3. Колотуха О.В. Орографічні рекреаційно-туристські ресурси. Спортивний туризм та активна рекреація: географія, систематизація, практика (словник-довідник). URL: <https://geohub.org.ua/node/1929> (дата звернення 20.11.2023).
4. Новицька С. Янковська Л. Вітенко І. Природні рекреаційні ресурси Чортківського району Тернопільської області. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль. 2021. №2. С. 2-6.

5. Печери України. URL: <http://speleoukraine.org/index.php/uk/pecheri-ukrajini/55-pecheri-ukrajini> (дата звернення 21.11.2023).

6. Прокопович Х.М. Бердей О.В. Карстові печери Тернопільської області. С. 2-6.

7. Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. URL: <https://irp.te.ua/> (дата звернення 23.11.2023).

Стефанюк В.

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Дем'янчук П. М.*

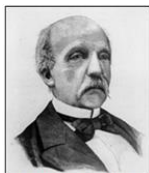
З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОТЕКТОНІКИ ЗАХІДНО-ПОДІЛЬСЬКОГО ГОРБОГІР'Я

Наприкінці XIX – на поч. XX ст. на теренах Західного Поділля, які входили до складу Австро-Угорщини, здійснювались роботи зі складання «Геологічного атласу Галичини». Над ним працювала велика когорта вчених, зокрема А. Альт і Ф. Беняш [7], М. Ломницький [13], В. Тессейр [15] та ін.

У 1883-1984 рр. В. Тессейр опублікував кілька робіт [16, 17], в яких обстоював думку про те, що Подільський уступ сформувався внаслідок висхідних тектонічних рухів, які були спричинені горотворчими процесами в Карпатах. В межах Поділля він виділив 2 групи різних за віком тектонічних дислокацій: 1) паралельні до Карпат і 2) перпендикулярні до них. Перші, на думку В. Тессейра, того ж віку, що й Карпати, а другі старші за них. Із 9-ти великих дислокацій, які виділив вчений на теренах Передкарпаття і Поділля, територію Західно-Подільського горбогір'я пересікають лише три: перша – Бердо-Нароль, яка простягається паралельно до Східних Карпат – від гори Бердо біля м. Чернівці до села Нароль в Польщі; друга – простягається у північно-східному напрямі по лінії Ковалівка – Смиківці, – від Карпат до с. Смиківці (східніше від Тернополя); третя – простягається по лінії Гологори – Кременець. Ці порушення, на думку В. Тессейра, являють собою дуже пологі антиклінали, які місцями переходять у флексурно-скидові структури. Власне з флексурно-скидовими дислокаціями Гологоро-Кременецької антиклінали він пов'язував походження північно-подільського уступу. Таке саме походження мають, на думку В. Тессейра, такі великі котловини як Колтівська, Золочівська та інші, які врізаються в уступ з півночі. Окрім цього, у роботах В. Тессейра порушено, і певною мірою розв'язано, багато інших важливих проблем тектоніки і палеогеографії Волино-Поділля.

В 1910 р. Я. Смоленський [14] висловив думку про роль новітніх

висхідних рухів земної кори у формуванні рельєфу Поділля, й виділив два етапи підняття його північної частини: пізньосарматський і ранньоплейстоценовий. На його думку, перший етап підняття розпочався в межах Люблинсько-Волинської височини, захоплюючи поступово території, розташовані південніше. Це підняття спричинило нахил Подільської плити на південь і призвело до утворення в крайовій її північній частині крутого уступу. З часом, внаслідок процесів денудації, Подільський уступ почав поступово зміщуватись на південь. Другий, етап неотектонічних підняття, охопив Гологоро-Кременецьку гряди і спричинив загальний нахил Подільської плити на південний схід. Це, в свою чергу, викликало омолодження ерозії і створило сприятливі умови для формування глибоких каньйоноподібних долин лівих приток Дністра, яке продовжувалось впродовж всього льодовикового періоду й

Альбт Алойзій
(1819 – 1886)

**ТЕЙСЕЙР
(ТЕЙСЕЙР)
Вавринь**
(1860 – 1939)

**ЛОМНИЦЬКИЙ
Мар'ян Алоїз**
(1845 – 1915)

**ПОЛЯНСЬКИЙ
Юрій Іванович**
(1892 – 1975)

ЖИХ Владислав
(1899 – 1981)

**РУДНИЦЬКИЙ
Степан Львович**
(1877 – 1937)

тривало аж до початку підняття південної частини Поділля, яке розпочалось у постльодовикову епоху [4].

У 1913 р. вийшла з друку робота С. Рудницького «Знадоби до морфології подільського сточища Дністра» [3], в якій він описав підняття Поділля, що відбулось в четвертинному періоді. «Я припускаю, – писав автор, – що Поділля піднялось «en bloc», так, що локальні різниці в інтенсивності підняття не були великими, за винятком опільського простору, де інтенсивність підняття була найбільшою» [3, с. 304]. С. Рудницький пов'язував це підняття з горотворчими процесами в Карпатах, і вважав, що воно досягло свого максимуму наприкінці епохи другого зледеніння.

Цікава робота з реконструкції поверхні крейди в межах північно-подільського уступу була проведена А. Ціргофером [18]. В результаті проведених дослідницьких робіт він дійшов висновку, що наявні тут нерівності поверхні крейди, зумовлені ерозійно-денудаційними процесами. У

Рис. 1. Дослідники неотектоніки Західно-Подільського горбгор'я

своїх тектонічних поглядах А. Ціргофер притримувався ідеї про загальне епейрогенічне підняття Поділля, але утворення нерівностей сучасного рельєфу і, зокрема, північно-подільського уступу, він пояснював виключно ерозійно-денудаційними процесами.

В 1927 р. В. Зихом [19] була складена карта поверхні олд-реду для південної частини Поділля, яка прилягає до Дністра. На цій карті автор виділив декілька молодих (післяміоценових) антиклінальних піднять і флексур незначної амплітуди.

Цінні відомості про неотектонічні рухи у південній частині Поділля містяться в роботі Ю. Полянського [2], присвяченій вивченню терас Дністра. Опираючись на отримані результати дослідження він дійшов висновку про те, що в плейстоцені на теренах Поділля мали місце два тектонічні підняття – ранньо- і пізньоплейстоценове, і, відповідно, два ерозійні цикли. З першим підняттям вчений пов'язував утворення антиклінальних піднять, які в свій час виділив В. Зих [19]. Друге підняття мало блоковий характер («en bloc»), внаслідок якого утворились глибокі яркові форм рельєфу.

У 20-30-х роках свої роботи публікують А. Абанкаурт [5, 6], Я. Чижевський [9], Я. Чижевський і А. Ціргофер [10], А. Ян [12] та інші, в яких, більшою чи меншою мірою, піднімаються питання тектоніки. А. Абанкаурт, зокрема, описав поздовжні профілі Дністра і його лівих приток, аналіз яких дозволив йому морфологічним методом зобразити тектоніку Поділля, яка в загальних рисах співпадає з побудовами В. Тессейра. В цей же час А. Халубінською [8] були зроблені перші спроби вивчення тріщинуватості порід для окремих ділянок Північного Поділля.

Цими роботами закінчується довоєнний період в історії досліджень неотектоніки і рельєфу Західно-Подільського горбогір'я.

Список використаних джерел:

1. Геологи і географи Тернопільщини: довідник / уряд. М. Сивий; ред. П. Дем'янчук. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 356 с.
2. Полянський Ю. Подільські етюди. Тераси, ліси і морфологія Галицького Поділля над Дністром. Зб. математ.-природн.-лікар. секції. НТШ. Т. XX. Львів, 1929. С. 1-165.
3. Рудницький С. Знадоби до морфології подільського сточища Дністра. Зб. математ.-природн.-лікар. секції НТШ. Т. XVI. Львів, 1913. 311 с.
4. Свинко Й. М., Дем'янчук П. М. Неотектоніка і рельєф Західно-Подільського горбогір'я. Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер.: геогр. № 1 (7). 2001. С. 17-25.
5. Туризм, географія, красзнавство: актуальні проблеми теорії і практики: Матер. міжнародної наук.-практ. конференції (м. Тернопіль, 16-17 травня 2019 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. С. 196-204.
6. Abancourt A. Klasyfikacja i rozwój dolin Podolskich. Prace geogr. wyd. prz. E. Romera. T. IX. Lwów – Warszawa, 1927. S. 3-26.
7. Abancourt, A. Analisa profili podłużnych Dniestru i jego lewych dopływów. Księga pam. XII Zjazdu Lek. Przyr. w. r. 1925. T. I. S. 115-116.

8. Alth A., Bieniasz F. Atlas geologiczny Galicyi. Tekst do zes. 1. Kraków, 1887. S. 16-40.
9. Chalubinska A. O spekaniach skal na Podolu. Prace geogr. wyd. prz. E. Romera. T. X. Lwów, 1928. S. 7-28.
10. Czyzewski J. Z historii doliny Dniestru. Prace geogr. wyd. prz. E. Romera. Lwów, 1928. T. X. S. 33-62.
11. Czyzewski J., Zierhoffer A. Kilka spostrzeżeń z wycieczki we wschodniej części północnej krawędzi Podola i Wołynia grzędowego. Kosmos. 1936. S. 81-101.
12. Czyzewski J. Podział Opola na podstawie wysokości względnych. Poklosie Geograficzne. Lwów, 1925. S. 1-12.
13. Jahn A. Zdjęcie morfologiczne na północnej krawędzi Podola i jej przedpola między potokami Kocurowskim i Pohoryleckim. Kosmos. 1937. Z. IV. S. 549-596.
14. Łomnicki A. Atlas geologiczny Galicyi. Text do zes. 9. Kraków, 1891. 144 s.; Text do zes. 10. Kraków, 1898. 150 s.
15. Smoleński J. O powstaniu północnej krawędzi podolskiej i o roli morfologicznej młodszych ruchów Podola. Kraków: nakł. Akademii Umiejętności; (Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego), 1910. 39 s.
16. Teisseyre W. Atlas geologiczny Galicyi. Tekst do zes. 8. Tamopol, 1901. 330 s.
17. Teisseyre W. Grzbiet gołogórsko-krzemieniecki jako zjawisko orotektoniczne. Kosmos. 1893. S. 313-318.
18. Teisseyre W. Ogólne stosunki kształtowe i genetyczne wyżyny wschodnio-galicyskiej. Spraw. Komisji fiziogr. A.U. T. 29. 1894. S. 188-191.
19. Zierhoffer A. Północna krawędź Podola w świetli rzeźby powierzchni kredowej. Prace geogr. wyd. prz. E. Romera. T. IX. Lwów-Warszawa, 1927. S. 61-92.
20. Zych W. Old-red Podolski. Prace Polsk. Inst. Geolog. 1927. T. 2. S. 1-65.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ СТУДІЇ

Береженко С.

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Варакута О. М.*

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Зміна управлінської структури, адміністративно-територіального устрою, механізмів їх контролю та оцінювання якості внаслідок реформи децентралізації, яка триває в Україні, зумовлює необхідність наукового дослідження різних соціально-економічних процесів, які відбуваються у державі, в т.ч. функціонування і розвитку системи освіти.

Згідно з ст. 3 Закону України «Про освіту», «Кожен громадянин України має право на безкоштовну освіту в усіх державних навчальних закладах незалежно від раси чи статі, національності, роду і характеру занять, світогляду чи релігії, соціального і майнового стану, належності до партій, стану здоров'я, місця проживання та інших обставин» [5].

Сукупність навчально-виховних і культурно-освітніх закладів, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти, які згідно з Конституцією та іншими законами України здійснюють освіту і виховання громадян, утворюють систему освіти України.

Невід'ємними її складниками є: дошкільна освіта, повна загальна середня освіта, позашкільна освіта, спеціалізована освіта, професійна (професійно-технічна) освіта, фахова передвища та вища освіта, освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта. Здобуття загальної середньої освіти забезпечують: початкова школа (тривалість 4 роки); гімназія (тривалість 5 років); ліцей або заклад професійної освіти (тривалість 3 роки) [5].

Упродовж останніх років у системі освіти Тернопільського району, який сформувався у 2020 р., як і в цілому в Україні, відбувається багато змін: Закон про інклюзивну освіту, Нова українська школа, реформування вищої освіти, реформування закладів дошкільної (ЗДО) та загальної середньої освіти (ЗЗСО), зміни в системі фінансування шкіл та ще багато інших [10].

У даний час в районі функціонує 242 заклади дошкільної освіти.

Згідно з даними Головного управління статистики у Тернопільській області, у Тернопільському районі 99,7% закладів ЗДО належить до закладів дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України. Серед закладів дошкільної освіти 62,0% становлять дитячі садки, 16,7% – ясла-садки та 21,3% – інші види ЗДО. Станом на 2022 рік, кількість дітей у ЗДО в розрахунку на 100 місць становила 103 особи. Усі діти виховуються державною українською мовою.

Однак, у Тернопільському районі відчувається потреба у кількості закладів дошкільної освіти, особливо у сільській місцевості. Наприклад, Нараївська громада включає 18 населених пунктів, а є всього 8 ЗДО; Байковецька громада включає 14 населених пункти, а є лише 7 ЗДО. Не є виключеннями і Озернянська громада (13 сіл та 3 ЗДО), Саранчуківська (19 сіл та 7 ЗДО) та ін.

Починаючи з 1991 року, функціонування загальної середньої освіти в Україні здійснюється в рамках Закону України «Про освіту», згідно з яким заклади загальної середньої освіти повинні забезпечувати всебічний розвиток дитини, її здібностей, талантів, професійного самовизначення, національно-культурні потреби, екологічне та фізичне виховання тощо.

На сьогоднішній день, у Тернопільському районі функціонує 321 заклад загальної середньої освіти (ЗЗСО). На території району є низка шкіл, до яких відбувається підвіз дітей шкільними автобусами з навколишніх сіл. Наприклад, у Зборівській громаді є 52 населених пункти та функціонує 21 ЗЗСО; Великоберезовицька громада включає 13 сіл, а нараховує 12 ЗЗСО. Проте достатнім є цей показник у таких сільських громадах району, як: Іванівська громада (4 села – 4 ЗЗСО), Підгороднянська громада (7 сіл – 7 ЗЗСО) тощо [1].

Одним із аспектів трансформаційних процесів у системі мережі освітніх закладів Тернопільського району є демографічний. Низька народжуваність у даному регіоні, спонукала до малокомплектності шкіл. Для прикладу можна взяти початкові школи в селах Волиця, Яблунівка та Юстинівка, в яких відповідно навчається 5, 10 та 9 учнів, або Івачеводолішнівський ліцей, в якому навчається лише 16 учнів.

З питанням малокомплектності тісно пов'язана інша проблема – висока вартість навчання одного учня. Для бюджету кожної з територіальних громад району є досить затратним утримання малокомплектних шкіл. Проаналізувавши розміри освітньої субвенції на 1 учня у 2022/23 н. р. можна побачити абсурдні речі: витрати на 1 учня у Тернопільській міській громаді (де навчається 30156 учнів) становить 17091 грн, в той час, як у Купчинецькій сільській громаді (де навчається 332 учні) – 39627 грн.

На території району відбувається оптимізація мережі ЗЗСО. Формуються освітні округи та створюються опорні заклади освіти. У Тернопільському районі, на сьогоднішній день функціонують 20 опорних шкіл та 35 їх філій. [9]

Навчально-матеріальна база багатьох шкіл (особливо у сільській місцевості) залишається недостатньою для надання якісних освітніх послуг. Проте реформа Нової української школи поступово вирішує дану проблему.

Система позашкільної освіти Тернопільського району складається із 62 закладів. До них належать: відділення Малої академії наук (Тернопільське відділення МАН України та 7 її філій), 5 центрів науково-технічної творчості, 9 еколого-натуралістичних центрів, дитяча хорова школа «Зоринка» у м. Тернополі, школа народних ремесел у м. Тернополі, дитячо-юнацькі спортивні школи та ін. Основна їх кількість знаходиться у м. Тернополі та у центрах громад (у м. Бережани, м. Збараж, м. Зборів, смт Козова, м. Скалат, м. Підволочиськ тощо) [8].

У системі професійної (професійно-технічної освіти (ПТО)) Тернопільського району функціонують заклади, які здійснюють підготовку кадрів, перепідготовку робітників та підвищення їх кваліфікації за різними напрямками.

Загалом, у Тернопільському районі функціонує 17 закладів ПТО: 5 навчальних центрів, 4 вищих професійних училищ, 3 професійних ліцеїв, 1 професійний коледж та 4 інших закладів ПТО.

У адміністративно-територіальному відношенні найбільша кількість закладів зосереджена у м. Тернополі. Інші заклади розміщені у м. Підгайці, смт Підволочиськ, м. Збараж та інших містах та селищах міського типу [4].

У червні 2019 року Верховна Рада України прийняла Закон «Про фахову передвищу освіту», в якому було затверджено створення освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра. Метою фахової передвищої освіти є формування та розвиток освітньої кваліфікації, яка підтверджує здатність особи до виконання певних завдань у конкретній галузі професійної діяльності.

Згідно із реєстром суб'єктів освітньої діяльності, у Тернопільському районі функціонує 11 закладів фахової передвищої освіти, 8 з яких знаходяться у Тернополі. Інші – у м. Бережани, м. Теревовля та м. Зборів. Вони представлені медичним, педагогічним, економічним, мистецьким, агротехнічним, технологічним, лісотехнічним та інформаційним спрямуванням [12].

Починаючи з 1991 року, в Україні сформувалася досить розгалужена мережа закладів вищої освіти (ЗВО). Вища освіта – це

фундамент розвитку людини, який сприяє формуванню духовного, інтелектуального та виробничого потенціалу суспільства.

Підготовку фахівців з вищою освітою в Тернопільському районі здійснюють 6 закладів різного рівня акредитації: 4 університети, 1 інститут та 1 медичний коледж. Провідні 4 національні університети розташовані у м. Тернополі. До них належать: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Західноукраїнський національний університет, Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя та Тернопільський національний медичний університет ім. І. Я. Горбачевського.

Окрім цього, у м. Тернопіль релоковано два вищих навчальних заклади – Маріупольський електромеханічний технікум та Донбаську машинобудівну академію [2].

У м. Бережани функціонує Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут». У м. Підгайці – Приватний фаховий навчальний заклад «Галицький медичний коледж імені Євгена Гливи».

Важливим позитивним моментом у галузі вищої освіти є зростання її престижності серед молоді. Проте є і негативний бік даного процесу: держава не може забезпечити необхідну кількість робочих місць для випускників ЗВО. Тому, отримавши диплом про вищу освіту, у молоді немає гарантій працевлаштуватися за спеціальністю.

Окрім цього, в рамках формальної та неформальної освіти можна здобути компетентності у певній сфері професійної діяльності, тобто отримати спеціалізовану освіту: спортивну, мистецьку, військову або наукового спрямування.

Для отримання мистецької освіти, у Тернопільському районі функціонують такі мистецькі навчальні заклади, як: школи мистецтв (м. Бережани, смт Козова, м. Тербовля, смт Великі Бірки, м. Тернопіль), музичні школи (с. Жуків, м. Збараж, м. Зборів, с. Озерна, смт Залізці, смт Підволочиськ, м. Скалат, с. Кошляки, с. Нове Село, м. Підгайці, с. Острів та дві у м. Тернополі), художні школи (м. Бережани, м. Тернопіль, смт Підволочиськ) та школа народних ремесел у м. Підгайці.

Також у м. Тернополі розташована спеціалізована мистецька школа №21 – експериментальний освітній заклад Всеукраїнського рівня, який був створений злиттям Тернопільського ліцею №21 та Тернопільської обласної експериментальної комплексної школи мистецтв ім. І. Герети [7].

Військову освіту можна здобути на базі Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського та Західноукраїнського університетів, Бережанського агротехнічного інституту та Тернопільського професійного коледжу з посиленою

військовою та фізичною підготовкою, який знаходиться у м. Збараж [3].

Освіту наукового спрямування формує Тернопільське відділення Малої академії наук України, яке має 7 філій у центрах міських територіальних громад.

Щодо спортивної освіти, то у Тернопільському районі діє 19 дитячо-юнацьких спортивних шкіл (11 з них знаходяться у м. Тернополі). Навчання у даних закладах освіти проводиться з різних видів спорту: волейбол, баскетбол, легка та важка атлетика, дзюдо, теніс, футбол, пауерліфтинг та ін [13].

Загалом можна сказати, що система освіти Тернопільського району, Тернопільської області є досить розвиненою і функціонує на належному рівні, особливо у м. Тернополі та в центрах громад. Проте, дещо гірша ситуація у маленьких селах району, що спонукає до вдосконалення територіальної структури закладів системи освіти.

Список використаних джерел:

1. Варакута О. М. Освіта і наука Тернопільської області / Географія Тернопільської області: монографія: в 2 т. Т. 2: Населення. Господарство/ ТНПУ ім. В. Гнатюка; за ред. М. Я. Сивога. 2-ге вид., перероблене і доповнене. Тернопіль: ФОП Осадця Ю. В., 2020. 544 с.

2. Гевко І. Перспективи вищої освіти в Тернопільській області в умовах демографічної кризи та реформування освіти. Проблеми освіти: збірник наукових праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Київ, 2018. Вип. 89. 304 с.

3. Де на Тернопільщині можна отримати військову освіту? Розповідаємо про умови навчання. URL: <https://te.20minut.ua/Osvita/de-na-ternopilschini-mozhna-otrimati-viyskovu-osvitu-rozpovidaemo-pro-11828812.html>.

4. Задворний С. Суспільно-географічні особливості мережі закладів вищої, фахової передвищої та професійної освіти Тернопільської області. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: Тайп, 2022. №6. С.19-25.

5. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

6. Критерії формування спроможної освітньої мережі в ОТГ: методично-інформаційний посібник / за ред Т. Матійчик, А. Пуцова, О. Руда, А. Седоченко. Київ, 2019. 66 с.

7. Мистецькі навчальні заклади. Тернопільська область. URL: <https://irp.te.ua/my-stets-ki-navchal-ni-zaklady-ternopil-s-ka-oblast/>.

8. Перелік закладів позашкільної освіти системи Міністерства освіти і науки України. URL: <https://data.gov.ua/dataset/18d7fb70-3781-4017-88d2-651e14d14211/resource/cafc7d36-68d6-4041-9f26-6aff8c566716>.

9. Положення «Про освітній округ та освітній заклад». URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2662-shcho-v-polojenn-pro-osvtny-okrug-ta-opomiyi-zaklad>.

10. Принципи побудови системи освіти в Україні. URL: <https://fku.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/uk/PDF/shkolnzv3.pdf> (дата звернення 30.01.2023).

11. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/doshkilna-osvita/61/>.

12. Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. Заклади фахової передвищої освіти. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/fahova-peredvisha-osvita/61/>.

13. Тернопільщина спортивна. URL: https://oblsport.te.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=6143&Itemid=17.

Дзюрбан Б.
магістрант II курсу
спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – проф. Заставецька Л. Б.

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ПОЛЬЩІ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

Актуальність дослідження. Польща, так само як і багато інших країн у Центрально-Східній Європі, на даний момент переживає серйозну демографічну кризу. Посилення деструктивних демографічних та міграційних процесів призвело до загострення проблеми нестачі робочої сили. У країні спостерігається помітне зниження рівня народжуваності та природного приросту населення, нестабільність у міграційних процесах, а також зростання навантаження на трудові ресурси та прискорення старіння нації. Зокрема, розкриття особливостей сучасного демографічного розвитку Польщі стає надзвичайно актуальним у зв'язку зі зростанням демографічної кризи в Україні та збільшенням потоку українських трудових іммігрантів до Польщі.

Виклад основного матеріалу. Динаміка народжуваності в Польщі післявоєнного періоду відзначається значними коливаннями через нестабільність темпів природного та механічного руху населення. Тільки наприкінці 1970-х років чисельність населення країни досягла рівня 1938 року (34,85 мільйонів осіб). У 1970–1980-х роках Польща володіла сприятливою віковою структурою населення та відносно високим природним приростом (близько 10 %) [2]. Проте темпи щорічного зростання населення зменшувалися вже в 1980-х роках під час економічної кризи, а в 1990-ті роки й нині мають незначну величину. У 1990-х природний приріст населення значно зменшився, а в деяких районах була дефіцитна робоча сила, особливо чоловіча. Практично з 1993 року чисельність населення країни залишалася майже стабільною, але через певне зростання народжуваності та зменшення еміграції з 2008 року почала незначно збільшуватися. Кінець 2011 року відзначився демографічним історичним піком для Польщі з досягненням 38 538 тисяч осіб. У подальших роках загальна чисельність населення зменшувалася через зниження рівня народжуваності та велике негативне міграційне сальдо. У 2016 та 2017 роках загальна чисельність населення зменшилася через від'ємний приріст, хоча темпи зменшення значно уповільнилися завдяки переважанню імміграційного припливу над еміграцією. Наприкінці 2017 року лише в декількох воеводствах був позитивний щорічний приріст населення, тоді як в 11 інших відзначився від'ємним. На кінець 2017 року загальна

чисельність населення Польщі становила 38 434 тисяч осіб, а на 30.06.2018 року – 38 413 тисяч осіб [2].

На початку 1950-1960-х років в Польщі спостерігалася найвища народжуваність, особливо у 1951 році, коли загальний коефіцієнт народжуваності досяг 31,0 ‰. У подальші роки цей показник систематично зменшувався, досягнувши у 2003 році свого мінімуму після війни (9,2 ‰). Проте в подальшому коефіцієнт народжуваності знову зростав, досягнувши 10,7 ‰ у 2010 році. Згодом він знову зменшився до 9,6 ‰ у 2015 році, але протягом двох наступних років незначно збільшився, досягнувши 10,5 ‰ у 2017 році [2].

Сучасний рівень народжуваності не забезпечує повне відтворення населення та має тенденцію до подальшого зниження. Агрегований коефіцієнт народжуваності дітей також проходив подібну динаміку (мінімальний показник – 1,22 дитини у 2003 році). У 2017 році цей показник становив 1,35 на одну жінку, що відноситься до одного з найнижчих серед країн Європи.

У Польщі спостерігається велика просторова варіативність у рівнях народжуваності населення. Наприклад, у 2017 році найвищі відносні показники народжуваності зафіксовані в Поморському (11,8 ‰), Великопольському (11,6 ‰), Мазовецькому (11,5 ‰) та Малопольському (11,3 ‰) воєводствах [16, с. 98]. Тим часом найнижчий рівень народжуваності відмічений у Свентокшиському (8,7 ‰), Опольському (9,2 ‰), Західнопоморському (9,5 ‰) та Лодзькому (9,6 ‰) воєводствах. У сільській місцевості рівень народжуваності є помітно вищим (10,8 ‰ у 2017 р.), ніж у містах (10,2 ‰) [1].

Рівень смертності населення Польщі відображав найвищі показники на початку 1950-х років (12,4 ‰ у 1951 році), що було наслідком Другої світової війни. Подальше зменшення коефіцієнта смертності спостерігалось до 1966 року, коли він досяг мінімального значення (7,3 ‰). Після цього він незначно зріс, залишаючись на рівні 9-10 ‰. У 2017 році цей показник підвищився до 10,5 ‰ через втрати серед людей похилого віку [2]. Смертність сільського населення Польщі значно нижча (10,2 ‰ у 2017 р.), ніж у міських мешканців (10,7 ‰) [5]. Найгірші показники смертності населення у 2017 році зафіксовані в Лодзькому (12,7 ‰), Свентокшиському (11,5 ‰), Сілезькому (11,3 ‰), Нижньосілезькому, Люблінському та Опольському (по 11,0 ‰) воєводствах. Найнижчі показники смертності населення властиві для Підкарпатського (9,1 ‰), Поморського (9,3 ‰), Малопольського (9,4 ‰) та Великопольського (9,5 ‰) воєводств [5].

Рівень дитячої смертності в Польщі піддається помітному зниженню. Якщо у 2000 році на 1000 новонароджених припадало

8,1 випадків смерті, то у 2017 році цей показник становив 4,0 випадки. Це є результатом реалізації численних заходів у сфері демографічної політики з охорони материнства та дитинства.

Висновки. Таким чином, сучасна демографічна ситуація в Польщі характеризується посиленням негативних демографічних тенденцій, що викликані зменшенням природного приросту населення та змінами у його статево-віковій структурі. Наближається процес старіння польського населення при одночасному зростанні демографічного навантаження на працездатний контингент та дефіциту власних робочих ресурсів, що призводить до значного притоку трудових мігрантів. Майбутні перспективи досліджень пов'язані з аналізом демографічної ситуації в окремих регіонах Польщі та виявленням регіональних особливостей у розвитку демографічних процесів.

Список використаних джерел:

1. Лажнік В. Й. Геодемографічні й етнополітичні процеси в країнах регіону (Центрально-Східна Європа): навч. посібник. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. 416 с.
2. Лажнік В. Сучасна демографічна ситуація в Польщі. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 10 (383). 2018. С.68-75.
3. Atlas demograficzny Polski. Warszawa: Zakład wydawnictw statystycznych, 2017. 127 s.
4. Mały Rocznik Statystyczny Polski. 2021. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2021. 539 s.
5. Regiony Polski 2021. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2022. 52 s.
6. Rocznik Demograficzny. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, 2022. 522 s.

Книш О.

магістрант II курсу

спеціальності 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник – доц. Заблоцький Б. В.

СТРУКТУРА ЗАКЛАДІВ ПЕРВИННОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Структурний аналіз системи закладів охорони здоров'я є одним із пріоритетних напрямів дослідження суспільної географії, адже, удосконалення структури та територіальної організації цієї системи сприяє покращенню здоров'я нації. На території країни з 2010 р. проходить медична реформа, одним із результатів якої стала суттєва трансформація системи закладів охорони здоров'я [3].

Найбільші зміни відбулися у первинній медичній допомозі (ПМД), яка є основою організації реалізації медичного обслуговування населення. Для організації діяльності закладів ПМД було уведено в дію

центри первинної медичної (медико-санітарної) допомоги (ЦПМСД). У «Положенні про центр первинної медичної (медико-санітарної) допомоги» [2] вказано, що центр первинної медичної (медико-санітарної) допомоги (ЦПМСД) є закладом охорони здоров'я, що створюється за рішенням органів місцевого самоврядування з метою забезпечення потреб населення у первинній медичній допомозі. Структурними складовими ЦПМСД є амбулаторії загальної практики сімейної медицини (АЗПСМ) та їх відокремлені підрозділи фельдшерсько-акушерські пункти (ФАП) та фельдшерські пункти (ФП), які надають долікарську медичну допомогу в сільській місцевості.

Аналіз інформації з первинних джерел, статистичних матеріалів [4], офіційних сайтів Департаменту охорони здоров'я Тернопільської облдержадміністрації [1] та окремих закладів, виявив, що на території Тернопільської області сформовано 34 ЦПМСД, в структурі яких діють АЗПСМ, ФАП та ФП.

В Кременецькому районі функціонує 4 ЦПМСД (Вишнівецький, Кременецький, Лановецький та Шумський).

КНП «Вишнівецький ЦПМСД» координує роботу 4 АЗПСМ (с/т Вишнівець с. Кунинець, с. Вікнини, с. Залісці), 7 ФАП (с. Кинахівці, с. Бодаки, с. Млинівці, с. Ст. Вишнівець, с. Устечко, с. Коханівка, с. Раковець) та 2 ФП (с. Бутин, с. Котюжини). Центр обслуговує 16331 осіб.

КНП «Кременецький ЦПМСД» розташований на територіях Кременецької, Почаївської та Лопушлянської ТГ. Він координує діяльність: 14 АЗПСМ (м. Кременець, с. Білокриниця, с. В. Бережці, с. Катеринівка, с. Горинка, с. Сапанів, с. Дунаїв, с. Попівці, м. Почаїв, с. Ридомиль, с. Лідихів, с. Лопушно, с. Ст. Олексинець); 12 ФАП (с. Жолоби, с. Підлісці, с. Млинівці, с. Кімната, с. Крижі, с. Ст. Тараж, с. Ст. Почаїв, с. Будки, с. Комарівка, с. В. Горянка, с. Розтоки, с. Н. Олексинець); 22 ФП (с. Бонівка, с. Чугалі, с. Шпиколоси, с. Іква, с. Андруга, с. Веселівка, с. Гаї, с. Града, с. Іванківці, с. Плоске, с. Підлісне, с. Підгайці, с. Кушлин, с. Куликів, с. Богданівка, с. Н. Кокорів, с. Колосова, с. Рудка, с. Комарин, с. Крутнів, с. Раславка, с. Башуки). Загальна кількість населення, що обслуговується в центрі становить 21029.

КНП «Лановецький ЦПМСД» функціонує на території Лановецької ТГ. На території центру розташовані 7 АЗПСМ (м. Ланівці, с. Буглів, с. Білозірка, с. Вишгородок, с. Вербовець, с. Юськівці, с. Якимівці). Загальна кількість населення, що обслуговується в центрі становить 22650 осіб.

КНП «Шумський ЦПМСД» координує роботу 2 АЗПСМ (м. Шумськ,

с. Великі Дедеркали). На території центру обслуговується 23359 осіб.

В Тернопільському районі сформовано 16 структур, що об'єднують заклади первинної медицини (Баворівська, Великогаївська, Козлівська АЗПСМ, Байковецький, Бережанський, Білецький, Залозецький, Збаразький, Зборівський, Козівський, Підволочиський, Підгаєцький, Скалатський, Терехівський, Тернопільський районний та Тернопільський ЦПМСД).

КНП «Баворівська АЗПСМ» координує роботу 3 ФП (с. Грабовець, ФП с. Скоморохи, ФП с. Козівка та 1 МПТБ у с. Прошова. Амбулаторія обслуговує 3556 осіб.

КНП «ЦПМСД Байковецької сільської ради» розміщений на території Байковецької сільської ТГ та включає три АЗПСМ (с. Шляхтинці, с. Ступки, с. Романове Село), десять ФП (с. Дубівці, с. Стегниківці, с. Курники, с. Лозова, с. Гаї-Шевченківські, с. Байківці, с. Охримівці, с. Чернелів-Руський, с. Соборне, с. Романівка) і один ПЗ (с. Гаї Гречинські). В Центрі обслуговується 9966 осіб.

КНП «Бережанський ЦПМСД» розміщений на території трьох ТГ і координує роботу 7 АЗПСМ (м. Бережани, с. Урмань, с. Волошин, с. Саранчуки, с. Стриганець, с. Жуків с. Нараїв), 7 ФАП (с. Шибалин, с. Рогачин, с. Підвисоке, с. Лапшин, с. Куряни, с. Вербів, с. Куропатники), 8 ФП (с. Баранівка, с. Волиця, с. Гутисько, с. Жовнівка, с. Комарівка, с. Кути, с. Літятин, с. Мечищів, с. Надорожнів, с. Посухів, с. Потутори, с. Надрічне с. Квіткове, с. Базниківка, с. Вільховець, с. Рибники, с. Котів, с. Тростянець, с. Рекшин, с. Поточани, с. Біще, с. Поручин, с. Гиновичі, с. Підлісне). В центрі обслуговується 46327 осіб.

КНП «ЦПМСД Білецької сільської ради» сформований на території Білецької ТГ. Центр координує роботу 3 АЗПСМ (с. Біла, с. Ігровиця, с. В. Глибочок) та 7 ФП (с. Плотича, с. Чистилів, с. Івачів Долішній, с. Мшанець, с. Івачів Горішній, с. Дітківці, с. Хомівка). Центр обслуговує 4829 осіб.

КНП «Великогаївська АЗПСМ» сформовано на території Велико-Гаївської ТГ. Відокремленими структурними одиницями амбулаторії є 2 ФП (с. Дичків, с. Товстолуг) і 3 ПЗ (с. Красівка, с. Застінка, с. Кип'ячка). Медичні заклади обслуговують 5874 осіб.

КНП «Залозецький ЦПМСД» функціонує на території Залозецької ТГ. На території центру розташовані 1 АЗПСМ (с.мт Залізці). Кількість населення, що обслуговується в Залозецькому центрі медико-санітарної допомоги становить 6400 осіб.

КНП «Збаразький ЦПМСД» функціонує на території Збаразької ТГ. Центр координує діяльність 12 АЗПСМ (м. Збараж,

с. Базаринці, с. Добриводи, с. Гніздичне, с. Заруддя, с. Колодне, с. Шимківці, с. Кобиля, с. Нижчі Луб'янки, с. Чернихівці, с. Стривка, с. Максимівка). Загальна кількість населення, яка обслуговується в центрі становить 39341 особу.

КНП «Зборівський ЦПМСД» охоплює території Зборівської міської, Залозецької селищної та Озернянської сільської громад. На території функціонує 8 АЗПСМ (м. Зборів, с. Озерна, с. Мильне, с. Годів, с. Загір'я, с. Оліїв с. Августівка, с. Кокутківці). Загальна кількість населення, яка обслуговується в центрі становить 25393 осіб.

КНП «Козівський ЦПМСД» охоплює Козівську, Купчинецьку і один населений пункт Підгороднянської ТГ. Центр координує роботу 6 АЗПСМ (м. Козова с. Купчинці, с. Конюхи, с. Кальне, с. Ценів, с. Городище), 5 ФП (с. В. Ходачків, с. Яструбове, с. Денисів, с. Ішків, с. Росохуватець). На території центру зареєстровано 22536 декларацій.

КНП «Козлівська РЛ Козлівської сільської ради» у своїй структурі поєднує Козлівську АЗПСМ, ФАП в с. Таурів і 3 ФП (с. Покропивна, с. Дмухівці, с. Слобідка). В лікарні зафіксовано 4087 декларацій.

КНП «ЦПМСД Підволочиської сільської ради» розташований на території Підволочиської та Скориківської ТГ. В управлінні центру знаходяться 6 АЗПСМ (Підволочиська, Галушинецька, Кам'янківська, Качанівська, Токівська, Кошляківська), 5 ФАП (с. Богданівка, с. Турівка, с. Скорики, с. Жеребки, с. Іванівка) та 22 ФП (с. Староміщина, с. Дорофіївка, с. Супранівка, с. Росохуватець, с. Клебанівка, с. Шевченкове, с. Хмелиськ, с. Мислова, с. Оріховець, с. Рожиськ, с. Фашівка, с. Медин, с. Климківці, с. Терпилівка, с. Лозівка, с. Мовчанівка, с. Чернилівка, с. Щоснівка, с. Воробіївка, с. Пальчинці, с. Голотки). Загальна кількість населення, що обслуговується в центрі становить 19362 осіб.

КНП «Підгаєцький ЦПМСД» охоплює лише одну громаду. На його території діє 5 АЗПСМ (с. Старе Місто, с. Завалів, с. Новосілка, с. Голгоча, с. Мужилів), 1 ФАП (с. Сільце), 20 ФП (с. Яблунівка, с. Рудники, с. Литвинів с. Угринів, с. Вербів, с. Пановичі, с. Затурин, с. Лиса, с. Гнильче, с. Носів с. Степове, с. Юстинівка, с. Бронгалівка, с. Михайлівка, с. Поплави, с. Білокриниця с. Волиця, с. Мозолівка с. Мирне, с. Боків). На території центру обслуговуються 16650 осіб.

КНП «Скалатський медичний центр» охоплює лише одну громаду. Центр коригує роботу 5 АЗПСМ (м. Скалат, с. Новосілка, с. Колодіївка, с. Старий Скалат, с. Остапе). В амбулаторіях зареєстровано 13966 декларацій.

КНП «Теребовлянський ЦПМСД» функціонує на території Теребовлянської, Золотниківської, Микулинецької, Іванівської, та частково Хоростківської ТГ. На території центру діють 15 АЗПСМ (м. Теребовля,

с. Золотники, с. Іванівка, с. Ласківці, с. Підгайчики, смт. Микулинці, с. Ілавче, с. Долина, с. Вишнівчик, смт. Дружба, с. Струсів, с. Лошнів, с. Ладичин, с. Дарахів, с. Кобиловолоки), 9 ФАП (с. Мшанець, с. Кровинка, с. Семенів, с. В. Говилів, с. Соснів, с. Н. Могильниця, с. Сороцьке, с. Заздрість, с. Хмелівка), 18 ФП (с. М. Говилів, с. Острівець, с. Зубів, с. Плебанівка, с. Гумнисько, с. Соколів, с. Соснів, с. Семиківці, с. Глещавка, с. Романівка, с. Довге, с. Деренівка, с. Варваринці, с. Налужжя, с. Різдв'яни, с. Сушин, с. Дворіччя, с. Тютків). Загальна кількість населення, що обслуговується закладом, становить 48754 осіб.

КНП «Тернопільський районний ЦПМСД» розміщений на території чотирьох приміських ТГ (Великобerezoveцької, Великобірківської, Підгороднянської, Білецької) і координує роботу 5 АЗПСМ (смт. В. Березовиця, с. Настасів, с. Мишковичі, смт. В. Бірки, м. Тернопіль); 13 ФАП (с. Острів, с. Буцнів, с. Підгородне, с. Лучка, с. Велика Лука, с. М. Ходачків, с. Смиківці, с. Петриків, с. Довжанка, с. Драганівка, с. Домаморич, с. Забойки, с. Біла) та 7 ФП (с. Серединки, с. Йосипівка, с. Марянівка, с. Хатки, с. Миролобівка, с. Константинівка, с. Почапінці). На території центру обслуговується 40591 осіб.

КНП «Тернопільський ЦПМСД» розташований на території Тернопільської ТГ. Центг включає: 13 АЗПСМ, які розташовані у м. Тернопіль, та 5 ФП (с. Іванківці, с. Кобзарівка та с. Вертелка, с. Глядки та с. Чернихів, с. Курівці, с. Носівці). Загальна кількість населення, що обслуговується становить 164547 осіб.

В Чортківському районі сформовано 14 структур, що об'єднують заклади первинної медицини (Білобожницький, Більче-Золотецький, Борщівський, Буцацький, Гусятинський, Заліщицький, Іване-Пустенський, Колиндянський, Мельнице-Подільський, Монастирський, Скала-Подільський, Трибухівський, Чортківський ЦПМСД та Озерянська АЗПСМ).

КНП «Білобожницький ЦПМСД» діє на території одноім'яної ТГ і поєднує 5 АЗПСМ (с. Білобожниця, с. Джурин, с. Косів, с. Звиняч, с. Буданів) та 11 ФАП (с. Білий Потік, с. Семаківці, с. Базар, с. Палашівка, с. Полівці, с. Джуринська-Слобідка, с. Ридодуби, с. Ромашівка, с. Скомороше, с. Папірня). На території центру зареєстровано 8100 декларацій.

КНП «Більче-Золотецький ЦПМСД» функціонує на території Більче-Золотецької сільської ТГ. Він об'єднує 2 АЗПСМ (с. Більче-Золоте, с. Шершенівка), 1 ФАП (с. Шершенівка) та 3 ФП (с. Юр'ямпіль, с. Монастирок, с. Мушкарів). Заклади центру обслуговують 2779 мешканців.

КНП «Борщівський ЦПМСД» розташований на території

Борщівської ТГ. У своїй структурі він поєднує 4 АЗПСМ (м. Борщів, с. Кривче, с. Королівка, с. Шупарка), 9 ФАП (с. Ланівці, с. Вовківці, с. Мушкатівка, с. Глибочок, с. Цигани, с. Сапогів, с. Бабинці, с. Пищатинці, с. Стрільківці) та 7 ФП (с. Шишківці, с. Сков'ятин, с. Тулин, с. Верхняківці, с. Пеньки, с. Висічка с. Худіївці) На території центру обслуговується 27450 осіб.

КНП «Буцацький ЦПМСД» охоплює Буцацьку та Золотопотіцьку ТГ. На території центру сформовано 10 АЗПСМ (м. Бучач, с. Язловець, с. Переволока, с. Осівці, с. Озеряни, с. Бариш, с. Зубрець, смт. Золотий Потік, с. Стінка, с. Соколів), 13 ФАП (с. Підзамочок, с. Сороки, с. Ліщанці, с. Жизномир с. Доброполе, с. Дуліби, с. Берем'яни, с. Старі Петликівці, с. Сновидів, с. Костільники, с. Возилів с. Скоморохи, с. Космирин), 26 ФП (с. Ріпинці, с. Поміріці, с. Звенигород, с. Пушкарі, с. Нові Петликівці, с. Матеушівка, с. Жнибороди, с. Передмістя, с. Броварі, с. Новосілка, с. Малі Заліщики, с. Рукомиш, с. Заривинці, с. Зелена, с. Киданів, с. Білявинці, с. Бобулинці с. Верб'ятин, с. Порохова, с. Губин, с. Миколаївка, с. Рублин, с. Русилів, с. Сокілець, с. Млинки, с. Набережне). На території центру зареєстровано 40161 декларацій.

КНП «Гусятинський ЦПМСД» функціонує на територіях Гусятинської, Копичинецької, Хоростківської, Гримайлівської та Васильківської ТГ. Центр координує роботу 15 АЗПСМ (смт Гусятин, с. Личківці, с. Постолівка, м. Копичинці, с. Котівка, с. Оришківці, с. Яблунів, м. Хоростків, с. Перемилів, с. Увисла, смт. Гримайлів, с. Товсте, с. Васильківці, с. Н. Нижбірок, с. Коцюбинці), 15 ФАП (с. Самолусківці, с. Сидорів, с. Городниця, с. Гадинківці, с. Сухостав, с. Хлопівка, с. Ключівці, с. Глібів, с. Вікно, с. Красне, с. Калагарівка, с. Раштівці, с. Крогульці, с. Ст. Нижбірок, с. Чабарівка), 27 ФП (с. Вільхівчик, с. Суходіл, с. Троянівка, с. Шидлівці, с. Трибухівці, с. Майдан, с. Вигода, с. Тудорів, с. Карашинці, с. Сорока, с. Верхівці, с. Оленівка, с. Пізнанка, с. Зелене, с. Паївка, с. Лежанівка, с. Мала Лука, с. Монастириха, с. Козина, с. Волиця, с. Кокошинці, с. Новосілка, с. Малі Бірки, с. Саджівки, с. Мишківці, с. Целіїв, с. Жабинці). Загальна кількість населення, що обслуговується в центрі становить 58013 осіб.

КНП «Заліщицький ЦПМСД» сформувався на території Заліщицької та Товстенської ТГ. Центр включає 11 АЗПСМ (м. Заліщики, смт Товсте, с. Синьків, с. Попівці, с. Устечко, с. Лисівці, с. Торське, с. Новосілка, с. Зогулинці, с. Близьанці, с. Дорогичівка), 6 ФАП (с. Бедриківці, с. Касперівці, с. Ворвулинці, с. Дунів, с. Буряківка, с. Нирків) і 2 ФП (с. Печорна, с. Солоне). В центрі зареєстровано 38858 декларацій.

КНП «ЦПМСД Іване-Пустенської сільської ради» обслуговує 3646 осіб, Координує діяльність двох АЗПСМ в с. Іване-Пусте та с. Гермаківка, і двох ФАП (с. Залісся, с. Пилипче).

КНП «ЦПМСД Колиндянської сільської ради» функціонує на території Колиндянської ТГ. В його обслуговуванні перебуває 3968 осіб. В структурі центру сформовано 3 АЗПСМ (Колиндянська, Великочорнокінецька, Пробіжнанська), 5 ФАП (с. Тарнавка, с. Давидківці, с. Чорнокінецька Воля, с. Великі та с. Малі Чорнокінці, с. Товстенке).

КНП «Мельнице-Подільський ЦПМСД» діє на території Мельнице-Подільської ТГ. В структурі центру є 5 АЗПСМ (сmt Мельниця-Подільська, с. Вигода, с. Куринці, с. Устя, с. Горошова), 3 ФАП (с. Вільховець, с. Дзвинячка, с. Панівці) та 14 ФП (с. Худиківці, с. Зелене, с. Дністрове, с. Окопи, с. Білівці, с. Трубчин, с. Боришківці, с. Латківці, с. Урожайне, с. Дзвенигород, с. Михайлівка, с. Збручанське, с. Завалля, с. Михалків). На території центру обслуговується 17654 осіб.

КНП «Монастирський ЦПМСД» розташований на території Монастирської та Коропецької ТГ. На території зосереджено 7 АЗПСМ (м. Монастирська, с. Висоцьке, с. Коропець, с. Лядське, с. Вістря, с. Устя-Зелене, с. Задарів), 38 МПТБ (с. Доброводи, с. Ковалівка, с. Олеша, с. Савелівка, с. Н. Гута, с. Велеснів, с. Дубенка, с. Залісся, с. Григорів, с. Чехів, с. Бертники, с. Гончарівка, с. Горішня Слобідка, с. Заставці, с. Швейків, с. Горожанка, с. Підлісне, с. Завадівка, с. Маркова, с. Коржова, с. Садове, с. Світле, с. Стігла, с. Діброва, с. Вербка, с. Криниця, с. Лазарівка, с. Низьколизи, с. Комарівка, с. Бобрівники, с. Горигляди, с. Тростянці, с. Лука, с. Міжгір'я, с. Яргорів, с. Красіїв, с. Сеньків, с. Гранітне). Кількість населення, що обслуговується закладом становить 25362 осіб.

КНП «Озерянська АЗПСМ Борщівської міської ради» адмініструє лише одну амбулаторію с. Озеряни і 4 ФП (с. Констанція, с. Пилатківці, с. Жилинці, с. Грабівці). В структурі зареєстровано 2511 декларацій.

КНП «Скала-Подільське територіальне медичне об'єднання» сформовано на території Скала-Подільської ТГ. У його структурі зосереджено 4 АЗПСМ (сmt Скала-Подільська, с. Гуштин, с. Іванків, с. Нивра), 7 ПЗ (с. Бережанка, с. Трійця, с. Лосяч, с. Вербівка, с. Підпилип'я, с. Залуччя, с. Турильче). Об'єднання обслуговує 10116 осіб.

На території Трибукхівської ТГ сформовано КНП «Трибукхівський ЦПМСД». Центр адмініструє 2 АЗПСМ (с. Трибукхівці, с. Пилявка), 4 ФП (с. Пишківці, с. Цвітова, с. Новоставці, с. Медведівці). На території центру обслуговується 8372 мешканця.

КНП «Чортківський ЦПМСД» функціонує на території двох ТГ. Він координує роботу 7 АЗПСМ (м. Чортків-Центральна м. Чортків-2, с. Біла, с. Ягільниця, с. Нагірянкa, с. Улашківці, с. Росохач) і 15 ФАП (с. Переходи, с. Пастуше, с. Горішня Вигнанка, с. Залісся, с. Шманьківці, с. Швайківці, с. Шманьківчики, с. Бичківці, с. Черкавшина, с. Стара Ягільниця, с. Шульганівка, с. Сосулівка, с. Капустинці, с. Милівці, с. Заболотівка). На території центру обслуговується 51307 мешканців.

Проведене дослідження виявило, що структура закладів первинної медичної допомоги Тернопільської області перебуває в процесі трансформації. Розподіл АЗПСМ та їх відокремлених одиниць по території області є нерівномірним, таким, що створює різний рівень забезпеченості населення послугами з охорони здоров'я.

Тому, потрібні подальші дослідження закладів первинної медичної допомоги для наукового обґрунтування управлінських рішень із удосконалення структури та територіальної організації системи охорони здоров'я регіону.

Список використаних джерел:

1. Мережа закладів охорони здоров'я. Департамент охорони здоров'я Тернопільської облдержадміністрації: офіц. веб-сайт. URL: <https://uoazter.gov.ua/ua/44-merezha-zakladiv-pro-uravnilnnya> (дата звернення 03.11.2023).

2. Про затвердження Положення про центр первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та положень про його підрозділи: Наказ № 801 від 29.07.2016. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1167-16#n9> (дата звернення 04.11.2023).

3. Пушкар О. І., Вольська А. С. Охорона здоров'я. Географія Тернопільської області: монографія. В 2-х т. Т.2. Населення. Господарство. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2020. С. 376-384.

4. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2022 рік. Тернопіль: Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Тернопільській області, 2023. 304 с.

Лецишин Ю.

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Дем'янчук П. М.*

АНАЛІЗ І ОЦІНКА СМЕРТНОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЧОРТКІВСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Смертність є одним з найоб'єктивніших показників стану здоров'я населення. Вона детермінована багатьма чинниками, які по-різному поєднуючись між собою, обумовлюють безпосередню причину смерті окремої людини, цілого покоління і загалом визначають показник смертності населення [10]. Тому й не дивно, що проблема смертності була і залишається в центрі уваги

вчених різних галузей знань, передусім демографів, медико-географів, геоекологів [1-4, 7-11].

Проблеми смертності населення, як важливого фактору демографічної кризи в Україні, розглядалися у працях багатьох вітчизняних вчених, зокрема Н. Левчук (2002), Е. Лібанової (2006, 2008), Н. Рингач (2008, 2009), Ю. Ященко, О. Семенюк (2011) та багатьма іншими. В останні роки окремі аспекти проблеми смертності населення Тернопільської області та з'ясування причин, що їх зумовлюють, були розглянуті в роботах О. Кустовської, (2008, 2009), І. Дем'янчук (2015, 2016), Г. Корицького (2016), П. Дем'янчука, Л. Заставецької (2020) та ін. Проте, на рівні адміністративних районів, створених в рамках адміністративно-територіальної реформи 2020 року, такого роду досліджень практично немає, що й обумовлює актуальність заявленої теми.

Мета – проаналізувати рівень смертності населення Чортківського району як складову відтворення населення регіону, простежити просторово-часову динаміку та виявити фактори, які її обумовлюють.

Вклад основного матеріалу. Впродовж останніх вісімнадцяти років показники рівня смертності в Чортківському районі, як і в Тернопільській області загалом, перманентно змінювались і до 2007-2008 рр. мали стійку тенденцію до зростання (рис. 1).

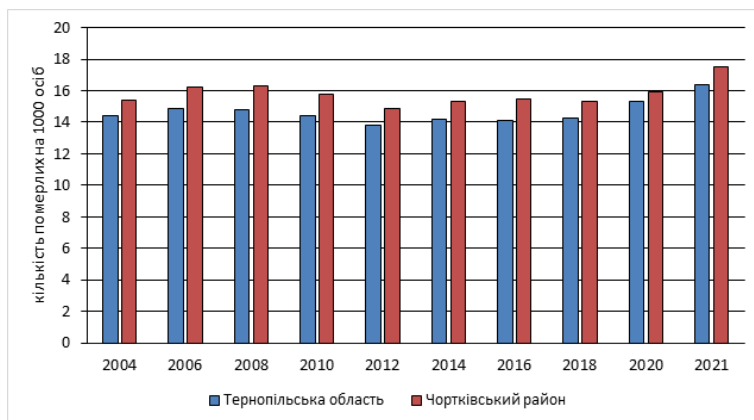

Рис. 1. Динаміка загальних коефіцієнтів смертності населення Чортківського району та Тернопільської області у 2004-2021 рр.

(Побудовано за даними [5, 6])

В подальшому рівень смертності почав повільно знижуватись, несуттєво коливаючись то в один то в інший бік, а вже з 2013 р. почалось поступове зростання показника. Таке зростання рівня смертності спостерігається до нині, за винятком деякого зниження в окремі роки,

зокрема у 2012 р. і 2018 р. У 2021 р. цей показник досяг максимальної позначки за весь період спостереження (2004-2021 рр.) – 17,5 ‰, що на 1,1 промільних пункти більше середньообласного показника (16,4 ‰). Примітно, що рівень смертності в Чортківському районі впродовж аналізованого періоду завжди був дещо більшим, аніж в Тернопільській області загалом (у середньому за 2004-2021 рр. на 1,15 ‰, а у 2021 р. на 1,1 промільного пункту). За «Міжнародною оцінною шкалою демографічних показників» такий рівень смертності мешканців Чортківського району оцінюється як «високий», як і для жителів Тернопільської області загалом.

Проаналізовані вище кількісні показники рівня та динаміки смертності дають лише загальну характеристику факторів смертності. Детальнішу оцінку отримують за допомогою якісних показників, що характеризують смертність населення за окремими причинами.

За підсумками 2021 року перші місця (за величиною показника) в ієрархії причин смерті населення Чортківського району, згідно з даними статистичної звітності [5, 6], займали три класи хвороб: 1) *хвороби системи кровообігу* (73,1% від всіх летальних випадків); 2) *онкологічні захворювання* (11,3%); 3) *хвороби органів дихання* (4,9%). Ці хвороби в сукупності були причиною майже 90 % усіх летальних випадків (рис. 2).

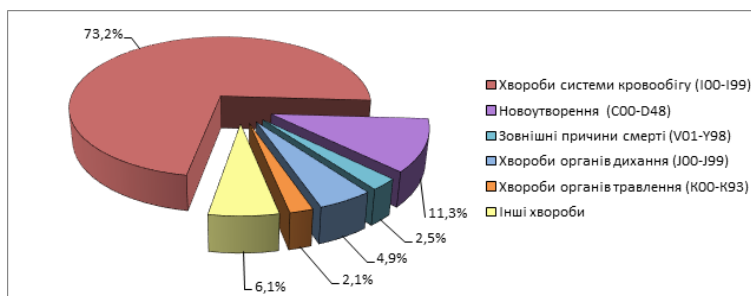

Рис. 2. Структура основних причин смертності населення Чортківського району у 2021 р., у %
(Розраховано за даними [6])

З рисунка 2 видно, що основними причинами смертності були *хвороби системи кровообігу* (ХСК), частка яких склала понад 2/3 від всіх летальних випадків в регіоні. Загалом, смертність населення Чортківського району від ХСК у 2021 р. була на рівні 157,2 випадків на 10 тис. осіб і була дещо нижчою від середньообласного показника (163,9).

Вченими встановлено [1 та ін.], що серед основних факторів, які можуть призвести до захворювань системи кровообігу, є: «артеріальна

гіпертонія, гіподинамія, генетичні особливості людини, підвищений вміст у крові холестерину, надмірне психоемоційне напруження» [1].

Підвищені рівні ризиків захворіти на ХСК мають курці. Аналітичні розрахунки низки вчених-медиків засвідчують, що 1/3 усіх летальних випадків від ішемічної хвороби серця напряму пов'язані з тютюнопалінням [12]. При цьому, за твердженням інших вчених, ця шкідлива звичка вдвічі підвищує ризик розвитку стенокардії та ГІМ і майже в 5 разів – виникнення раптової смерті [1].

Друга сходинка – *онкологічні захворювання* – 11,3%; рівень смертності населення Чортківського району від цієї недуги – 17,8 летальних випадків на 10 тис. осіб. У структурі цього класу хвороб найбільший відсоток (2,5%) займають новоутворення трахей, бронхів та легень. Вченими встановлено, що у курців ризик захворіти від цієї недуги у 1,5 рази вищий, аніж у тих, хто не палить; в тих, хто зловживає алкоголем, такий ризик в 1,2 рази більший. Обидві ці згубні звички підвищують рівень ризику появи цієї недуги в 5,7 разу [1].

Якість онкологічної допомоги оцінюється за кількома показниками, одним з яких є загальна запущеність хвороби. У 2021 р. в Чортківському районі зафіксовано найвищий рівень цього показника серед адмінрайонів області, який становив 27,1% (проти 22,3% у 2021 р.). Натомість у Кременецькому – 22,7% (25,0% у 2021 р.), Тернопільському – 26,8% (проти 23,7%), втім числі в місті Тернополі – 24,7% (проти 21,3%) [6].

Третіми за вагомістю в ієрархії смертності людності Чортківського району займають *хвороби органів дихання* – 7,7%. Серед основних чинників, які призводять, зазвичай, до хронічного перебігу хвороб органів дихання, є: 1) забруднення атмосферного повітря; 2) зловживання тютюнопалінням. Вченими встановлено, що останній фактор є чи не найагресивнішим – ризик «підхопити інфекцію» органів дихання набагато більший у курців, аніж у тих, що не палять, крім цього «у курців ймовірність розвитку хронічної обструктивної хвороби легень у 30 разів вища, ніж у некурящих».

Рівень смертності дітей до 1 року у 2022 р. був на рівні 8,1‰ (2021 р. – 3,4‰) – це найвищий показник серед адмінрайонів Тернопільської області: у Кременецькому – 5,1‰, Тернопільському – 4,6‰. В Тернопільській області цей показник у 2022 р. був на рівні 5,7‰, що на 0,3‰ більший, ніж у попередньому – 2021 р.

У структурі смертності немовлят у 2022 р. на 1-му місці сумного рейтингу (за величиною показника) була *перинатальна патологія* – 54 %, на 2-му – *вроджені аномалії* – 25 %, на 3-му – *нещасні випадки* – 11 %.

Висновки. Рівень смертності населення Чортківського району у

2021 р. досягнув найбільшого свого значення за весь аналізований період (2004-2021 р.) й перетнув позначку у 17,5 %, у порівнянні з іншими адмінрайонами Тернопільської області, що є найвищим значенням. У Тернопільській області цей показник у 2021 р. був на рівні 16,4%, що на 2,1% менше від загальнодержавного.

В ієрархії причин смерті мешканців Чортківського району перші позиції займали хвороби системи кровообігу, новоутворення та хвороби органів дихання. На ці хвороби припало майже 90% від усіх летальних випадків, зафіксованих у 2021 р. Головною причиною того, що рівень смертності населення у сільських місцевостях вищий (на 5,2%), ніж у містах, є переважання в структурі населення сіл осіб похилого віку у поєднанні з важкими умовами сільського побуту та нижчою доступністю до якісних медичних послуг.

Потужним фактором розвитку нових та ускладнення наявних хронічних захворювань (передусім серцево-судинних), що можуть призвести до передчасної смерті, є гострий хронічний стрес, в якому зараз перебуває значна частина населення нашої країни внаслідок збройної агресії.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у здійсненні аналізу й оцінки рівнів смертності населення Чортківського району та з'ясуванню причинних факторів, які їх зумовлюють, в розрізі територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Горбась І. М., Стражеска М. Д. Фактори ризику серцево-судинних захворювань: куріння. Практична ангіологія. 7-8(46-47). 2011. URL: <https://angiology.com.ua/ua/archive/2011/7-8%2846-47%29/article-439/faktori-riziku-sercevo-sudinnih-zahvoryuvan-kurynnya>.
2. Дем'янчук І. П., Дем'янчук П. М. Сучасні тенденції смертності населення Тернопільської області. Екологічні проблеми природокористування та охорона навколишнього середовища: Зб. наук. праць Другої Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Рівне, 21-23 жовтня 2015 р.); за ред. проф. Д. В. Лико [та ін.]. Рівне: РДГУ, 2015. С. 56-57.
3. Демя'нчук П., Заставецька Л. Природний рух населення. Географія Тернопільської області: монографія: в 2 т. Т. 2: Населення. Господарство / за ред. М. Я. Сивого. 2-ге вид., перероб. і доп. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2020. С. 6-30.
4. Дем'янчук П. М., Дем'янчук, І. П., Вольська А. С. Аналіз і оцінка медико-географічної ситуації. Географія Тернопільської області: монографія: в 2 т. Т. 2: Населення. Господарство / за ред. М. Я. Сивого. 2-ге вид., перероб. і доп. Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2020. С. 352-374.
5. Населення та міграція. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2021 рік. Тернопіль, 2022. С. 23-36.
6. Основні показники стану здоров'я населення та ресурсів охорони здоров'я Тернопільської області: стат. довідник / Гол. ред. В. Т. Юровський. Тернопіль, 2023. 45 с.
7. Рингач Н. О. Проблема надсмертності чоловіків в Україні: гендерний аналіз у державному управлінні охороною громадського здоров'я. Стратегічні пріоритети. № 3(8). 2008. С. 142-148.
8. Смертність населення України у трудоактивному віці: монографія / Е. Лібанова, Н. Левчук, Н. Рингач [та ін.]; відп. ред. Е. Лібанова. Київ: ІДСД НАН України, 2007. 211 с.

9. Універсальне охоплення послугами охорони здоров'я. Аналітична довідка ООН. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2020-12/UN%20Policy%20Paper%20on%20UHC_final%20UKR.pdf.

10. Ященко Ю. Б., Семенюк О. А. Передчасна смертність населення та шляхи її попередження в Україні (аналітичний огляд наукової літератури). Україна. Здоров'я нації. 2011. № 3 (19). С. 143-150.

11. World Health Report 2002. Reducing Risk, Promoting Healthy Life (Доклад о состоянии здравоохранения в мире, 2002. Снижение риска, формирование здорового образа жизни). Женева: ВОЗ, 2002. 248 с.

Лихолат А.
магістрант II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – викл. Гулик С. В.

ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Вступ. Класифікація туристично-рекреаційних ресурсів добре розроблена в літературних джерелах з географії, туризму і має значну бібліографію. Цими дослідженнями займалися такі науковці, як М. Ананьєв, О. Бейдик, Й. Гілецький, Н. Зачиняєв, В. Квартальнов, М. Крачило, О. Любіцева, П. Масляк, М. Мироненко, І. Смаль, С. Попович, І. Твердохлебов, Н. Фалькович тощо. Однак слід зауважити, що єдиної, загальноприйнятої їх класифікації досі немає.

Виклад основного матеріалу. Більшість існуючих класифікацій, представлених різними науковцями, можна поділити на два підходи в залежності від того, під яким кутом зору розглядаються в них рекреаційні ресурси:

1. Класифікації, в основі яких лежать уявлення про походження рекреаційних ресурсів, тобто генетичний підхід;

2. Класифікації, у яких рекреаційні ресурси поділяються за використанням в залежності від певних видів рекреаційної діяльності, тобто класифікації, в яких використовується ситуативний підхід.

Найбільшого розповсюдження набув перший вид класифікацій, він є традиційним, більш ґрунтовним, практично-орієнтованим. Аналіз наукових публікацій за цією тематикою доводить, що здебільшого автори пропонують за походженням виділяти два чи три види рекреаційних ресурсів. Так, найчастіше в якості рекреаційних ресурсів розглядаються окремі компоненти географічного середовища, зокрема два їх типи природні і культурно-історичні ресурси; три види рекреаційних ресурсів виділяє більша кількість дослідників, причому класифікації виглядають таким чином:

- природні – природно-технічні (антропогенні) – соціально-економічні;
- природні – історико-культурні – соціально-економічні.

Також є наукові дослідження, в яких домінує тільки один вид рекреаційних ресурсів (здебільшого це природні ресурси).

Другий вид класифікацій є менш поширеним. Він заснований на розподілі рекреаційних ресурсів в залежності від використання для різних форм рекреаційної діяльності. У залежності від цих форм різні автори пропонують і в більшості випадків окремо розглядають: туристські, лікувальні ресурси та ресурси відпочинку. Слід зазначити, що визначення туристських ресурсів і ресурсів відпочинку не відрізняються від визначення рекреаційних ресурсів, хоча поняття туризму і відпочинку досить чітко розгалужені [4].

П. Масляк виділяє три основні групи рекреаційних ресурсів: природні, історико-культурні та соціально-економічні.

До природних рекреаційних ресурсів належать природні та природно-антропогенні геосистеми, природні об'єкти, явища і процеси, які володіють внутрішніми і зовнішніми властивостями й характерними рисами для організації сезонної або цілорічної рекреаційної діяльності. У межах природних рекреаційних ресурсів можна виокремити такі ресурси: кліматичні, ландшафтні, орографічні, бальнеологічні, біотичні, грязьові, водні та інші ресурси.

Історико-культурні рекреаційні ресурси включають рекреаційно привабливі пам'ятки історії, архітектури археології, місця, які пов'язані з життям і діяльністю видатних історичних осіб, території, де збереглися яскраво виражені етнографічні особливості, культові споруди, музеї, картинні галереї тощо. Усі ці рекреаційні ресурси приваблюють людей з метою задоволення їх духовних потреб і здатні задовольнити жагу до пізнання, зміни доквілля для психофізіологічного відновлення особистості.

Матеріально-технічне озброєння рекреації і туризму новітніми основними фондами, все більш виразне втручання економічних важелів у цю сферу господарювання, конструктивні зміни в природному та історико-культурному доквіллі, які планомірно здійснює людина, викликають необхідність виділення соціально-економічних рекреаційних ресурсів. До них належить матеріально-технічна база рекреації і туризму, відповідна транспортна інфраструктура, трудові ресурси тощо, а також різні аквапарки, плавальні басейни, стадіони, тенісні корти і т. ін. Частка таких штучно створених людиною рекреаційних ресурсів постійно зростає.

Поняття «рекреаційні ресурси» є не лише географічним, а й історичним. Тому з часом виникали, виникають і будуть виникати все нові види

рекреаційних ресурсів. Розуміння цього факту дало змогу відомому українському вченому в галузі рекреаційної географії О. Бейдику виділити уфологічні рекреаційні ресурси – території, на яких виявлені аномальні явища, спричинені контактами з неземними цивілізаціями. Хоча наукою такі контакти не доведені, рекреаційно-туристичне господарство дедалі частіше долучає території ймовірної присутності форм життя неземного походження до туристичних об'єктів [3].

Беручи до уваги сучасні тенденції урізноманітнення видів і характеру господарської діяльності, Й. Гілецький пропонує розмежовувати поняття «природні ресурси матеріального виробництва» та «природні ресурси нематеріального виробництва». Серед видів господарської діяльності, які належать до нематеріального виробництва, безпосередньо на природних ресурсах базуються тільки туризм і рекреація та частково охорона здоров'я. Щодо інших видів виробництва нематеріальних послуг чи благ навколишня природа виступає на сучасному етапі розвитку продуктивних сил тільки як природні умови, а не природні ресурси. Тому термін «природні ресурси нематеріального виробництва» практично можна вважати тотожним терміну «природно-географічні туристсько-рекреаційні ресурси».

Природно-географічні туристсько-рекреаційні ресурси – компоненти, тіла і явища природи, які можуть використовуватись у туристсько-рекреаційній діяльності з метою споглядання, пізнання, відпочинку та оздоровлення [2]. Й. Гілецький пропонує класифікувати природні ресурси матеріального виробництва за належністю кожного з видів до однієї з оболонок Землі (геосфери), використовуючи усталений у географічній науці геосферний підхід. Суть його полягає у тому, що кожна з чотирьох оболонок Землі, які, взаємопроникаючи і взаємодіючи, створюють географічну оболонку Землі, представлена декількома основними видами природних ресурсів, що в тій чи іншій мірі використовуються у суспільному виробництві.

У структурі природних ресурсів нематеріального виробництва за геосферним підходом виділяють: у складі літосфери – гірські породи, геоморфологічні процеси та їх наслідки (виверження вулканів), форми рельєфу; у складі атмосфери – рекреаційно-кліматичні ресурси, атмосферні явища (полярне сяйво, гало, міраж, затемнення Сонця); у складі гідросфери – водні ресурси (звичайними прісними водами для пиття, мінеральними водами для споживання у лікувальних цілях), водні об'єкти з прибережною зоною, гідрологічні явища та їх наслідки; у складі біосфери – рослинні, тваринні ресурси і гриби [2].

Важливе значення для вирішення проблем сталого розвитку людського суспільства має класифікація природних ресурсів за

ступенем вичерпності. Традиційно за цим підходом ресурси поділяють на невичерпні й вичерпні. Невичерпними й практично необмеженими на сьогодні вважаються ресурси сонячної радіації, енергії вітру, припливів, тепла земних надр і т. д.

Вичерпні ресурси у свою чергу ділять на відновні та невідновні. До невідновних належать мінеральні, які служать у матеріальному виробництві мінеральною сировиною або джерелом енергії (вугілля, нафта, газ, уранові руди). Відновними вважаються усі ресурси біосфери, земельні, водні, які мають природну здатність до самовідновлення. Однак природний процес самовідновлення триває дуже довго, а тому щодо цих видів ресурсів важливою умовою є забезпечення їх раціонального, регламентованого використання, а також здійснення заходів, які сприяють відновленню запасів і їх якості (рекультивація деградованих земель, лісорозведення та насадження лісів на місці вирубаних, розведення звірів, риб, сприяння гніздуванню птахів, виживанню тварин у зимову пору і т. д.) [2].

І. Смаль виокремлює природно-географічні та суспільно-історичні рекреаційно-туристичні ресурси з подальшим поділом перших на геологічні, геоморфолого-орографічні, ландшафтні, флоро-фауністичні, кліматичні та погодні, водні; других – на археологічні, архітектурні, подієво-інформаційні, науково-пізнавальні, героїко-виховні, літературно-мистецькі [6].

Найбільш деталізовану й докладну класифікацію рекреаційних ресурсів здійснив О. Бейдик. Ним розроблені також методичні підходи та методики інвентаризації й оцінки рекреаційних ресурсів різних видів, складені бази даних щодо кількісної та якісної характеристики рекреаційних ресурсів в межах України та її регіонів.

О. Бейдик вирізняє природно-географічні, природно-антропогенні, суспільно-історичні ресурси та суперточку-тур [1].

До природних рекреаційно-туристичних ресурсів (РТР) відносяться об'єкти та явища натурального походження, залучені у сферу рекреації та туризму.

Природно-антропогенні РТР – геосистеми, до складу яких входять природні і антропогенні об'єкти, що використовуються в туристсько-рекреаційному господарстві: природні та біосферні заповідники, національні природні парки, заказники, ботанічні сади, зоологічні, дендрологічні, регіональні ландшафтні парки тощо.

Суспільно-історичні РТР – об'єкти та явища антропогенного (соціально-економічного, суспільно-історичного) походження, залучені в сферу рекреації та туризму. До складу суспільно-історичних РТР входять архітектурно-історичні, біосоціальні, подієві ресурси.

Біосоціальні РТР об'єднують культурно-історичні та інші об'єкти, пов'язані з певним життєвим циклом або епізодом тієї чи іншої видатної особи (народження, діяльність, перебування, смерть, поховання). Зважаючи на те, що всім історико-географічним подіям та їх рушійним силам (проявам природних, суспільних законів) притаманна реальність, останні доцільно трактувати «за модулем», не розділяючи на позитивні та негативні. Події РТР – найсуттєвіші прояви соціального та природного руху, знакові події в історії певної території (політичні, військові, культурні, економічні, екологічні).

Додатково О. Бейдик виділяє певну групу так званих трансресурсних об'єктів, які можуть належати одночасно до різних видів РТР. Він поділяє їх на 2 види: 1) гомогенні (біпатриди) РТР, що являють собою природні та соціальні об'єкти і явища, які прослідковуються як на території України, так і в межах певної зарубіжної країни, де вони виникли; 2) парарекреаційні (латентні) РТР – об'єкти, явища природного, природно-антропогенного, суспільно-історичного, біосоціального, подієвого походження, які ні юридично, ні фактично не залучені до туристської індустрії, але характеризуються привабливим пізнавально-туристським потенціалом (зруйновані або перепрофільовані сакральні споруди, історичні кладовища або окремі поховання, цікаві явища природи, інженерні комунікації, споруди або їх елементи, суспільні події) [1;5]. Суперточка-тур – точкова територія, що поєднує унікальні природні та суспільні ресурси, займає домінуючу висоту і характеризується суттєвою соціально-історичною значимістю подій, що відбувались (відбуваються) в її межах або в межах простору, що візуально сприймається з неї. Цьому простору притаманне, як правило, високе пейзажне різноманіття та сполучення природних компонентів, атрактивність ландшафту.

Висновки. На основі аналізу теоретичних джерел, власних досліджень вважаємо доцільним виділяти природно-географічні, природно-антропологічні, суспільно-історичні та суспільно-географічні туристично-рекреаційні ресурси.

Туристично-рекреаційні ресурси – це об'єкти та явища природного, природно-антропогенного, соціального походження, які завдяки таким властивостям, як унікальність, історична або художня цінність, оригінальність, естетична привабливість і лікувально-оздоровлювальна значущість, сприяють відновленню та розвитку фізичних і духовних сил людини, її працездатності, використовуються для надання рекреаційно-туристських і курортно-лікувальних послуг, впливають на територіальну організацію рекреаційної діяльності, формування рекреаційних районів (центрів), їх спеціалізацію та економічну ефективність.

Список використаних джерел:

1. Бейдик О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К.: ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. 395 с.
2. Гілецький Й. Класифікація туристсько-рекреаційних ресурсів за геосферним підходом. URL: <http://geoinfo.if.ua/klasifikatsiya-turystsko-rekreatsijnyh-resursiv-za-heosfernym-pidhodom/> (дата звернення 22.10.2023).
3. Масляк П. Рекреаційна географія : навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 343 с. URL: http://pidruchniki.ws/15840720/turizm/rekreatsiyuna_geografiya_-_maslyak_po (дата звернення 22.10.2023).
4. Покоłodна М. Рекреаційна географія: навч. посібник. Харків : ХНАМГ, 2012. 275 с. URL: <http://eprints.kname.edu.ua> (дата звернення 10.11.2023).
5. Скрипник Н. Рекреаційна географія: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 296 с.
6. Смирнов І. Г. Логістика туризму. К.: Знання, 2009. 444 с. URL: http://pidruchniki.ws/1806020341429/logistika/metodika_viznachennya_logistichnogo_potent_sialu_rekreatsiyno-turistichnih_resursiv (дата звернення 02.09.2023).

Муха В.

магістрант II курсу

спеціальності 106 Географія

Науковий керівник – проф. Кузишин А. В.

ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (СУБРЕГІОНАЛЬНИЙ ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Проблема оцінки ризиків розвитку соціальної сфери є новим напрямком розвитку та функціонування складових елементів соціальної сфери.

Для оцінки ризиків розвитку соціальної сфери нами було підбрано систему показників, які дозволяють проаналізувати сучасний стан функціонування її базових елементів, а також здійснити узагальнюючий аналіз результатів соціологічного опитування споживачів послуг соціального спрямування в межах досліджуваного регіону.

Ми розглядаємо об'єкти соціальної сфери як суб'єкти, які орієнтовані на вирішення соціальних проблем, задоволення соціальних потреб інноваційним способом, одночасно обслуговуючи загальні інтереси – тобто вони орієнтовані в першу чергу на соціальний вплив, а не на отримання прибутку. Загалом суб'єкти соціальної сфери діють на основі та в поєднанні з місцевими коріннями (традиціями), користуючись перевагами спільного управління. Їх функціонування відзначається прямою кореляційною залежністю – зниження інтересу до їх пропозиції через зниження доходів суспільства та менші фінансові витрати органів місцевого самоврядування на підтримку організацій соціальної сфери. При

цьому відзначаємо, що соціальні суб'єкти сприймаються як надійний партнер, який тепер матиме ще більшу відповідальність у контексті задоволення соціальних потреб.

Ризики щодо рівня функціонування соціальної сфери території певного регіону визначаються попитом на них, а ті, у свою чергу, змінюються відповідно до реальних можливостей суспільства на тому чи іншому етапі розвитку.

В структурі соціальної сфери значну роль відводиться системі освіти. Завдяки їй закладаються підвалини духовного розвитку та довготривалої перспективи інтелектуального зростання.

Впродовж 1995-2020 рр. в Львівській області відзначалась позитивна тенденція щодо зростання охопленості дітей дошкільними закладами (від 31 дошкільняти / 100 дітей відповідного віку в 1995 р. до 60 дошкільнят / 100 дітей відповідного віку в 2020 р.). Загальноосвітні навчальні заклади мали важливу роль для формування освітнього простору території. Якщо від 1995/1996 н. р. до 2013/2014 н. р. кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів у розрахунку на 10 тис осіб скорочувалась (від 1464 до 1039 учнів на 10 тис. населення), то надалі спостерігається тенденція збільшення числа учнів в розрахунку на число мешканців (1227 учнів на 10 тис. населення). Цей показник є суттєво вищим ніж в середньому в Україні, що є результатом позитивних стабілізаційних тенденцій в демографічній політиці та має скоріше тимчасовий характер і пов'язаний з демографічними хвилями. Проблемним напрямком освітньої діяльності виступає професійно-технічна освіта. Від 2000 року спостерігається постійна тенденція щодо зменшення кількості тих, хто навчається в таких освітніх закладах. Якщо в 2000 р. на 10 тис. населення припадало 104 учні, то до 2020 р. їх кількість зменшилась до 69 учнів. Відзначимо, що Львівська область відзначається одним з найвищих в Україні показників щодо кількості учнів в закладах професійної освіти. Завдяки давнім традиціям інтересу до вищої освіти та брендовості університетів відносно високими залишаються показники кількості студентів в розрахунку на число мешканців саме в Львівській області. Щоправда, останніми роками відзначаються пришвидшені темпи скорочення числа студентів в закладах вищої освіти області. Це можна обґрунтувати відтоком студентів до європейських, в першу чергу, польських навчальних закладів.

Складовими компонентами формування культурного простору є бібліотеки, театри, музеї, кінотеатри, видавничі центр. Вони виробляють товари культурного призначення та поширюють духовні цінності серед населення. Спостерігається чітка залежність між показниками концентрації об'єктів культури та кількістю населення.

Загалом в Львівській області є досить високий кількісний показник наявності існуючих бібліотечних та мистецько-культурних закладів. Він значно перевищує середньоукраїнський показник. Від 2000 р. спостерігається зменшення числа таких установ – вони або закриваються або змінюють своє функціональне призначення. Слід погодитись, що наявність бібліотек та відповідних фондів не завжди відображає інтерес до такого виду культурно-інтелектуального розвитку. Можна відмітити, що в 2020 р. у Львівській області на 100 осіб в бібліотечних фондах припадало до 700 примірників. В переважній більшості сусідніх областей цей показник перевищує поріг в 700 примірників на 100 мешканців. Водночас, у Львівській області була приділено увагу даному питанню і кількість літератури в бібліотеках навіть збільшувалась (майже на 25% збільшення кількості примірників книжок в розрахунку на число мешканців; ймовірно це можна пов'язати із зростанням числа студентів в закладах вищої освіти Львова, які мали б бути основними користувачами бібліотек).

Клубні установи Львівської області більшості областей даної території відзначаються показником 15 місць на 100 осіб (це на 50% вище ніж в середньому в Україні). Безумовно, більш якісна картина оцінки даного показника була б за умови оцінки зайнятості місць та використання клубних закладів в розрізі адміністративних районів чи громад, та наразі подібна статистика недоступна.

Львівська область відноситься до таких, в яких музеї є важливим елементом соціальної сфери. Природньо, що максимальний показник концентрації музеїв властивий для міста Львова. Відвідуваність музеїв в середньому по області складає 82 відвідування на 100 осіб, що є найвищим показником в Західноукраїнському регіоні та є одним з найвищим в Україні.

Львівська область вирізняється на фоні Західноукраїнських областей більшою кількістю населення та більшою кількістю міських населених пунктів. В області функціонує 9 театрів. Більш чітко про цей сегмент культурної сфери можна оцінити через відвідуваність театральних закладів. Відзначимо, що населення мало уваги приділяє цій сфері і відвідуваність є досить високою – 20 відвідувань на 100 мешканців, але в частому випадку це пов'язано з туристами, які відвідують театри Львова.

Концертно-фестивальна діяльність сьогодні виступає невід'ємною складовою культурного дозвілля населення. Щоправда, в межах області спостерігаються досить суттєві коливання показників, що характеризують зацікавленість населення цим елементом організованого культурного дозвілля. В Львівській області за період 2000-2020 рр. спостерігається приріст відвідуваності концертних

заходів (з 5 до 11 відвідувань на 100 місцевих мешканців), то в інших областях Західної України ці показники залишаються стабільно низькими (1-3 відвідування на 100 місцевих мешканців).

Зважаючи на викладене, можна твердити, що Львівська область досить активно використовує наявні елементи культурної сфери.

Роль лікувально-оздоровчих закладів для повноцінної релаксації, відпочинку та оздоровлення населення Львівської області є важливою. Область відзначається досить високими показниками забезпеченості населення лікарями з позитивним трендом до їх збільшення: 2000 р. – 45 фахівців на 10 тис. населення, 2016 р. – 50, 2020 р. – 52. На високому рівні тримається показник забезпеченості середнім медичним персоналом – 101 на 10 тис населення в 2016 р., 105 – на 10 тис. населення в 2020 р. Концепція загального укрупнення лікарняних закладів не відобразилася на кількості забезпеченості лікарняними ліжками в 2020 р. на 10 тис. населення припало 81 лікарняне ліжко. Формування інституту сімейних лікарів приводить до певного перерозподілу навантаження хворих між лікарями загальної практики та вузькопрофільними спеціалістами. В сучасних умовах територіальні громади акцентують увагу на забезпеченості своїх мешканців лікарняними послугами в межах середньої територіальної доступності.

Показником здоров'я населення регіону слід вважати частку осіб, які відзначаються нормальною масою тіла (індекс маси тіла) та кількість осіб, які займаються фізкультурою хоча б раз на тиждень. Якщо в середньому в Україні цьому критерію відповідає понад 42 % населення, то в Львівській області він складає 40,5 %. Щодо занять фізичним вправами більшою активністю відзначаються чоловіки (31 %) ніж жінки (18,5 %).

Наступна складова оцінки ризиків функціонування соціальної сфери – житлово-комунальне господарство. Це багатогранний комплекс послуг, що забезпечує задоволення потреби людей у житлі та послугах, що з ними пов'язані, забезпечує функціонування житлових будинків, готелів, невеликих підприємств і установ. Традиційно в містах житло має більш широкий комплекс комунальних послуг – газопостачання, водопостачання, гаряче водопостачання, централізоване водовідведення і каналізація. Але даний регіон відзначається більшою часткою житлових площ в сільській місцевості – понад 56 % від загально регіонального показника. Це природньо, виходячи із значної кількості сільських поселень та відносно низької урбанізації. В середньому на особу в регіоні припадає майже 24 м² житлових площ.

Якщо оцінювати тип житла в Львівській області, то слід відзначити різке домінування індивідуальних будинків (майже 64 %). 36 % житла

має не менше трьох кімнат в своєму складі, що загалом відповідає пересічноукраїнському тренду.

Заклади масового харчування та торгівельні заклади створюють систему підприємств, що наближають ці послуги до населення. Торгівельні площі в Львівській області мають один з найвищих показників забезпеченості в розрахунку на число мешканців.

Структура товарообігу є неправильною та демонструє низьку купівельну спроможність місцевого населення. На продовольчі товари припадає 65%, в той час як на непродовольчі – 35%. У Львівській області на одну особу припадає 23,5 тис. грн роздрібного товарообігу, що перевищує пересічноукраїнський показник. Впродовж останнього десятиліття спостерігається суттєве зростання мережі спеціалізованих магазинів, мережових супермаркетів, закладів харчування швидкого обслуговування. В Західноукраїнському регіоні найдинамічніше роздрібний товарообіг розвивається в межах саме Львівської області – за період 2000-2020 рр. цей показник на даній території зріс більше ніж в 22 рази (хоча тут закладено певну інфляційну складову, але варто наголосити, що також це ознака росту добробуту населення даної території).

Комфорт сучасної сім'ї пов'язаний із доступністю якісних форм зв'язку. Вони не лише забезпечують передачу інформації, а й є складовою більшості видів господарчої діяльності, а тому формують добробут населення. Важливим є наявність різнохарактерних елементів сфери комунікації – відділення зв'язку, телефонно-телеграфні станції, пошта, радіомовлення, телебачення та ін., кожен з яких відповідає за певний вид передачі інформації.

Взаємодія між різними формами комунікацій є досить складна. Наприклад, пошта одночасно забезпечує як канали для розповсюдження преси, такі канали телекомунікацій, що утворюють інфраструктуру, необхідну для функціонування комп'ютерних мереж. Окремі технології орієнтуються на передачу інформації, інші – на їх виробництво та поширення.

Високі технології зв'язку представлені насамперед в Львівській області. Кількість користувачів кабельного зв'язку в області скорочується, що можна пов'язати з двома показниками – перехід на супутникове телебачення або використання більш доступних та недорогих технологій (частотні тюнери, інтернет-технології тощо). Власне інтернет-доступ є напрямком комунікативного зв'язку, що активно прогресує в усіх без виключення адміністративних територіях Львівської області.

Загалом оператори мобільного зв'язку інформують, що кількість

користувачів їх послуг в регіоні складає 3% від їх загальноукраїнського показника, що повністю корелюється з числом мешканців.

Висновки. Суб'єкти соціальної сфери є постійним і важливим елементом середовища життєдіяльності. Деякі з них створюють постійні та міцні зв'язки з місцевими громадами, що є проявом їхньої соціальної функції – забезпечення розвитку території та створення умов для повноцінного життя місцевого населення. Ця функція також має особливе значення для соціально відчужених людей, які можуть знайти роботу в таких установах або одержують послуги, призначені спеціально для них.

Враховуючи широкий спектр діяльності суб'єктів соціальної сфери Львівської області, їх економічне та соціальне значення (створення робочих місць, формування доступних послуг відповідного спрямування) та соціальне значення (унеможливлення обмеження доступності послуг соціального характеру, протидія соціальному відчуженню, розвиток та зміцнення місцевих громад), необхідно звертати увагу на ризики, які супроводжують їх функціонування на регіональному та локальному рівнях. Це дуже хороший момент для суб'єктів, які працюють близько до своїх споживачів – люди надають все більшого значення концепції доступності товарів і послуг соціального спрямування, охоче підтримують місцеві ініціативи (наприклад, започаткування діяльності закладів соціальної сфери), що є запорукою місцевого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А.В. Геопросторова диференціація елементів соціальної сфери областей Карпатсько-Подільського регіону. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп». 2018. № 1 (44). С. 64-71.
2. Кузишин А.В. Просторова диференціація соціальної сфери: орієнтири повосної відбудови України. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп», 2023. № 1 (54). С. 57-68.
3. Кузишин А.В. Регіональний вимір соціально-політичних процесів: теорія, методологія та практика суспільно-географічного дослідження. Автореферат дисертація на здобуття наукового ступеня доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Тернопіль, 2021. 40 с.
4. Kuzyshyn A., Poplavska I., Analysis of Territorial Differences of the Social Sphere elements in the Areas of the Carpathian-Podillia Region. Journal of Geology, Geography and Geocology. Dnipro, 2018. № 27(2). 285-293.
5. Kuzyshyn A., Kuczabski A., Poplavska I., Zadvornyi S. Risk assessment of the social sphere development on the example of areas of the Carpathian-Podillia region (Ukraine). Czasopismo Geograficzne, 2022. 93(3): 473–493.
6. Статистичний щорічник України 2021 року. Київ, 2022. За ред. І. Вернера, 444 с.
7. Штундер І.О. Природа стійкості соціальної сфери в умовах шокових впливів. Економіка і суспільство. Електронне наукове фахове видання. 2017. Випуск № 11. С.11-16.

Погосян Я.
магістрантка II курсу
спеціальності 106 Географія
Науковий керівник – доц. Варакута О. М.

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Важливою складовою інтелектуального потенціалу населення є освіта. Саме вона в значній мірі впливає на ефективність економічного, соціального, а також, сталого розвитку країни в цілому і зокрема її регіонів. Тому дослідження трансформаційних процесів у системі освіти Хмельницького району, Хмельницької області є актуальним.

У багатьох наукових працях вітчизняних вчених основна увага акцентується на значенні освіти в житті особистості, її місці в системі послуг, висвітлюються окремі аспекти геопросторової організації і взаємодії компонентів освітнього комплексу регіону.

Мета нашої статті полягає у висвітленні окремих трансформаційних процесів у системі дошкільної і загальної середньої освіти Хмельницького району Хмельницької області, який утворився 19 липня 2020 року згідно із Постановою Верховної Ради України №807-ІХ від 17 липня 2020 року в рамках адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Сучасна освітня система в Україні представлена дошкільною, повною загальною середньою, позашкільною, спеціалізованою, професійною (професійно-технічною), фаховою передвищою, вищою освітою та освітою для дорослих (у тому числі післядипломною освітою) [5].

Розбудова сучасної структури освітньої галузі має забезпечити оптимальні умови для функціонування та розвитку системи освіти і всіх її підсистем; реалізацію різноманітних освітніх моделей, існування навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти, що забезпечують громадянам надання якісних освітніх послуг, свободу вибору в освіті [7].

Упродовж останніх років освітня мережа Хмельницького району формується в непростих умовах через суттєве зменшення контингенту дітей різних вікових категорій. Її реформування вимагає системного і зваженого підходу.

Однак, у Хмельницькому районі склалася досить потужна система навчальних закладів дошкільної та загальної середньої освіти. «Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Це – цілісний процес,

спрямований на забезпечення різнобічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; формування у дитини дошкільного віку моральних норм, набуття нею життєвого соціального досвіду» [2].

Станом на 1 січня 2020 р. в районі нараховувалося 224 дошкільних навчальних закладів. За критерієм територіального розподілу 47% з них функціонувало в міських територіальних громадах, 31% – в селищних територіальних громадах і 22% – в сільських населених пунктах. У розрізі територіальних громад найбільша їх кількість у Хмельницькій міській громаді – 60, що складає 26,8% від їх загального числа в районі.

Дошкільною освітою району охоплено 66% дітей, у тому числі в містах – 77%, у селах – 52% (в Україні відповідно – 57, 66 і 41%). Розширюється мережа навчально-виховних комплексів – «Загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» [4]. На сьогоднішній день (2023 р.) у Хмельницькому районі нараховується 117 закладів дошкільної освіти, 65 із яких знаходиться у м. Хмельницький.

Пріоритетним завданням дошкільля залишається збільшення обсягу дітей відповідного віку з дошкільною освітою (особливо в сільській місцевості), максимально охопити дошкільною освітою дітей 5-річного віку, підвищити її авторитет і значущість серед батьків та громадськості, а також здійснювати подальший розвиток мережі дошкільних навчальних закладів (відновлення діяльності закладів, які призупинили свою роботу, введення в дію нових закладів, створення закладів нового типу тощо).

Для задоволення освітніх потреб населення у районі в 2020 р. функціонувало 306 закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО), у яких здобувало освіту 69720 учнів. Із загальної кількості ЗЗСО: 145 I-III ступенів (в т.ч. 32 навчально-виховні комплекси (далі НВК) та економічний ліцей), 131 – I-II ступенів (в т.ч. 2 НВК) та 30 – I ступеня.

Станом на 2023 р. внаслідок суспільних реформ продовжують відбуватися трансформаційні процеси в системі освіти Хмельницького району. Сьогодні в районі нараховується 104 заклади загальної середньої освіти (ЗЗСО) (в.т.ч. 56 у м. Хмельницький). Серед них 38 ліцеїв та їх філій, 37 гімназій та їх філій, 14 закладів загальної середньої освіти I-III ступенів, 2 заклади загальної середньої освіти I-II ступенів, 4 заклади загальної середньої освіти I ступеня, 1 спеціалізована і 1 опорна школа, 1 навчально-реабілітаційний центр, 1 навчально-виховний комплекс [4].

Як свідчать дані картосхеми «Геопросторова організація закладів загальної середньої освіти Хмельницького району» (рис. 1), зробленої на основі даних Головного управління статистики у Хмельницькій

області [3,4], в межах даного району сформувалась геопросторова структура середнього рівня функціональності.

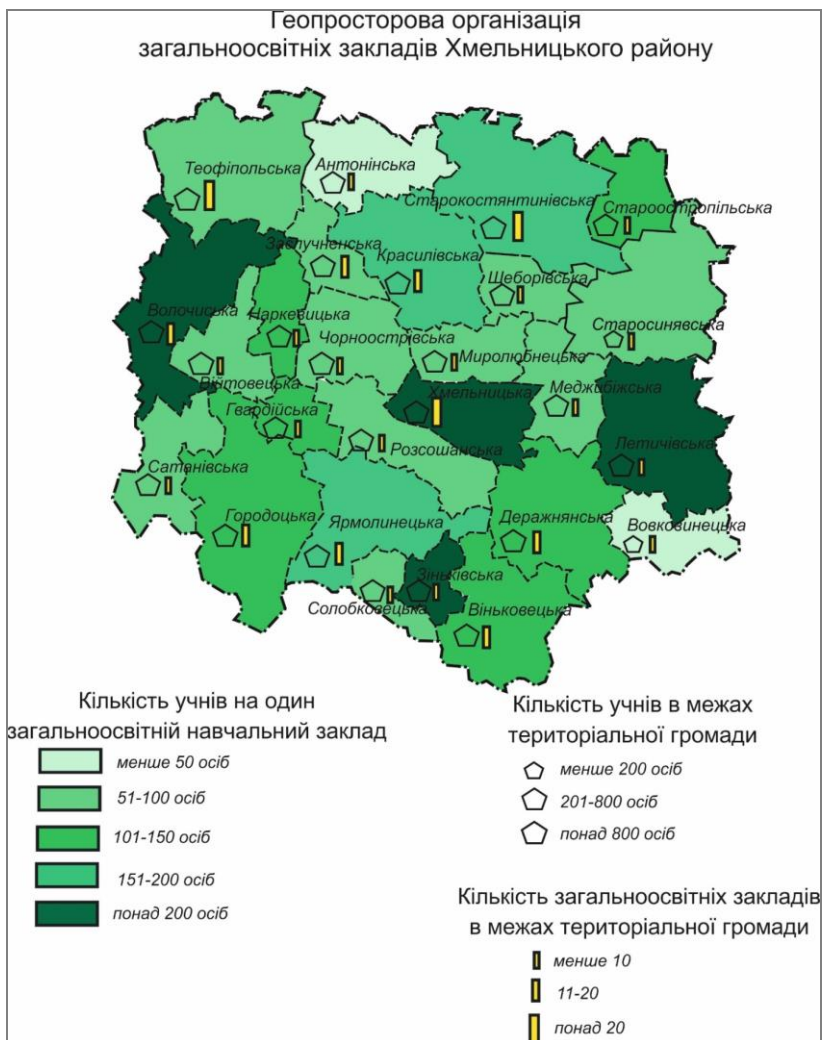

Рис. 1. Геопросторова організація закладів загальної середньої освіти Хмельницького району Хмельницької області

У розрізі територіальних громад спостерігається непропорційна структура щодо кількості учнів в розрахунку на один навчальний заклад.

Найвища вона в Хмельницькій, Летичівській, Волочиській та Зініківській територіальних громадах, де, відповідно будуть найменші витрати на утримання одного учня. Мінімальна кількість учнів в розрахунку на освітній заклад властива для Антонінської та Вовковецької громад.

Загалом слід відзначити, що досить багато громад мають значну кількість учнів в загальноосвітніх закладах освіти, що є доброю перспективою для їх розвитку. До них варто віднести Війтівецьку, Віньковецьку, Волочиську, Городоцьку, Деражнянську, Красилівську, Летичівську, Старокостянтинівську, Теофіпольську, Хмельницьку, Чернострівську та Ярмолинецьку громади. Такі показники в майбутньому можуть бути передумовою для створення нових робочих місць та розвитку цих територій. Окремі громади району (Вовковецька та Старосинявська) мають вкрай малу кількість учнів (менше 200 осіб).

Понад 67% територіальних громад району мають менше 10 навчальних закладів з тенденцією до їх обмеження функціонування. Ці заклади традиційно є центрами життя сільських населених пунктів та потребують посиленої уваги з боку місцевого самоврядування.

Одним із найважливіших напрямків реформування освіти у Хмельницькому районі є перехід до профільного навчання, створення можливості кожному учневі стати самим собою. Саме профілізація старшої школи дає шанс створити умови для диференційованого навчання старшокласників, забезпечити їм осмислений вибір професії.

Реалізація профільності старшої школи забезпечується на рівні загальноосвітніх закладів I-III ступенів та економічного ліцею. Профільна і допрофільна підготовка учнів здійснюється через факультативи, предметні гуртки, курси за вибором.

Таким чином, трансформаційні процеси та оптимізація мережі закладів дошкільної та загальної середньої освіти Хмельницького району спрямовані на те, щоб забезпечити економічну ефективність їх функціонування, підвищити якість освіти даного регіону, створити рівний доступ до неї, урізноманітнити освітні послуги, що надаються цими закладами.

Список використаних джерел:

1. Билецький М. І. Структурно-динамічні процеси розвитку сфери послуг регіону. Географія та туризм. 2014. Вип. 31. С. 148-160.
2. Варакута О. М. Освіта і наука Тернопільської області / Географія Тернопільської області: монографія: в 2 т. Т. 2: Населення. Господарство/ ТНПУ ім. В. Гнатюка; за ред. М. Я. Сивого. 2-ге вид., переробл. і допов. Тернопіль: ФОП Осада Ю. В., 2020. 544 с.
3. Головне управління статистики у Хмельницькій області. URL: <https://www.km.ukrstat.gov.ua/>.
4. Інформаційна системи управління освітою Хмельницької області: URL: <https://km.isuo.org/koatuu/schools-list/id/6825000000>.
5. Закон України «Про освіту». URL: <http://osvita.ua/legislation/law/2231>.

6. Кузишин А. В. Геопросторова диференціація елементів соціальної сфери областей Карпатсько-Подільського регіону. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп». 2018. № 1 (44). С. 64-71.

7. Кучеренко С. Ю. Сучасний стан, тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні. Економічний вісник університету. 2018. Вип. 36(1). С. 51-59.

8. Соціальна географія: навч. посібник / М. Білецький, І. Ванда, Л. Котик. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 328 с.

9. Флінта Н. Географічні дослідження освітнього комплексу регіону. Українська географія: сучасні виклики. Зб. наук. праць у 3-х т. К.: Прінт-Сервіс, 2016. Т. III. С. 142-144.

Пшемінський Д.-Б.

магістрант II курсу

спеціальності 106 Географія

Науковий керівник – проф. Кузишин А. В.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ПІДХОДИ ДО ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Децентралізацію часто визнають як перенесення відповідальності за планування та виконання ресурсів, розподіл та інші компоненти соціального управління з центрального органу державної влади на регіональні та місцеві органи виконавчої влади. Основні завдання децентралізації визначаються розподілом функцій між центральними і місцевими інститутами, а також між КМУ та міністерствами. На сьогодні нам видається доречним виділяти чотири основні форми децентралізації: політичну, ринкову, просторову і адміністративну, а також інші, такі як фінансово-бюджетна та надання суспільних послуг.

У наукових роботах термін «деконцентрація» визначається як передача повноважень центральної влади органам місцевого самоврядування або представникам центральної виконавчої влади на місцях. Це також може включати передачу повноважень від центрального апарату управління до територіальних одиниць. Деякі вчені визначають децентралізацію як передачу повноважень виконавчої влади органам місцевого самоврядування, в той час як делегування вважається лише взаємною передачею повноважень між органами різних рівнів.

Неоднозначність термінів, різноманітні теоретичні підходи та різноманітність практичних реалізацій вказують на необхідність чіткого визначення сутнісних характеристик цих понять. Процедура децентралізації характеризується метою наближення послуг до населення, розвитком демократії та обмеженням у втручанні держави в управління справами. Учасники цієї процедури включають державу, органи державного управління, територіальні громади та інші сторони, а її характеристики закріплені на законодавчому рівні,

включаючи виділення ресурсів та визначення відповідальності органів місцевого самоврядування.

Активна реалізація з 2015 р. реформи децентралізації зумовила послідовне зміщення акцентів місцевого розвитку з рівня регіонів до рівня територіальних громад. Децентралізація влади та посилення спроможностей громад мають позитивне значення, оскільки наближають цілі перетворень до реалізації інтересів людей. Водночас перерозподіл влади й ресурсів на рівень громад призводить до «вимивання» ресурсів із рівня регіонів, також зменшується дієздатність регіонального рівня управління.

Процедура деконцентрації, натомість, має на меті покращення реалізації повноважень та функцій держави, зосередження публічних та управлінських послуг на населенні. Її учасники включають органи державної влади, які визначають повноваження органів управління, та органи, які отримують чи втрачають ці повноваження. Деконцентрація може здійснюватися у форматі вертикальної (від центральної до регіональної) або горизонтальної (між органами одного рівня) передачі повноважень.

Нарешті, процедура делегування передбачає передачу повноважень тим суб'єктам влади, які здатні найкраще їх виконати. Учасники процедури – це органи державного управління та органи місцевого самоврядування, які узгоджують умови передачі повноважень через взаємну згоду та формалізацію цього процесу. Делегування може відбуватися як у вертикальному, так і у горизонтальному форматі.

Таким чином, децентралізація вважається процедурою передачі державної виконавчої влади, деконцентрація – розосередження державної влади, а делегування – перерозподілом влади. Реалізація цих процедур в Україні вимагає розмежування відань місцевого самоврядування та державної адміністрації, а також розподілу ресурсів, покладених на органи місцевого самоврядування. Велика частина цієї тенденції обумовлена відсутністю чіткого переліку функцій в українській державі та політичною волею для проведення функціонального обстеження органів виконавчої влади.

Практичне втілення цих процесів включає передачу повноважень щодо прийняття нормативно-правових актів від уряду до центрального органу виконавчої влади. Незважаючи на використання терміну «делегування», цей процес суттєво нагадує деконцентрацію виконавчої влади, хоча не в повній мірі відповідає її теоретичній моделі.

На думку дослідників, потрібно усвідомлювати зв'язки політики децентралізації зі складовими частинами забезпечення економічного розвитку регіонів. З одного боку, йдеться про розширення

повноважень і посилення відповідальності регіональних та місцевих органів влади, а з іншого – про здатність сформованої владної структури ефективно використати отриманий ресурс з метою соціально-економічного зростання регіону[2, с. 223-224].

Дослідження децентралізації, деконцентрації та делегування та відповідних їм процедур вказало на необхідність чіткого визначення функцій держави та проведення розмежування з функціями місцевого самоврядування. Для успішної реалізації цих процесів необхідна політична воля територіальних громад, а також правове регулювання, що гарантує місцеве самоврядування та чіткі повноваження. Успіх також залежить від налагодженого управлінського кадрового потенціалу та залучення громадян до управління на місцях.

Варто погодитися з думкою Е. Забарної, що результат децентралізації передбачає ряд переваг. По-перше, децентралізація – це один зі шляхів боротьби з корупцією, яку вже давно визнали головною проблемою сучасної України, все працює таким чином: місцеві органи влади отримають більший контроль та більший обсяг бюджетних коштів внаслідок зміни системи надходження податків до бюджетів; отримані в розпорядження кошти будуть використовуватися в першу чергу на ті проекти, які мають місцеве значення, тобто проекти, які потрібні людям; за використанням цих коштів у правильному напрямку стежать не тільки органи державного контролю, а й громадянсько-активні жителі міста/селища. При меншому обсязі бюджету та меншій кількості чиновників, що матимуть доступ до операцій з ним, корупційні «павутини» будуть відповідно теж меншими і в таких павутинах легше знаходити винуватців. Подруге, завдяки перерозподілу податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів можна досягти зменшення податкового навантаження на платників податків. До державного бюджету надходитимуть кошти, необхідні для загальнодержавних цілей (витрати на оборону чи оплату праці високопосадовців державного рівня). Щодо оплати праці високопосадовців, зазначимо що, теоретично вона теж має знизитися – Київ делегує частину своїх повноважень обласним центрам і починає виконувати контролюючу роль, що вже є приводом для депутатських крісел бути менш привабливими в плані заробітку. Також обов'язковою складовою процесу децентралізації повинна бути демонополізація низки природних монополій, котрі не здатні виконувати свої функції при керівництві з одного центру [1, с. 123].

На завершення відзначимо, що ефективність децентралізації зростає у випадку залучення до неї широких верств громадськості. Саме низові ініціативи стають прогресуючою складовою всіх процесів, пов'язаних з

передачею влади на місця. А тому соціально-економічний розвиток територій в значній мірі залежатиме від того, наскільки успішною та продуктивною буде децентралізація в межах таких регіонів.

Список використаних джерел:

1. Блик Р.Р. Детермінанти регіонального розвитку у вимірі економічної безпеки України: монографія. Львів: НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України», 2016. 352 с.
2. Децентралізація і формування політики регіонального розвитку в Україні: наук. доп. / [Шевченко О. В., Романова В. В., Жаліло Я. А. та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук Я.А. Жаліло. Київ: НІСД, 2020. 153 с.
3. Кузишин А.В. Соціальна роль територіальних громад для формування екотуризму. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Микола Чайковський організатор заповідної справи на Тернопільщині». Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2022. С. 147-152.

Ребар М.

*магістрант II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Варакута О. М.*

СУЧАСНИЙ СТАН ЛІСОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ТЯЧІВСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Лісове господарство є основою лісопромислового комплексу, який характеризується багатофункціональною територіально-виробничою структурою. Важливість лісогосподарського та лісопромислового комплексу для економіки країни, для рекреації, здоров'я людини, підтримання природної рівноваги важко переоцінити, тому проблема розвитку цих галузей поступово набуває пріоритетного значення в Україні.

Метою статті є розгляд сучасного стану лісопромислового комплексу Тячівського району Закарпатської області.

Різним аспектам щодо функціонування і розвитку лісового господарства Закарпатської області присвячені праці В. Крамарця, І. Мацяха, В. Кічури, В. Мірутенка, Г. Гриника, М. Газуди та ін. Однак, дослідженню лісопромислового комплексу Тячівського району приділено дуже мало уваги.

Лісопромисловий комплекс – це взаємодія видів економічної діяльності в межах регіону, що об'єднує лісові виробництва (від вирощування й експлуатації лісу до глибокої переробки деревини) з метою раціонального використання їх продукції у господарстві.

Лісопромисловий комплекс (ЛПК) України сформований в умовах

низької лісистості країни та недостатніх запасів сировини і включає в себе лісозаготівельну, деревообробну, лісохімічну, целюлозно-паперову промисловості.

Продукцією лісозаготівельної промисловості є ділова деревина, яка слугує сировиною для лісопильної, фанерної, тарної промисловості, використовується у будівництві, гірничо-хімічній промисловості, а також дрова, як побутове паливо.

Частка земель лісового фонду Тячівського району (площа території якого 1889,2 км²) становить 70,78%.

Відповідно до ст.1 «Лісового кодексу України», ліси району, як і України в цілому, є її національним багатством і за своїм призначенням та розташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб цивільства в лісових ресурсах [3].

У Тячівському районі на даний час нараховується 10 об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Для гірських ОТГ району (Дубівська, Нересницька, Углянська, Усть-Чорнянська) характерні високі показники лісистості (понад 80%). Крім того, в межах Нересницької та Углянської ОТГ розміщений Угольсько-Широколужанський масив КБЗ, а в межах Усть-Чорнянської ОТГ більшість лісів належить до категорії захисних. Пріоритетними напрямками розвитку лісового господарства в цих ОТГ є охорона, захист лісу, поліпшення якісного складу лісів.

Для інших ОТГ району характерні нижчі показники лісистості: Вільховецька (близько 70%), Солотвинська (48%), Тересвянська (40%), Буштинська (35%), Бедевлянська (20%), Тячівська (24%). Характерними напрямками лісового господарства на їх територіях є: лісорозведення, лісовідновлення, проведення рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства, рубок головного користування тощо [4].

Заготівля деревини може відбуватися як на комерційних, так і на лісових підприємствах для подальшої переробки та використання.

Пріоритетною в Тячівському районі є деревообробна промисловість. До неї відносять лісопильно-фанерне виробництво, меблеве, дерево-плитне, виробництва чорнових меблевих заготовок, паркету, будівельних деталей з дерева, стандартного домобудування, виробництво тари, спортивного інвентарю, технологічної тріски тощо.

Успішно працює у лісопереробній промисловості району ТОВ «Майр-Хольцварен Тересва», ТОВ «Бирть», українсько-угорське ТОВ «Шкала-енерджи» та ін.

Основними видами діяльності ТОВ «Майр-Хольцварен Тересва» [7] є: виробництво виробів з деревини, лісопильне та

стругальне виробництво, виробництво дерев'яних будівельних конструкцій та столярних виробів, дерев'яної тари.

На підприємствах даного ТОВ виготовляють: круглі стрижні, кухонне приладдя, підпірки для столів, перекладки для перил, спортивний інвентар, окремі частини столів, окремі частини стільців, ніжки столів, ніжки стільців, ніжки для ліжок та диванів.

ТОВ «Бирть» [5] займається лісопилним та стругальним виробництвом. Однак, супутніми є інші види діяльності: лісозаготівля, збирання дикорослих недревних продуктів, надання допоміжних послуг у лісовому господарстві тощо.

ТОВ «Шкала Енерджі» [6], яке функціонує у ЛПК Тячівського району окрім виготовлення паливних пелет, виготовляє вироби з корка, соломки та рослинних матеріалів для плетіння. Воно є одним з найпотужніших підприємств з переробки тирси. ТОВ «Шкала Енерджі» також переробляє у щепу кускові деревні відходи та частково спалює для просушування тирси, з якої виготовляються паливні пелети. Додатковими видами його діяльності є лісопилне та стругальне виробництво, посередництво у торгівлі деревиною, будівельними матеріалами та санітарно-технічними виробами.

Важливе місце у лісопромисловому комплексі Тячівського району належить меблевій промисловості. Вона єдина, яка виготовляє продукцію на експорт з відносно високою доданою вартістю, тому її державна підтримка є особливо актуальною [1].

Значної кількості зареєстрованих у Тячівському районі товариств з обмеженою відповідальністю спеціалізацією є виробництво різного виду меблів. Серед них: ТОВ «М-Мебель» [8], ТОВ «Фабрика меблів «Династія» [10], ТОВ «Левел» [9] та ін.

Вони виробляють меблі не тільки для побуту, але й для офісів і підприємств торгівлі (ТОВ «Левел»), навчальних закладів (Меблева фабрика «Династія»), лікарень тощо.

Особливо слід відзначити розвиток підприємства «Ламелла» [2], яке займається виробництвом меблевого щита, регулярно створює нові моделі меблів, що користуються популярністю як в Україні, так в інших країнах Європи. Підприємство збільшує виробничі площі, розширює ринок збуту.

Меблевою компанією екстра класу є Franer Mebel [11]. Меблі її виробництва з легкістю вписуються в сучасну домашню обстановку, також у ресторани, готелі та інші заклади. Вони виготовляються за європейськими стандартами з використанням деревини бука і дуба.

Лісохімічне (пірогенетичне, каніфольно-терпентинне, смоло-терпентинне, хвойно-ефірне, дьогте-курильне) та целюлозно-паперове

виробництво (паперу, картону та вироби з них, штучного волокна, целюлози) у ЛПК Тячівського району недостатньо розвинене. Однак, всі виробництва взаємозв'язані, задовольняють різноманітні потреби господарства та населення.

Водночас ЛПК отримує від інших галузей лаки, фарби, соду, натрій, відбілювальні хімікати, автомашини, трактори, верстати (заготівля та обробка деревини).

Таким чином, враховуючи досить розвинуті зовнішньоекономічні зв'язки Тячівського району, реалізація продукції лісопромислового комплексу, як одного із джерел доходів державного та місцевого бюджету, і подальше може бути важливим чинником вирішення ключових економічних і соціальних проблем.

Список використаних джерел:

1. Гайда Ю. І., Кузик І. В. Лісопромисловий комплекс України: сучасний стан та доміанти розвитку. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/7.
2. ДП «Ламелла». URL: <https://lamella.ua/>.
3. Лісовий кодекс України: Закон України від 25.06.2020 р. № 3852- XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>
4. Теслович М. В. Просторові особливості лісових ресурсів Закарпатської області. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/21151/1/22_Teslovich.pdf.
5. ТОВ «Бирть» https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/22085557/.
6. ТОВ «Шкала Енерджи». URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/35611593/.
7. ТОВ «Майр-Хольцварен Тересва». URL : <http://www.mayr-holzwaren.com>.
8. ТОВ «М-Мебель». URL: <http://m-mebli.com/>.
9. ТОВ «Левел». URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/44693954/.
10. ТОВ «Фабрика меблів «Династія». URL: <https://dinastia.in.ua/>.
11. Franer Mebel. URL: <https://franer-mebel.com/>.

Романів Н.

*магістрант II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Заблоцький Б. В.*

СУЧАСНИЙ СТАН ВИРОБНИЦТВА МЕТАЛОПЛАСТИКОВИХ ВІКОН ТА ДВЕРЕЙ У ЗАХІДНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ РАЙОНІ УКРАЇНИ

Розвиток сучасного суспільства, в умовах підвищення вартості енергоносіїв та проблем з їх постачанням, вимагає запровадження технологій енергозбереження при експлуатації будівель та споруд. Ці потреби значно зросли в умовах війни. У прифронтових регіонах держави виникла гостра потреба в швидкому відновленні умов

проживання чи праці в пошкоджених приміщеннях, а в тилкових – створенні нових житлових помешкань та виробничих приміщень для переміщених громадян та підприємств. Тому, ринок металопластикових конструкцій, які є важливою складовою будівельної галузі України, й сьогодні є висококонкурентним і продовжує зростати.

Потреба у виготовленні великої кількості металопластикових вікон та дверей стимулює виробництва до модернізації, впровадження новітніх технологій, створення асортименту виробів, який зможе задовольнити потреби вітчизняних споживачів. Посилення конкуренції серед виробників сприяє вдосконаленню і оновленню продукції для покращення її функціональності, ергономічності та зовнішнього вигляду.

Виробництво металопластикових конструкцій потребує кооперації, адже воно використовує продукцію підприємств, що виготовляють пластик, армування, скло та фурнітуру. Додатково до вікон виготовляють підвіконня, жалюзі, рулонні штори та антимоськітні сітки.

Українські виробники віконного профілю забезпечують 65-70% потреб вітчизняного ринку. Найбільшими заводами-виробниками віконного профілю в державі є: дніпровський «Miroplast» (профіль WDS), київський «Вікналенд» (профіль Wiknaland), рівненський «Акорд-С» (профіль Epsilon), чернівецький «Brilliant». Решту 30-35% профілів імпортують. Основним іноземним постачальником комплектуючих є Німеччина, яка на ринок України пропонує профілі Salamander, Rehau, Aluplast, Veka, Trocal та ін [2].

Для покращення жорсткості віконних та дверних металопластикових конструкцій використовують армування – оцинкований холоднокатаний металопрокат. Донедавна 80% потреб галузі країни забезпечував Маріупольський металургійний комбінат «Азовсталь». Зараз основним виробником армування є харківський завод «Industry».

Дніпровський фурнітурний завод «AXOR» виробляє 100% вітчизняної фурнітури, що складає приблизно 50% від потреб ринку. Решту фурнітури імпортні: німецькі «Winkhaus», «Siegenia», «Accado», «VHS», «GU», «Roto», турецькі «Vorne», «KALE», «Geviss», «Reze» та ін.

Українське енергозберігаюче скло для склопакетів виробляв лише лисичанський завод «Пролетарій». Але, ще в 2014 р. він зазнав авіаційного удару та руйнувань, що спричинило його зупинку в 2015 р. З цього часу все скло було імпортне. За даними Державної митної служби, у 2021 р. Україна імпортувала майже 340 тис. тон високоякісного енергозберігаючого полірованого скла на понад 4 млрд. грн. Якщо до 2022 р. 70% скла завозилося з країн пострадянського простору, то сьогодні, імпортерами, що повністю забезпечують потреби виробництва є: Польща, Болгарія, Туреччина, Азербайджан [4].

В Україні виробляють багато видів підвіконь. Лідером на українському ринку є одеський завод «Данке», який виробляє підвіконня на німецькому обладнанні. Завдяки високій якості та помірній ціні вироби заводу користуються попитом і в Європі. Значні обсяги якісної продукції для внутрішнього ринку вже понад 20 років забезпечує чернівецький ТМ «Brilliant». Львівська фірма «Валько» виготовляє конкурентну продукцію – підвіконня марок Kraft та Lesgard. Також у Тернопіль релоковано потужне підприємство «Opentek» із Каховки, яке виробляє широкий спектр підвіконь різної цінової категорії: Sauberg, Crystalit, Opentek. Для забезпечення усіх потреб споживачів завозиться продукція з-за меж кордону: «Crystalit» – з Латвії, «Topalit» – з Австрії, «Weralit» – з Німеччини.

Заводи з виробництва металопластикових конструкцій, використовуючи вказані комплектуючі, виготовляють вікна та двері для внутрішнього ринку. Через складність транспортування кінцевої продукції такі підприємства тяжіють до споживача.

Суспільно-географічне дослідження виробництв металопластикових конструкцій у Західному економічному районі України, який, згідно схеми соціально-економічного районування запропонованої Олегом Шаблієм [5] включає Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську, Чернівецьку, Тернопільську, Хмельницьку, Рівненську та Волинську області, виявило, що відбувається подальший розвиток підприємств галузі.

Кожна область Західного економічного району має свої обсяги та темпи розвитку виробництв металопластикових конструкцій. За кількістю конструкцій на одну особу лідирує Тернопільська область із показником 1,62 (див. рис. 1).

Від 0,50 до 1,00 конструкції на особу виробляють Львівська (0,51), Чернівецька (0,68) та Хмельницька (0,70) області. Найнижчий показник у Рівненській (0,43), Волинській (0,30), Закарпатській (0,1) та Івано-Франківській (0,05) областях.

Показники кількості конструкцій на одну особу корелюють із кількістю вироблених конструкцій за рік. У Тернопільській та Львівській областях значення показника більше 1 млн. шт. на рік, у Хмельницькій та Чернівецькій 0,5-1,0 млн. шт., а у Рівненській, Волинській, Закарпатській та Івано-Франківській менше 0,5 млн. одиниць продукції.

Результат аналізу обсягів виробництва усіх заводів Західного економічного району показав, що в структурі ринку лідерами є тернопільська компанія «Viknar'off» (21,4%), львівський завод «Steko» (10,2%) та рівненський «Акорд-С» (8,9 %) (див. рис 2). Провідні позиції займають також хмельницький завод «Екіпаж» (7%),

чернівецький «Вікна-стиль» (6,9%), львівські підприємства «Екран-ВікноСвіт» (4,8%) та «Імперія вікон» (4,2%) [1]. Понад третини виробництва металопластикових конструкцій припадає на решту дрібніших виробників: тернопільські «Perfect», «Panorama», «Елдом», львівські «Termoplast+», волинський «Wintera», хмельницькі «Основа», «Веснянка», «Вікно+», чернівецький «Болена».

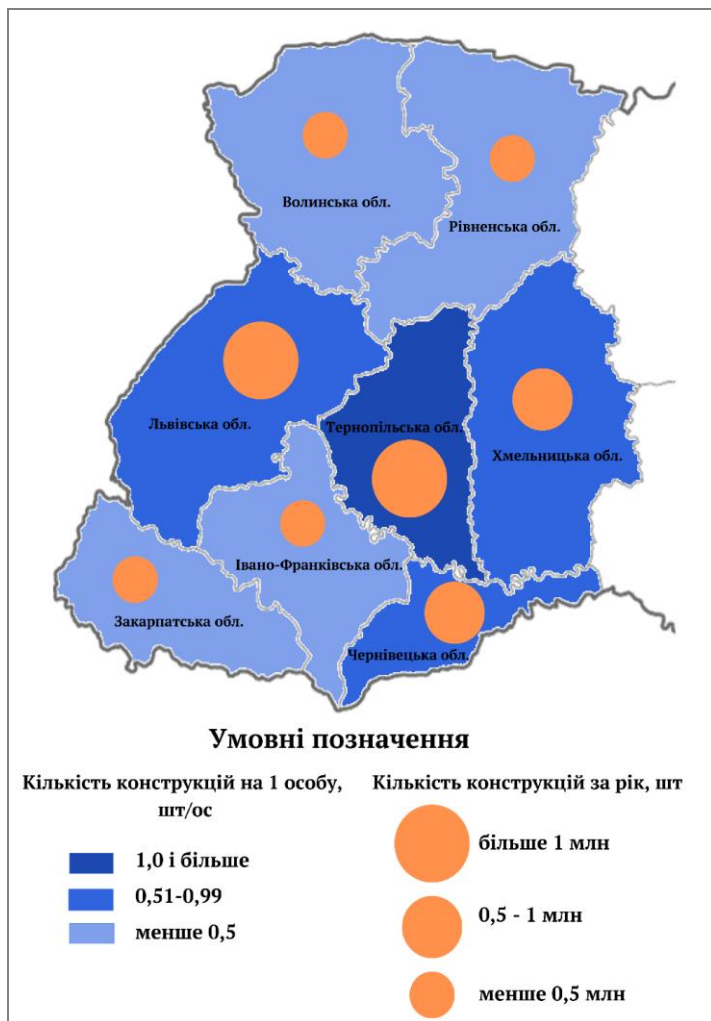

Рис. 1. Виробництво металопластикових конструкцій в Західному економічному районі

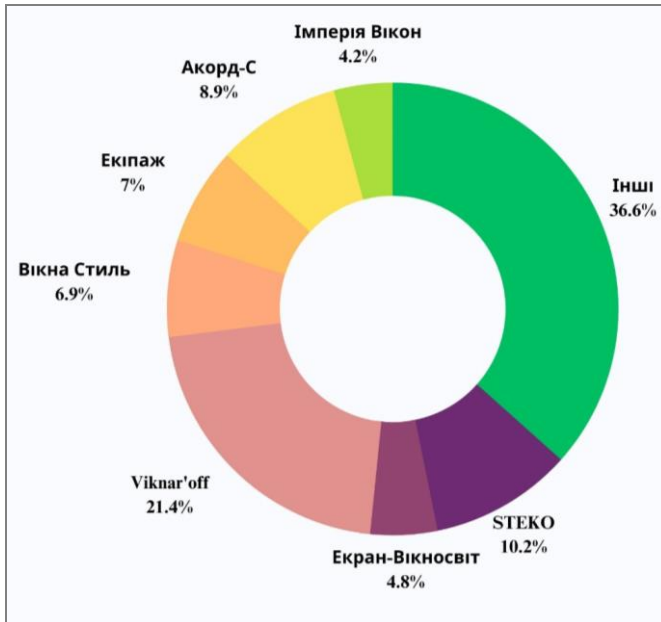

Рис. 2. Основні підприємства з виробництва металопластикових конструкцій в Західному економічному районі

Аналіз активного функціонування виробництв металопластикових конструкцій у Західному економічному районі, на фоні значних викликів економіці держави в умовах війни, виявив чинники, що впливають на їх подальший розвиток.

По-перше, це кількість населення та його розміщення на території, і, відповідно, розвиток будівництва, яке є основним споживачем металопластикових конструкцій. Після початку широкомасштабного вторгнення, населення, що виїхало за кордон, було заміщене внутрішньо-переміщенням, що компенсувало попит на житлові помешкання. Відповідно, потреби та платоспроможність населення зумовили зростання кількості чи потужності заводів у великих містах більшості областей Західного економічного району.

По-друге, це вигідне географічне розташування та розвинуте транспортне сполучення. Завдяки сусідству з країнами-експортерами комплектуючих (Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Молдовою) та розташуванню на важливих транспортних магістралях, Західний економічний район має конкурентні переваги перед іншими регіонами країни.

По-третє, це відносна безпека території завдяки найбільшій віддаленості району від лінії фронту, що спонукає населення до реконструкції діючих та придбання нових житлових помешкань, а державні та приватні підприємства – до розбудови виробничих потужностей чи повного переміщення виробництв на захід країни.

Одним із суттєвих чинників, що визначає сучасні тенденції у розміщенні виробництв металопластикової продукції у межах Західного економічного району є сформована територіальна структура вже існуючих заводів. Наприклад, Івано-Франківська область виробляє відносно мало (менше 100 тис.) конструкцій за рік. Причиною цього є її близьке розташування до Львівської, Тернопільської та Чернівецької областей, у яких виробництво металопластикових конструкцій почало розвиватись значно швидше.

Отже, можна зробити висновок, що галузь виробництва вікон та дверей Західного економічного району є досить розвиненою. Є заводи, що мають великі потужності виробництва, сучасне європейське обладнання, застосовують новітні технології і виробляють широкий асортимент продукції.

З початком повномасштабного вторгнення галузь Західного економічного району зазнала змін: у 2022 р. відбувся суттєвий (майже вдвічі) спад виробництва; пройшла швидка переорієнтація на європейських виробників комплектуючих, особливо скла та армування; виник брак трудових ресурсів та плінність кадрів; зросли ціни на комплектуючі, а відповідно і на кінцеву продукцію. Але впродовж 2023 року галузь змогла відновити свої потужності і вийти на довоєнні рівні виробництва. Аналіз чинників розвитку виробництва металопластикової продукції в умовах війни виявив тенденцію до його подальшого зростання.

Список використаних джерел:

1. Косар Н. С., Яричевська Я. І. Дослідження галузі металопластикових вікон України та напрями активізації їх виробниками інтернет-технологій Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. №1 (7). 2022. с. 99-114.

2. Лаганів В. О. Янковська Л. А. Дослідження особливостей і тенденцій розвитку вітчизняного ринку ПВХ профілів. Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». 2008. № 623. С. 130-136.

3. Микитюк П., Микитюк В. Оцінювання ринку виробників полівінілхлоридних профілів України. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2016. Вип. 2. С. 150-158.

4. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності (річна інформація). Державна служба статистики України.
URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/arh_orp_rik_u.html (дата звернення 03.11.2023).

5. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. С. 352-354.

Фоменко І.
магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Гавришок Б. Б.

ОСВІТНЯ ЦІННІСТЬ ГЕОЛОГІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ НПП «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»

Для людей які не є науковими спеціалістами і зокрема для місцевого населення, важливість і унікальність об'єктів обмежується уявленням про збереження рідкісних представників флори і фауни, що тут поширені, а також правилами поведінки представленими на інформаційних стендах (якщо такі є).

Відповідно геологічні пам'ятки, які можуть формувати комплексне уявлення про геоекологічні процеси та їх вплив на формування і розвиток ландшафтів практично не задіяні в освітній сфері. Це також виступає проблемою у розвитку екологічно безпечних форм природокористування, які при високій економічній ефективності (за аналогією США та країн Європи) забезпечують суворий контроль доступу на територію, та впливу на компоненти [4].

Проблеми використання цінних (еталонних) природних об'єктів у освітньому процесі, зокрема при вивченні географічних закономірностей у своїх працях висвітлювали: Лаврук М.М., Надтока В.О. Жемеров О.О. Варакута О.М, Гавришок Б. Б. та інші [3]. У вказаних дослідженнях розглядалися переважно принципи виокремлення суттєвих ознак загальних географічних понять без прив'язки до конкретного еталонного об'єкта, що не завжди належним чином задовольняє вимоги до організації його чуттєвого сприйняття.

Науки про Землю, зокрема географія, що вивчається в школі і включає основи геології, при формування чітких уявлень про явища, опираються на яскраві матеріальні взірці найкращими взірцями є ті, що відображають великий обсяг об'єктивних властивостей, можуть комплексно сприйматися одночасно кількома рецепторами і викликають привабливі естетичні відчуття. При вивченні таких понять, як геохронологія, рельєф, ландшафт важливо знайти узагальнюючий образ який би їх поєднував і чітко показував зв'язки взаємозалежності. Усім вищевказаним вимогам відповідають геологічні пам'ятки (як оглядовий об'єкт, як ілюстрація та як об'єкт пізнання), що у поєднанні зі зручною доступністю та цілісним оглядом можуть виконувати унікальну освітню функцію.

Як об'єкт навчальної діяльності геологічні пам'ятки можуть використовуватись при вивченні матеріалу курсів: Загальна Географія

(6 клас), Географія материків і океанів (7 клас), Фізична географія України (8 клас), Біологія (7 та 9 класи) [5].

У вивченні матеріалу із загальної географії, складові геологічних об'єктів можуть використовуватись, як демонстраційний об'єкт для формування і систематизації понять із тем літосфера, біосфера та природні комплекси. При характеристиці літосфери такими поняттями будуть: осадові гірські породи, мінерали, вік Землі, рельєф, рельєфотворчі процеси, рівнини. Завдяки контрастності горизонтів і випаданні окремих з них із геологічного літопису можна сформувати чіткі візуальні образи пов'язані з конкретними епохами та продемонструвати зв'язок накопичення гірських порід із тектонічними процесами. Виражені наслідки ерозійних процесів дозволяють сформувати уявлення про вивітрювання та форми рельєфу в межах рівнин. Вплив літологічних горизонтів на розвиток вертикальної структури ландшафтів демонструє прямий вплив геологічного фактору на розвиток природних комплексів, що дозволяє систематизувати поняття при вивченні теми «Природні комплекси».

Навчальний матеріал з географії 7 класу може бути ефективно засвоєний з використанням даних про відслонення при вивченні теми «Материки та океани – великі природні комплекси географічної оболонки». На базі сформованих уявлень про розвиток Землі встановлюються поняття періодизації віку планети, демонструється будова осадового чохла платформи та зв'язок епох горотворення із перервами у його формуванні. Особливе значення будова відслонення відіграє при вивченні віку Землі, оскільки абстрактні назви ер і періодів можна проілюструвати матеріальними прикладами гірських порід та їх комплексами скам'янілостей.

У курсі географії України геологічні пам'ятки, як демонстраційний об'єкт чи колекція порід зібрана в їх межах ефективно при вивченні теми «Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси». Завдяки комплексному чуттєвому сприйняттю інформації про відслонення, можна сформувати чіткі регіональні поняття про геологічну та геоморфологічну будову Подільського регіону. На їх основі, засобами аналогії та порівняння розкрити особливості будови решти рівнинних регіонів країни. Вказані матеріали можна використати при вивченні природних комплексів.

У курсі біології особливе значення можуть відігравати скам'янілі рештки, що демонструють родинні зв'язки сучасних видів тварин із материнськими формами (7 клас). Послідовна зміна біоценозів у літологічних товщах є наочним доказом еволюції і мінливості живих організмів, а також розвитку біосфери при вивченні теми «Еволюція органічного світу», 11 клас.

Пряме застосування матеріалів геологічних пам'яток у освітньому

процесі, завдяки унікальному поєднанню компонентів природи не викликає сумнівів. Поряд з цим на його базі можна організувати самостійну пізнавальну діяльність учнів та її засобами посилити інтерес до природничих дисциплін і виховати бережливе ставлення до природного середовища.

Ефективною формою позакласної чи позашкільної роботи є оглядова навчальна екскурсія [1]. Розроблені екскурсії сьогодні на базі Китайгородського відслонення (таємниці семи морів) та Смотрицького каньйону (Історія Кам'янецьких скель). Їх перевагами є: доступність місця проведення, зручна оглядовість об'єктів, безпечні пункти спостереження, наявність базових інформаційних засобів. В межах перспективного маршруту є кілька доступних пунктів спостереження із рівними площадками, ізольованими від прямого контакту зі скельними уступами. Інформаційні стенди на вході на маршрути повідомляють про природоохоронний статус об'єктів і правила перебування в його межах. Поєднання екскурсії з відвідуванням музею в межах центрального офісу НПП «Подільські Товтри» у Кам'янці Подільському забезпечує яскравий дидактично-виховний ефект.

Дослідницька робота учнів у межах геологічних пам'яток можлива під керівництвом педагогічних працівників за умови одержання спеціального дозволу [2]. Це важливо, у контексті популяризації навчальних досліджень та співпраці наукових і освітніх закладів з метою популяризації природоохоронної діяльності. Організації таких досліджень сприяють відкриті науково-популярні заходи НПП «Подільські Товтри» та наявність висококваліфікованих фахівців у вказаній організації.

Список використаних джерел:

1. Байрак Г. Бордун О. Кривчицький масив Львова його суспільно-історичні та геотуристичні атракції, перспективи пізнавальних екскурсій. Проблеми геоморфології і палеогеографії. 2021. Вип. 1 (12), С 74–104 9.
2. Бондар Ю. Комплексна оцінка геоморфологічних і геоморфолого-стратиграфічних геологічних пам'яток Волино-Поділля. Вісн. Київ. нац. ун-ту ім.Т. Шевченка. Геологія. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка, 2011. Вип. 55. С. 17-21.
3. Варакута О., Гавришок. Б. Реалізація краснавчого принципу вивчення географії засобами навчальних екскурсій. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Сер. Географія. Тернопіль: Тайп, 2023. Вип. 1. (54). С. 200-209.
4. Касіяник І.П., Мендерецький В.В., Любинська І.Б. Умови реалізації палеонтологічного напрямку геотуризму в межах національного природного парку «Подільські Товтри». Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп». №1 (вип. 47). 2021. С. 30–36.
5. Модельні навчальні програми для 5-9 класів Нової української школи. Географія. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

СТУДІЇ З НАУК ПРО ЗЕМЛЮ

Герасимчук Д.

магістрант II курсу

спеціальності 103 Науки про Землю

Науковий керівник – проф. Кузишин А. В.

ДОСВІД КРАЇН ЄС У СФЕРІ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ З ПОЗИЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Для успішного планування території країни ЄС активно застосовують принципи сталого розвитку, які вдало поєднуються з такими їх напрямками як «зелена енергетика», «циркулярна економіка», «економіка знань», «справедливий розподіл і споживання», «економічна інклюзивність». Кожен з них має свої особливості щодо запровадження та реалізації як на рівні окремих країн ЄС, так і в межах окремих їх територій. Орієнтуючись на ці приклади Україна може проектувати та імплементувати принципи сталого розвитку в територіальний розвиток громад та регіонів.

У вітчизняній науці дане питання знайшло своє відображення в дослідженнях Г.Ю. Карпенко, Т.М. Дерун, О.П. Кочерги, І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань та ін. Їх напрацювання дозволяють твердити, що з боку українських самоврядних структур низового рівня є зацікавлення і в питанні впровадження сталого розвитку на регіональному рівні, і в питанні автономізації самофінансування, опираючись на означені принципи. Досвід країн ЄС може бути зразком чи своєрідним алгоритмом для планування територій громад в контексті сталого розвитку.

Насамперед Європейським Союзом було розроблено нормативно-правового та інституційного середовища, яке регулювало це питання в законодавчому полі всіх держав цього солідарного об'єднання. Такими інституціями насамперед є Європейська комісія (основний учасник вироблення екологічної, соціальної та екологічної політики), Рада ЄС (розробка та удосконалення законодавства у сфері сталого розвитку), Європейський парламент (обговорення та прийняття законопроектів у сфері екології та сталого розвитку). Пріоритет сталого розвитку закладено в системи формування державної інвестиційної політики та політики розвитку територій.

Наступний крок в реалізації такої політики був пов'язаний з розробкою низки документів, які б регламентували впровадження таких цілей на регіональному рівні. Серед ключових міждержавних

актів та ініціатив варто виділити наступні:

1. Директиви Європейського Парламенту та Ради 2012/27/EU щодо енергоефективності. Директива встановлює спільні рамки для інструментів сприяння енергоефективності в межах Союзу для забезпечення досягнення провідних цільових показників Союзу щодо підвищення енергоефективності. Вона передбачала підвищення енергоефективності до 20% в країнах ЄС до 2020 р. та до 32,5% до 2030 р. В цьому документі розроблено алгоритм поетапності переходу на рейки енергоефективності та рекомендації щодо їх застосування;

2. План дій з розвитку і впровадження екологічних інновацій в основі Європейської політики. Його метою були впровадження технологій з мінімізації впливу на природне середовище в результаті переробки продуктів, сприяють скороченню викидів в атмосферу та утворенню відходів, мають позитивний вплив на здоров'я та працездатність споживачів. Екологічні інновації повинні бути пріоритетними у системі державних стимулів для планування та розвитку територій;

3. Система екомаркування та оновлені програми сертифікації продукції. Згідно з цією ініціативою, виробники отримують право наносити на свою продукцію екологічні позначки, якщо вона має екологічні переваги серед аналогів. У розробці критеріїв маркування та підготовки рішень про присудження відповідного права зазвичай приймають участь представники міністерства з охорони навколишнього середовища, державних відомств зі стандартизації, «зелених» організацій та товариства споживачів. У світі питаннями екомаркувань займається міжнародна незалежна некомерційна організація – Всесвітня Асоціація Екомаркування (The Global Ecolabelling Network, GEN), заснована у 1994 році, що поєднує національні організації екомаркувань. До GEN входять програми екомаркування, що відповідають ISO 14023, а саме міжнародні керівництва з розробки та експлуатації екомаркувань;

4. Схема екологічного менеджменту і аудиту EMAS, яку можна перекласти як «схема екологічного менеджменту та аудиту». Дана ініціатива оцінка й покращення екологічних характеристик діяльності організацій, а також створення належних умов для отримання екологічної інформації зацікавленими сторонами. Цю систему було створено виключно для промислових підприємств.

З метою популяризації згаданих (і не згаданих) ініціатив було розроблено систему монетарної підтримки та дофінансування діяльності. Це мотивувало учасників до впровадження таких кроків в своїй діяльності. Насамперед фінансуються великі інфраструктурні проекти, що мають вирішальний вплив на розвиток територій.

Проекти відбираються із застосування критеріїв сталого розвитку. Зокрема перевага проектам, здатним позитивно вплинути на зайнятість, сприяють розвитку конкурентних переваг територій та мають природоохоронний ефект. Прикладами таких фінансових установ є Глобальний екологічний фонд (ГЕФ), заснований у 1991 р. у якості експериментальної програми, націленої на акумулювання коштів для охорони навколишнього середовища, Європейський фонд стійкого розвитку плюс (EFSD+), який є включений у довгострокову бюджетну програму ЄС для зовнішніх дій: Global Europe – NDICI.

Також ці ініціативи підтримуються грантовими програмами на кшталт:

- Програма «Горизонт Європа», яка підтримуватиме дослідження та інновації у 2021-2027 рр., імовірно, отримає близько 85 млрд євро з бюджету ЄС. Проекти, що переслідують кліматичні цілі, отримуватимуть 35% коштів за програмою «Горизонт», а її другий компонент також включає такі галузі досліджень, як охорона здоров'я, інклюзивне та безпечне суспільство, цифрові технології та промисловість, продовольство та природні ресурси;

- InvestEU – запропонована інвестиційна програма ЄС на 2021-2027 роки, яка повинна допомогти державам-членам відновитись після економічної та соціальної кризи. Основна функція InvestEU полягає у наданні гарантій для інвестицій партнерів-виконавців, таких як ЄІБ, та розблокуванні державних та приватних інвестицій (45% загальних гарантій або 34 млрд євро).

Для впровадження дієвого алгоритму сталого розвитку при плануванні території на прикладі країн Європейського Союзу, варто враховувати наступні показники:

- доступність і комфортність умов проживання в містах і громадах;
- готовність до співробітництва та спільного виконання значущих проєктів;

- включеність в глокалізаційні процеси (участь локальних громад в світогосподарських процесах);

- екологічна успішність і готовність до переходу на засади циркулярної економіки.

Водночас досвід багатьох країн ЄС засвідчує, що місцеві громади, зазвичай, ніколи не є абсолютно самодостатніми, незалежно від інфраструктури, площі, чисельності населення чи інших економічних та демографічних показників. Це означає, що співробітництво має бути актуальною та інноваційною формою діяльності для переважної більшості утворених і в Україні громад. Співробітництво може сприяти не лише успішному вирішенню наслідків нераціональної реалізації

самоврядних функцій та неефективного використання наявних у локальних об'єднаннях ресурсів, але й спонукати до налагодження управлінського та господарського менеджменту із використанням при цьому нових підходів. Як вказують Т. Дерун та О. Кочерга, сутність нових підходів має полягати передусім у зміні традиційних споживацьких настроїв щодо вирішення існуючих у громаді проблем та поступового переходу керівництвом місцевих ком'юніті до самостійного пошуку та вибору інструментів їх вирішення, а також взяття на себе за це повної відповідальності [1]. Міжмуніципальне співробітництво надає керівництву кожному локальному самоврядному об'єднанню унікальну можливість для: визначення переліку питань, що підлягають невідкладному вирішенню на основі міжгромадівської кооперації; формулювання відповідних завдань та визначення інструментарію для їх виконання; отримання бажаного результату на основі економії власних та залучення додаткових ресурсів.

На цьому тлі однією із наявних у співробітництва сутностей вбачається й те, що локальні самоврядні території на договірній основі можуть не лише об'єднувати свої зусилля та ресурси для вирішення питань місцевого значення, але й розвивати інфраструктуру, покращувати благоустрій та підвищувати якість надаваних послуг.

Підсумовуючи відзначимо, що для українських територіальних громад досвід країн ЄС може бути своєрідним орієнтиром щодо впровадження принципів планування та організації території на засадах сталого розвитку та

Список використаних джерел:

1. Дерун Т.М, Кочерга О.П. Цілі сталого розвитку в системі стратегічного планування розвитку територіальних громад. Держане управління: удосконалення і розвиток. 2021, №4.
2. Карпенко Г.Ю. Формування інноваційної моделі сталого розвитку регіонів в умовах глобальної турбулентності. Авторф. ... на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук. Одеса, 2022. 22 с.
3. Кузишин А.В. Проблемність оцінки рівня добробуту сільських периферійних територіальних громад: міждисциплінарний підхід. Подільські читання-2023: комунікаційні стратегії для реалізації геоекологічних ініціатив та проєктів: матеріали міжнародної наук.-практ. конф. присвяченої 30-річчю першого набору на спеціальність «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування» у Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка (2-3 листопад 2023 р.). За ред. проф. Л.П. Царика. Тернопіль: ТНПУ, 2023С. 53-58.
4. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти: Підручник / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, М.А. Галабурда, О.В. Ничик, О.В. Мартинюк. К.: НУХТ, 2022. 337 с.
5. Karpenko O., Turenko Y., Karpenko H. Activation Of The Processes Of Formation Of Environmental-Oriented Management In Accordance With The Challenges Of The World Development On The Basis Of A «Green Economy». Економіко-екологічні проблеми сучасності у дослідженнях науковців: матеріали Міжн. наук. конф.(м. Одеса, 25-26 червня 2019 р.).

Гладун І.
магістрант II курсу
спеціальності 103 Науки про Землю
Науковий керівник – доц. Царик П. Л.

ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТУ

До певного часу розвиток людства визначався рівнем матеріального виробництва. Використання природних ресурсів обмежувалося можливістю природи нейтралізувати антропогенний вплив. Таким чином, екологічний аспект розвитку суспільства не враховувався, а усі зусилля спрямовувалися на економічне зростання держав. Зміни в цьому підході виникли тільки з початком ХХ століття, коли збільшилася кількість населення, і негативний вплив людей на природу став відчутним на глобальному рівні. Це породило проблему взаємозв'язку економічного та екологічного аспектів розвитку господарства. Однак сталий розвиток не можна розглядати тільки з точки зору економічних чи екологічних вимог у виробництві та споживанні.

Термін «сталий розвиток» офіційно відповідає англійському терміну «sustainable development», що може бути дослівно перекладено як «життєздатний розвиток», «самопідтримуваний розвиток» або «всебічно збалансований розвиток».

Згідно з документами Всесвітньої туристичної організації, «сталий розвиток туризму» визначається як туристична діяльність, у якій управління всіма ресурсами здійснюється так, щоб задовільняти економічні, соціальні та естетичні потреби, а також зберігався культурний компонент, екологічні процеси, біорізноманіття та системи життєзабезпечення [1]. Таким чином, сталий розвиток туризму є збалансованим та економічно доцільним розвитком туристичної індустрії, який ґрунтується на рівновазі між збереженням природних та історико-культурних ресурсів, задоволенням потреб туристів та соціальними потребами місцевого населення в туристичних регіонах.

Проблемою сталого розвитку туризму стає використання позитивного впливу туристичної діяльності та регулювання її негативних наслідків. Згідно з документами, сталий розвиток туризму має враховувати потреби теперішніх та майбутніх туристів, забезпечуючи захист та розвиток можливостей на майбутнє. Важливим є ефективне управління всіма видами ресурсів для задоволення економічних, соціальних та естетичних потреб, збереження культурної цілісності, ключових екологічних процесів,

біорізноманіття та життєзабезпечення системи [1].

Отже, щодо збалансованості рекреаційно-туристичного потенціалу Івано-Франківської області та принципів сталого розвитку можна здійснити певні узагальнення, опираючись на первинний матеріал.

Залежно від рівня розвитку туристичної інфраструктури, особливостей туристичного продукту, наявності рекреаційних ресурсів та привабливості території, львівський науковець М. Рутинський ідентифікує три різних туристичних райони в гірській частині Івано-Франківщини, які сприяють розвитку туризму на засадах сталого розвитку: Ворохтинсько-Яремчанський, Верховинсько-Косівський і Осмолодсько-Болехівський райони [3]. Серед них найбільш популярним серед туристів є Ворохтинсько-Яремчанський туристичний район, де розташовано більше 2/3 гірських туристичних комплексів області та понад 50% садіб для сільського зеленого туризму Івано-Франківщини. Наступним за кількістю туристичних потоків у області є Верховинсько-Косівський туристичний район, який має два потужних туристичних центри в Косові та Верховині. Однак Осмолодсько-Болехівський туристичний район не відзначається значною популярністю, хоча має потенціал.

Передгірна та низовинна частина Івано-Франківської області, яка включає Снятинсько-Коломийський і Рогатинсько-Галицький туристичні райони, привертає значно менше відвідувачів, ймовірно, через недостатню рекламу на регіональному туристичному ринку.

На Івано-Франківщині агросадиби, що входять до мережі «Українська гостинна садиба», пропонують комфортні умови проживання та смачні страви традиційної та регіональної української кухні. Наприклад, «Княжий Град» у селі Княздвір Коломийського району, який є «Кращою садибою сільського зеленого туризму» у третій, найвищій категорії. У нього є два тарифи: «Стандарт» і «Все в одному». Господарі, крім основних послуг, пропонують різні додаткові послуги, такі як екскурсії. Приватна садиба «Еко-Карпати» у селищі Кути Косівського району, розташована в мальовничому куточку біля річки Черемош і гірського масиву Покутсько-Буковинських Карпат, також входить до цієї категорії. До другої категорії відносяться такі садиби: «12 Місяців» в селі Мислівка, «Дарваїв кут» у селі Старий Мізунь Долинського району, та гостинний двір «Горицвіт», який розташований на березі гірської річки поблизу залісної гори в селі Верхній Ясенів Верховинської територіальної громади. До першої категорії належать садиби, такі як «Бойківські світанки» у селі Новошин, «На Бабієвій горі» у селі Оболоня Долинського району і «Ведмежа гора» у селі Космач (однойменної територіальної громади).

Крім того, область має численні садиби базової категорії [2].

На Офіційному сайті Головного управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій зазначено, що ведення реєстру садіб сільського зеленого туризму області є важливим для потенційних споживачів цих послуг та для надання господарям інформаційних послуг щодо якості обслуговування та відповідності нормативно-правових вимог. Проведення екологічної категоризації садіб сільського зеленого туризму області використовується як маркетинговий інструмент, що підвищує популярність садиби серед екологічно свідомих туристів. Категоризація приватних садіб забезпечує прозорість пропозиції для клієнта, контроль якості туристичного продукту, різноманітність пропозиції туристичних послуг та різницю в ціні. Знак «Гостинна садиба» або «Зелена садиба» надається Спільною сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Приватні оселі Івано-Франківщини проходять категоризацію за рівнем послуг («Гостинна садиба») та екологічністю («Зелена садиба»), що сприяє підвищенню конкурентоспроможності турпродукту.

Загалом, організація відпочинку на селі позитивно впливає на вирішення актуальних соціально-економічних проблем територіальних громад, сприяє створенню нових робочих місць і формує екологічну свідомість селян та відпочивальників.

На Івано-Франківщині активно розвивається екологічний туризм, використовуючи різноманітні ресурси, що належать до природоохоронних територій національного та регіонального значення. В основі такої туристичної орієнтації є принципи сталого розвитку.

Згідно з документом «Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021-2027 роки», природно-заповідний фонд області охоплює 482 території та об'єкти, загальна площа яких становить 218,9 тис. га або 15,7% площі області. Це включає 33 об'єкти загальнодержавного значення (131,6 тис. га) та 449 об'єктів місцевого значення (87,26 тис. га), такі як природний заповідник «Торговиця» та п'ять Національних природних парків, серед яких Карпатський, Гуцульщина, Галицький, Синьогора та Верховинський. Додатково, проводиться робота щодо збереження пралісів та квазіпралісів, а також розширення Національного природного парку «Чорний ліс» та Національного природного парку «Верховинський» за рахунок вилучення лісгосподарських земель [4].

В стратифікаційному відношенні більшість природно-заповідних об'єктів (62%) знаходиться у гірській частині, 25% – у Передкарпатті, а 13% – у рівнинній частині.

За інформацією від Н. Паньків (2008), серед природоохоронних та

рекреаційних установ місцевого значення, розташовані регіональні ландшафтні парки «Дністерський» вздовж Дністра на території Тлумацької і Городенківської територіальних громад, та «Поляницький» на території Болехівської територіальної громади.

Крім того, в області знаходяться обширні заповідні території, такі як ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Грофа» і ботанічні заказники загальнодержавного значення «Яйківський» і «Тавпиширківський» та інші. Галицький національний природний парк представляє Рогатинське Опілля, а лісові заказники місцевого значення «Журити» і «Журавенківський» розташовані в даному регіоні. Національний парк «Гуцульщина» охоплює Покутсько-Буковинські Карпати, а гідрологічний заказник місцевого значення «Ріка Чорний Черемош» представляє Полонинсько-Чорногірську область. Інші значущі природоохоронні та рекреаційні об'єкти включають ландшафтні заказники, ботанічні заказники, загальнозоологічний заказник та інші. Загалом, ці природні об'єкти представляють значний екологічний потенціал для розвитку туризму.

Особливо унікальні ботанічні заказники загальнодержавного значення, такі як «Княздвірський», де зберігається тис ягідний, «Скит «Манявський» з модриною польською, «Яйківський» для охорони сосни кедрової та інші. Значущими є також комплексна пам'ятка природи «Скелі Довбуша» з унікальними скельними утвореннями та степові резервати, такі як «Масьок», «Касова гора», «Чортова гора» із реліктовою рослинністю.

Щодо перспективних об'єктів для сталого розвитку туризму на Івано-Франківщині, варто відзначити Косівську, Долинську, Надвірнянську, Городенківську, Яремчанську та Верховинську територіальні громади. Найбільше природоохоронних об'єктів розташовано на території Яремчанської територіальної громади (59,8%), а найменше – в Долинській територіальній громаді (10,6%).

Не зважаючи на те, що національні природні парки області призначені головним чином для збереження природи, вони також володіють великим рекреаційним та туристичним потенціалом.

Природні умови та значна кількість об'єктів природно-заповідного фонду в Івано-Франківській області сприяють впровадження сталого туризму в області. Особливий потенціал для розвитку цього виду туризму притаманний територіям Косівської, Долинської, Надвірнянської, Городенківської Яремчанської та Верховинської територіальної громад. Основною складовою частиною розвитку сталого туризму мають стати різноманітні екологічні стежки та еколого-пізнавальні туристичні маршрути, прокладені на території Івано-Франківщини. Усе це зумовить

розвиток «безпечного» туризму в області, що буде сприяти збереженню навколишнього середовища та раціональному використанню туристично-рекреаційних ресурсів Івано-Франківщини та забезпечить роботою місцевих мешканців, що зумовить економічне зростання регіону загалом.

Список використаних джерел:

1. Всесвітня туристська організація (ЮНВТО) World Tourism Organization, UNWTO). URL: <http://www2.unwto.org/en>.
2. Офіційний сайт «Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні». URL: <https://www.greentour.com.ua/region/ivano-frankivska>.
3. Рутинський М. Я. Івано-Франківщина: територіальна організація туристичного комплексу та структура сучасного туристичного продукту регіону. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Географія, 2004. № 7. С. 177-184.
4. Стратегія розвитку Івано-Франківської області на 2021–2027 роки. URL: <https://orada.if.ua/wp-content/uploads/2020/01/Stratehiia-rozvytku-Ivano-Frankivskoi-oblasti.pdf>.
5. Царик Л., Царик П. Геоекологічні підходи до оцінки ступеня збалансованості природокористування. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2009. Вип. 37. С. 43-48.
6. Tsaryk L., Kuzyshyn A., Tsaryk P. Selected Aspects of Ecological Dimensions of Ecotourism Development in the Networks of National Natural and Regional Landscape Parks of Ukraine. *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska, sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia*. 2020. Vol. 75. P. 161-181.

Джула Д.
магістрант II курсу
спеціальності 103 Науки про Землю
Науковий керівник – проф. Кузишин А. В.

ЗНАЧЕННЯ ГЕНЕРАЛЬНИХ ПЛАНІВ ДЛЯ ПЛАНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ МІСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ (НА ПРИКЛАДІ ПОДІЛЬСЬКИХ ОБЛАСТЕЙ)

Територіальна диференціація соціального розвитку, нерівність людей за умовами життя в різних районах країни охоплює велике коло політичних, духовних і економічних проблем. Серед складових геопросторових соціально-економічних відмінностей можна назвати такі: відмінності між умовами праці й побуту соціальних спільностей людей у районах різного таксономічного рангу; рівнем їх соціального розвитку, включаючи показники освіти, професійної кваліфікації; територіальний пріоритет наявних політичних партій та громадських рухів; електоральні уподобання населення різних регіонів; взаємозв'язок національної та релігійної складових тощо. Соціально-економічні відмінності складні за структурою, їм властиві численні ознаки і особливості, різноманітність сторін, які їх характеризують.

Планування місцевого розвитку, а значить, і розробка стратегічних планів економічного, соціального чи сталого розвитку громади взаємопов'язана з планами просторового розвитку території – генеральним планом, планом зонування території та детальним планом території міського населеного пункту.

Генплан будь якого населеного пункту – це головний містобудівний документ, що визначає основні питання довгострокової стратегії планування та забудови території населеного пункту. Принципи та весь «інжиніринг» розробки генеральних планів населених пунктів визначаються ДБН 360-92** «Містобудування. Планування та забудова міських та сільських поселень» [2].

Генеральний план міських населених пунктів Подільських областей має враховувати взаємозв'язок з рекреаційними територіями, розташованими навколо нього, перспективи просторового розвитку навколишніх територій, а також враховувати «зону будівельного впливу», тобто зону, на яку впливає місто. Сьогодні слово «будівельного» опускають, оскільки мова йде також про впливи економічний та соціокультурний. Отже, зона впливу міста визначається двома параметрами: радіальна відстань від межі міста в кілометрах та часом, який витрачає житель приміської зони, щоб дійхати громадським транспортом до центру міста, ядра агломерації – доступною. Саме цей другий параметр є ключовим, адже люди є основним ресурсом сучасної економіки, а, отже, – розвитку міст, а ефективність і продуктивність їх роботи «на економіку» суттєво залежить від умов цього переїзду.

Для міських поселень Тернопільської, Хмельницької та Вінницької областей властиві схожі тенденції в плануванні території, з врахуванням чисельності населення та промислової орієнтації таких населених пунктів

Очевидно, зона «впливу міста», її діаметр є функцією «вагомості, значущості міста», його фізичного розміру та економічного, і зрештою, політичного, культурного впливу. Оскільки рівень впливу міста на навколишню територію нерівномірно зменшується із збільшенням віддалі від його центру, тому таких зон є декілька. Чим більше місто тим більше зон. Для Вінниці, Тернополя та Хмельницького їх налічують сім. Для інших міст регіону – три. Візуально ці зони мають «зіркоподібну» форму і їх «промені» максимально далеко простягаються від міст вздовж транспортних магістралей. Для обласних центрів ця зона визначається транспортною доступністю людей (час доїзду громадським транспортом від місця проживання у приміській зоні до центру міста не має перевищувати

60 хвилин, або відстань не повинна бути більшою, ніж 30 км), для малих міст ця зона становить 5-15 км, для середніх міст – близько 30 км. Чим більше місто, тим більше зон.

Для міст Подільських областей типовою рисою є наявність містообслуговуючої та містозабезпечуючої категорій. Містообслуговуюча категорія пов'язана із забезпеченням життєдіяльності населення й задовольняє його соціально-культурні потреби. Мережа громадського обслуговування населення складається з дитячих, шкільних і культурноосвітніх закладів, об'єктів охорони здоров'я, фізкультурних і спортивних споруд, підприємств торгівлі, харчування, побуту.

Містозабезпечуюча категорія пов'язана з функціонуванням та розвитком матеріально-технічної бази міста, виробництвом послуг, інформації тощо. Це підприємства комунального господарства, спеціалізовані організації та заклади з різноманітним напрямком діяльності. Містозабезпечуюча категорія охоплює підприємства та організації комунального господарства, промислові підприємства місцевого значення, ремонтно-будівельні організації, що виконують роботи за замовленням міста, а також громадські, господарчі, спеціалізовані заклади, організації, діяльність яких спрямована на забезпечення потреб міста.

Водночас слід відзначити, що в обласних центрах Подільських областей та відносно значних містах (Кам'янець-Подільський, Жмеринка, Козятин, Чортків) формується тенденція регулювання використання просторового потенціалу міста з паралельною відмовою від жорсткого функціонального зонування міста та чіткого визначення їхніх меж та перехід до створення багатofункціональних територій, на яких можливе здійснення всіх основних функцій, притаманних сучасному місту. Основоположним інструментом раціонального управління використання міських земельних ресурсів є зонінг.

Зонінг – це спосіб організації землекористування на основі встановлення правил, умов, норм і стандартів щодо використання й забудови земельних ділянок. Зонінг-правила – це своєрідний законодавчий механізм, який можна застосовувати до окремих ділянок і будівельних проєктів, щоб узгодити їх із цілеспрямованим розвитком міста [1, с. 66].

Прикладом такого зонування може бути публічно доступний документ щодо міста Тернополя (рис. 1). Його діюча редакція була прийнята в грудні 2021 року. Зонування було проведено з метою отримання пропозиції щодо подальшої стратегії планування і забудови території міста Тернополя; визначення принципів і напрямів планувальної організації та функціонального призначення території;

отримання пропозицій щодо удосконалення системи обслуговування населення, вуличної та транспортної мережі, інженерного обладнання; врахування інтересів фізичних та юридичних осіб, затвердження міських цільових програм та приведення містобудівної документації до сучасної нормативно-законодавчої бази.

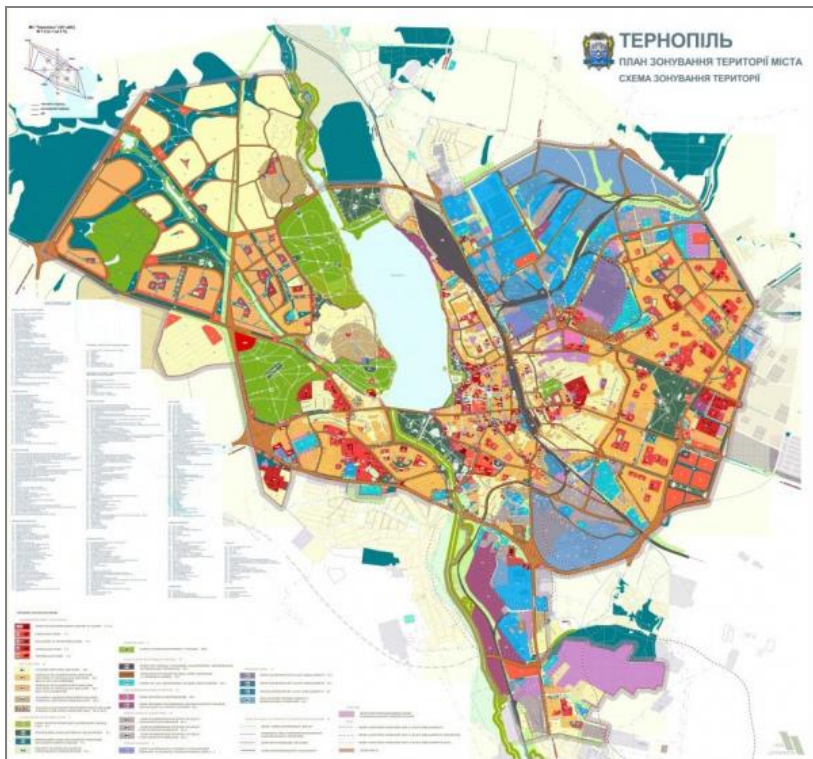

Рис. 1. Зонування міста Житомира [4]

Для формування комфортного середовища проживання в містах Подільських областей важливим елементом є осучаснення системи просторової організації. Одним з варіантів такого процесу є зонінг. Його практичність застосування важлива для інвесторів, а також для аналізу існуючого характеру використання та забудови земель у функціональних зонах, оцінки можливостей кожної зони, установлення для кожної зони умов та обмежень з визначенням видів використання земельних ділянок й об'єктів нерухомості та установлення остаточних кордонів функціональних зон.

Список використаних джерел:

1. Безлюбченко О. С. Планування міст і транспорт: навч. посібник / О.С. Безлюбченко, С. М. Гордієнко, О. В. Завальний; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 271 с.

2. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. ДБН 360-92**. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN35002>.

3. Олійник Я. Б. Територіальна ідентичність населення Подільського регіону: монографія / Я.Б. Олійник, О.М. Гнатюк. К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. 223 с.

4. План зонування міста Тернополя. URL: <https://ternopolcity.gov.ua/generalniy-plan/20072.html>.

Любий А.

магістрант II курсу

спеціальності 103 Науки про Землю

Науковий керівник – доц. Янковська Л. В.

ГІДРОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА РІЧОК ГУСЯТИНСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Зростаюче антропогенне навантаження призводить до негативних змін у довкіллі. В останні кілька десятиліть гостро постає питання збереження кількості та якості водних ресурсів, оскільки вони мають велике значення для економічного розвитку країни із забезпеченням усіх сфер життєдіяльності людини.

Метою даної статті є дати характеристику річкам, що протікають через територію Гусятинської громади. Об'єкт дослідження – річки у Гусятинській територіальній громаді. Предмет дослідження – гідрологічні характеристики водних об'єктів громади.

Гусятинська територіальна громада (ТГ) – територіальна громада в Україні, у Чортківському районі Тернопільської області. Адміністративний центр – смт Гусятин. Площа громади – 248,2 км², населення – 15 745 осіб (2020). Утворена 15 липня 2015 року шляхом об'єднання Гусятинської селищної ради та Вільхівчицької, Суходільської сільських рад Гусятинського району [1].

Через територію громади протікають декілька річок. Річка *Збруч* (ліва притока Дністра), на правому березі якої знаходяться такі населені пункти громади Боднарівка, Зелена, Вільхівчик, Сидорів, Сокиринці. Протікає Подільською височиною, на межі Тернопільської та Хмельницької областей. Бере початок за межами громади з джерел поблизу села Щаснівка Тернопільського району на Авратинській височині. Тече Подільською височиною з півночі на південь. Довжина 247 км, площа басейну 3350 км². Середня глибина 1,5-2 м. Ширина річки 8-11 м, глибина на плесах 2,5-4 м. Русло має численні меандри, трапляються порожисті ділянки, багато островів і стариць. Похил

річки 0,8 м/км, площа поперечного перерізу 22 м², швидкість течії 0,57 м/с, витрата води 15,54 м³/сек. На території Гусятинської громади знаходиться частина середньої течії річки. Тут долина V-подібна (каньйоноподібна), завширшки 0,5-1,6 км, схили круті, розчленовані ярами і балками. Заплава до 80-100 м, іноді відсутня. Живлення мішане, з переважанням снігового, характерні літні дощові паводки, виникають льодові утворення (забереги, шуга) у грудні, льодостав (крім порожистих ділянок) встановлюється на початку січня, скресає у середині березня.

Серед приток р. Збруч, що протікають через територію громади, найбільшою є річка *Гнила*. Вона бере початок за межами громади (біля м. Скалата). Тече з північного заходу на південний схід вздовж Медоборів. Впадає до Збруча на південний схід від села Личківці Гусятинської громади. Над річкою розташовані такі села ТГ, як Постолівка, Городниця, Личківці. Похил річки 1,7 м/км. Долина в межах громади V-подібна, завширшки 0,5-1,5 км. Заплава завширшки до 350 м. Річище звивисте, завширшки до 22 м. Вода річки використовується для господарських потреб.

Річка *Тайна*. Бере початок за межами громади – на захід від села Іванівки. Тече з північного заходу на південний схід та (в нижній течії) на схід. Впадає до річки Гнилої в селі Личківці Гусятинської територіальної громади. Похил річки 2,0 м/км. Долина трапецієподібна, нижче за течією V-подібна, глибина у пониззі 45 м, ширина до 2,6 км. Заплава двостороння, значною мірою заболочена, завширшки до 100 м. Річище звивисте, завширшки 6-7 м. Живлення мішане, з переважанням снігового. Замерзає у грудні, скресає в березні. Стік зарегульований ставками. Використовується частково для господарських потреб, частково для сільськогосподарських. Над річкою розташовано декілька сіл громади, а саме Личківці, Трибухівці.

Річка *Черниця*. Бере початок на південній стороні від села Ключинці (Хоростківської територіальної громади). Формується з багатьох безіменних струмків та двох водойм. Тече переважно на південний схід громади схід через село Постолівка і впадає в річку Гнилу, праву притоку Збруча. Похил річки – 4,6 м/км.

Річка *Кривенька* (права притока Збруча, басейн Дністра). Довжина річки 15 км, похил річки – 5,0 м/км. Формується з багатьох безіменних струмків та водойм. Площа басейну 49,0 км². Бере початок на південний схід від села Жабинців (Васильковецька сільська громада). Тече переважно на південний схід і на північно-східному боці від села Коцюбинчики досліджуваної громади впадає в річку Збруч. Вздовж берегової смуги розташовані такі села громади: Товстенке,

Кривеньке, Васильків.

Річка *Ботова Долина*. Довжина річки 12 км, похил річки 6,9 м/км, площа басейну водозбору 31,2 км², найкоротша відстань між витоком і гирлом – 9,54 км, коефіцієнт звивистості річки – 1,12. Формується декількома струмками та загатами. Бере початок на південно-західній стороні від села Кривеньке, що знаходиться у досліджуваній нами громаді. Тече переважно на південний схід через села Коцюбинчики та Босури даної громади і проти села Збриж впадає в річку Збруч.

Річка *Босирка* (права притока р. Ботової Долини, басейн Дністра) Довжина річки приблизно 4,56 км, найкоротша відстань між витоком і гирлом – 4,32 км, коефіцієнт звивистості річки – 1,06. Формується декількома струмками та загатами. На деяких ділянках річка пересихає. Бере початок на південно-східній стороні від села Чорнокінецька Воля (Коліндзянської сільської громади) та на південних схилах гори Розбита Могила (306,0 м). Проте більша її частина знаходиться у межах Гусятинської громади, а саме тече переважно на південний схід через село Босири і впадає в річку Ботову.

Річки *Суходіл* та *Чабарівка* повністю знаходяться на території громади. Річка *Суходіл* (права притока Збруча). Довжина річки 13 км, похил річки – 3,5 м/км. Площа басейну 42,3 км². Бере початок на південно-східній стороні від села Васильківці досліджуваної ТГ. Тече переважно на південний схід через села Суходіл та Сидорів і впадає у річку Збруч.

Річка *Чабарівка* – ліва притока р. Суходолулу. Бере початок північний схід від села Васильківців. Тече переважно на південний схід через село Чабарівку і у селі Суходіл впадає у річку Суходіл, ліву притоку Слобідки.

Таким чином, через територію Гусятинської територіальної громади протікає дев'ять річок, з яких більшість – малі річки (окрім р. Збруч, що належить до середніх). Дві річки (Чабарівка та Суходіл) повністю знаходяться на території громади, деякі (Ботова Долина, Босирка Кривенька, Черниця) – течуть переважно в Гусятинській ТГ, а також нижні течії річок Гнила і Тайна та середній течії річки Збруч.

Список використаних джерел:

1. Гусятинська селищна громада. URL: <https://www.hsr.gov.ua/>.
2. Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної військової адміністрації. URL: <https://ecology.te.gov.ua/>.
3. Регіональний офіс водних ресурсів у Тернопільській області. URL: <https://rovto.davr.gov.ua>.

ЕКОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Процик В.

*магістрант II курсу
спеціальності 101 Екологія*

Науковий керівник – доц. Стецько Н. П.

ГЕОЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ІВАЧІВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА

На сьогоднішній день, однією із проблем, що постала перед людиною, є проблема екологічного стану поверхневих вод. Незаперечно, що небувалої гостроти ці питання набувають на водних об'єктах, які зазнають суттєвого антропогенного тиску. Одним із таких об'єктів є водосховища.

Кожне водосховище як штучний об'єкт виконує низку функцій: водопостачання, зрошення, місце для рекреації, гідроенергетика тощо. Верхньо-Івачівське водосховище – це штучне водосховище, яке розташоване на річці Серет. Дане водосховище має комплексне використання: для рибальства, рекреації та водопостачання міста Тернополя. Для виконання ним своїх функцій, якість води у водосховищі має відповідати стандартам безпеки і санітарним нормам.

Науковці Грубінко В. В., Гуменюк Г. Б., Боднар О. І., Кузик І. Р., Стецько Н. П., Царик Л. П. активно займаються дослідженнями геоекологічного стану Верхньо-Івачівського водосховища: природоохоронна діяльність, рекреаційні ресурси даного водного об'єкта, біологічні, хімічні та фізичні процеси, фактори і чинники, що впливають на якість води у водосховищі.

Водосховище – це штучна водойма, яка створена з допомогою греблі для регулювання стоку, роботи гідроелектростанцій чи інших господарських потреб.

Перші водосховища виникли ще 3-2,5 тис. р. до н. е. у Єгипті. Їх основна функція полягала у зрошенні земель, а у VII-VI ст. до н. е. водосховища використовували вже як джерела водопостачання [1].

В Україні масове будівництво водосховищ розпочалося після Другої світової війни. На той час також розширилися їх функції: водопостачання, розвиток енергетики, іригація, водозабезпечення міських поселень, місця для рекреації та ін. [1].

Єдиної класифікації водосховищ на сьогоднішній день не існує. Проте є підходи до їх типізації за певними ознаками: за географічним положенням, за морфологією ложа, за способом заповнення водою, за ступенем регулювання річкового стоку, за розмірами та глибиною, за

об'ємом води, що акумульована у водосховищі, за господарським призначенням та іншими показниками.

В Україні є досить поширеними штучні водойми. Згідно з дослідженнями, які проводилися у 2020 році, на території України є 1054 водосховищ. Загальна площа їх водного дзеркала становить 9362 км², а повний об'єм 55,13 км³. Поширення водосховищ по території країни є нерівномірним. Найбільша їх кількість у центральних та південно-східних областях.

На території Тернопільської області усього є 26 водосховищ. Основними їх функціями є: гідроенергетика, водоспоживання, зрошення, виборозведення та рекреація [6].

Історія розвитку Верхньо-Івачівського водосховища починається ще з 30-х років минулого століття. На той час водосховище служило для акумуляції поверхневого стоку. На сьогоднішній день, площа водосховища складає 445 га, середня глибина 2,09 м.

Івачівське водосховище має змішаний тип живлення – від атмосферних опадів та підземного стоку. Дно складається з озерного гравію, вапняку, крейди та піску. Також на дні є намуловий шар із залишків відмерлих рослин, які ще не повністю розклалися.

Якість води у даному водосховищі залежить від багатьох факторів: природних, господарських, скиду стічних вод, механічного забруднення води, а також процесів, що протікають у самій водоймі [2].

При дослідженні якості води Верхньо-Івачівського водосховища [3], забір проб проводився у 7 місцях (рис.1).

Рис.1. Картохема району досліджень

Обрані ділянки враховують основні джерела забруднення та гідрологічні закономірності міграції і акумуляції токсичних речовин та співвідносяться з місцями евтрофікації у водоймі, що спостерігалися у попередні роки [3].

На сьогоднішній день не існує єдиного показника, що включав би у себе всі характеристики якості води. Оцінювання якості води здійснювалося на основі системи показників: фізичних, бактеріологічних, гідрохімічних та гідробіологічних [7]. Дослідження проводилися у 2019 -2020 роках В. В. Грубінко.

Одним із таких показників є вміст розчиненого кисню у воді, адже він необхідний гідробіонтам для дихання та окиснення органічних речовин. Для того, щоб не гинули гідробіонти та не порушувалися процеси самоочищення водойми, вміст розчиненого кисню у воді має бути не меншим, ніж 4 мгО₂/дм³. Вміст розчиненого кисню у воді Верхньо-Івачівського водосховища коливається в межах 7,9-12,1 мгО₂/дм³.

Ще одним загальним показником, який характеризує якість поверхневих вод є водневий показник (рН). В нормі, рН поверхневих (незабруднених) вод має коливатися в межах 6,5-9. При дослідження рН води у Івачівському водосховищі показник коливався в межах 7,10-7,32, що є у межах норми.

Ступінь забруднення природних вод можна характеризувати за наявністю у ній азотовмісних сполук. До даних сполук входять нітрат – іони, нітрит – іони та амоній – іони.

Проаналізувавши дослідження Грубінка В. В., проведені у 2019-20 рр. щодо вмісту іонів амонію у Верхньо-Івачівському водосховищі, ми можемо стверджувати, що у воді та у мулі водосховища відбулася активна амоніфікація, що є результатом розкладання органічних речовин, які осіли та піддалися окисленню. Найбільш забруднені аміаком є ділянки біля Малашівського сміттєзвалища, біля дамби та у місцях застою води. Менш забруднені є протічні ділянки (табл. 1).

Таблиця 1

Вміст амонію, нітритів та нітратів у воді
Верхньо-Івачівського водосховища[3]

Форми азоту	ГДК, мг/л	Точки відбору проб						
		1	2	3	4	5	6	7
NH ₄ , мг/л	2,0	20,0	67,0	68,0	62,0	60,0	31,0	69,0
NO ₂ , мг/л	3,0	0,005	0,007	0,15	0,06	0,09	0,01	0,17
NO ₃ , мг/л	45,0	0,005	0,1	0,05	0,09	0,14	0,06	0,08

Як видно із таблиці, вміст нітрит – іонів у воді теж є незначним. Вміст нітратів знаходиться в межах норми.

Надмірне надходження сполук фосфору у водне середовище

призводить до різкого приросту рослинної біомаси водного об'єкту. Вміст сполук фосфору у воді Верхньо-Івачівського водосховища є невисоким, проте він практично весь перебуває у рухомій формі, що робить його біологічно високоактивним (табл. 2).

Таблиця 2

Вміст сполук фосфору у воді Верхньо – Івачівського водосховища[3]

Форми фосфору	ГДК, мг/л	Точки відбору проб						
		1	2	3	4	5	6	7
Валовий Р, мг/л	н.л	0,006	0,011	0,010	0,13	0,24	0,006	0,15
Рухомий Р, мг/л	н.л	0,006	0,011	0,010	0,13	0,24	0,006	0,15

Примітка: н.л. – не лімітовано.

Загалом, концентрації забруднюючих речовин змінюються порізному протягом року, тобто немає певного алгоритму їх коливання. Все залежить від моментальних короткочасних викидів забруднюючих речовин.

Одним із компонентів хімічного складу поверхневих вод є іони металів. У водному середовищі вони існують із різними ступенями окислення та входять до складу різноманітних неорганічних та органічних сполук.

Оцінка якості води у Верхньо-Івачівському водосховищі на концентрацію у воді металів вказує, що всі біогенні та есенціальні елементи були в межах норми. Наприклад, вміст Заліза становив 0,1 мг/л (при ГДК 0,3 мг/л) чи Марганцю 0,05 мг/л (при ГДК 0,1) [8].

Одним із негативних впливів людини на навколишнє середовище є забруднення води нафтою та нафтопродуктами, ПАР та фенолами. Дослідження води Верхньо-Івачівського водосховища за вмістом нафтопродуктів, ПАР та фенолів вказує задовільну та посередню якість води у даному водосховищі. Найбільш забрудненою ділянкою є точки інтенсивного поверхневого стоку, біля дамби та біля Малашівського сміттєзвалища.

Одним із показників органічного забруднення водойм є показник біологічного споживання кисню (БСК). Він показує, скільки кисню потрібно мікроорганізмам для переробки усієї схильної до розкладання органічної речовини у неорганічні сполучення протягом декількох діб (наприклад, протягом 5 діб – БСК₅). Рівень органічного забруднення води у Верхньо-Івачівському водосховищі вказує на перевищення у 1,4 рази показника БСК₅.

Радіоактивність донних відкладів даного водосховища знаходиться в межах норми. Так, показник Стронцію-90 коливається в межах 12-15 мг/л при ГДК > 150 мг/л; Цезій-137 коливається в межах 0,4-1,8,

при ГДК > 3 мг/л [5].

У Тернопільській області є значна кількість водних об'єктів придатних для рекреаційної діяльності, одним із них є Верхньо-Івачівське водосховище. Водосховище оточене мальовничими краєвидами і приваблює гарними умовами для різних видів відпочинку, риболовлі, купання. Для любителів риболовлі водосховище цікаве тим, що є великий вибір риби: окунь, карась, щука та інші.

Поруч з водосховищем є база відпочинку «Лісова», яка спеціалізується на короткочасному відпочинку (можна зупинитися на ніч або відпочити у зручних котеджах), приватний пляж «Оазис», де можна купатися і засмагати влітку.

На території Верхньо-Івачівського водосховища розташований Горішньоівачівський гідрологічний заказник. Під охороною знаходяться водно-болотні угіддя, які є регулятором водного режиму верхньої частини басейну річки Серет і рівня ґрунтових вод прилеглих територій, а також є місцем нересту і нагулу риби [4].

Список використаних джерел:

1. Водосховища як чинник трансформації природного середовища та рушійна сила розбудови наукових географічних напрямів в Україні.
URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8635/1/Vodoschov_Polovka.pdf

2. Грубінко В. В., Андрусишин Т. В., Ткач Н. М., Мадай І. І. Забруднення води Верхньо-Івачівського водозабору важкими металами // Тернопільські біологічні читання – Ternopil Bioscience 2021: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю кафедри загальної біології та методики навчання природничих дисциплін і 100-річчю від дня народження доктора біологічних наук, професора Шуста Івана Васильовича. Тернопіль: Вектор, 2021. С. 63-75.

3. Грубінко В.В., Гуменюк Г.Б., Гуменюк В.В., Андрусишин Т.В., Хоменчук В.О., Гарматій Н.М., Чень І.Б.. Assessment of the hydro-ecological situation of the Verkhno-Ivachivsk Reservoir in Ternopil using the fuzzy logic apparatus. Journ. Geol. Geograph. Geoecology, 32(2), 254-265. С. 254-265

4. Перелік територій та об'єктів ПЗФ Білецької сільської ТГ Тернопільського району.
URL: https://ecology.te.gov.ua/media/uploads/biletska_gromada_20.03.2021.pdf.

5. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Тернопільській області у 2022 році. URL: <https://ecology.te.gov.ua/stan-dovkillya/regionalna-dopovid-pro-stan-onps-v-ternopilskij-ob/>.

6. Сивий М. Я. Географія Тернопільської області. Т. 1. Природні умови та ресурси: монографія. Тернопіль: Вектор, 2017. с.

7. Стецько Н. П. Особливості формування природного складу природних вод. Моделювання еколого-географічних систем: матеріали звітної наукової конференції викладачів, аспірантів, магістрантів, студентів кафедри геоecології та методики навчання екологічних дисциплін та НДЛ. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. С. 29-34.

8. Стецько Н. П. Екологічна класифікація поверхневих вод Тернопільської області. Подільські читання. Охорона довкілля, збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, природнича освіта: проблеми, перспективи, рішення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Присвячена 25-річчю кафедри екології та біологічної освіти Хмельницького національного університету (11-13 жовт. 2021 р., Хмельницький) / за заг. ред. Г. А. Білецької. Хмельницький: ХНУ, 2021. С. 212-214.

Цалик В.
магістрант II курсу
спеціальності 101 Екологія
Науковий керівник – доц. Новицька С.Р.

ЕКОЛОГО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛАНОВЕЦЬКОГО ЛІСНИЦТВА ДП «КРЕМЕНЕЦЬКЕ ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО»

Лановецьке лісництво – територіально-виробнича одиниця Державного підприємства (ДП) «Кременецьке лісове господарство», підприємство з вирощування лісу та декоративного садивного матеріалу.

Територія лісництва розташована у помірному кліматичному поясі. Найтеплішим місяцем є липень, а найхолоднішим – січень. Середня температура повітря влітку сягає 18-19°C, взимку – 5-6°C. Абсолютний максимум становить +37°C, мінімум – 34°C. Безморозний період триває 168 днів. На території переважають зх., пн.-зх та пд.-сх напрямки вітру. Швидкість вітру коливається від 2,2 м/с (влітку) до 4,3 м/с (взимку). Тривалість сонячного сяяння становить близько 1800 годин на рік. Кількість хмарних днів на рік становить 80-87 [2].

Середня кількість опадів 590-600 мм. У літні місяці можливі грози, зливи та град. Постійний сніговий покрив встановлюється з 20 грудня. Сніг тане з 15 березня по 25 березня. Товщина снігового покриву становить 8-10 см. Середня глибина промерзання ґрунту становить 60 см, максимальна 100 см [3].

Територія лісництва розташована на Волино-Подільській плиті Східно-Європейської платформи. В її геологічній будові беруть участь осадові породи верхнього протерозою, палеозою, мезозою і кайнозою, що залягають на докембрійському кристалічному фундаменті. Найдавнішими породами тут є відклади нижнього девону палеозойської групи. Поверхня на території лісництва є мало почленованою, злегка нахиленою на південь та південний схід. Коливання висот тут в межах 15-20 м. На території лісництва поширені сірі та дернові ґрунти [3].

Територія Лановецького лісництва розподілена на господарства, господарські секції та господарські частини, які складаються із однорідних за продуктивністю та складом дерев. На території лісництва виділяють такі категорії лісів: ліси природоохоронного, історико-культурного та наукового значення; рекреаційно-оздоровчі ліси; захисні та експлуатаційні ліси (табл. 1).

Найбільшу площу у лісництві займають експлуатаційні ліси, а найменшу – ліси природоохоронного, історико-культурного та наукового значення. Розміщення даних лісів по території лісництва теж нерівномірне: більша площа експлуатаційних лісів розташована в

центральної та південної частині лісництва, в той же час рекреаційно-оздоровчі ліси – у північній частині лісництва.

Таблиця 1

Розподіл лісових ділянок за категоріями лісів [5]

Категорія лісів	Вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки, га	Не вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки, га	Загальна площа лісових ділянок, га
Ліси природоохоронного, історико-культурного та наукового значення	168,6	-	168,6
Рекреаційно-оздоровчі ліси	185	4,8	189,8
Захисні ліси	574	75,2	649,2
Експлуатаційні ліси	1564,2	120,5	1684,7

Основними лісотвірними породами на території лісництва є твердолистяні породи дерев. Їх площа становить 1928 га. Найменше є м'яколистяних лісів – 74,5 га (рис. 1) [5].

Рис. 1. Структура деревостанів Лановецького лісництва

Панівними породами на території лісництва із хвойних порід є сосна звичайна, ялина та модрина (рис. 2).

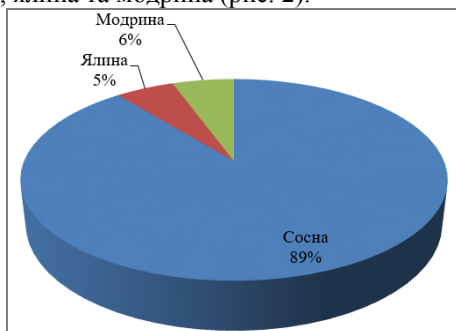

Рис. 2. Переважаючі хвойні породи дерев у Лановецькому лісництві

Із твердолистяних порід дерев тут найбільш поширені дуб високоствобурний, бук, граб, ясен, клен, в'яз та акація (рис. 3).

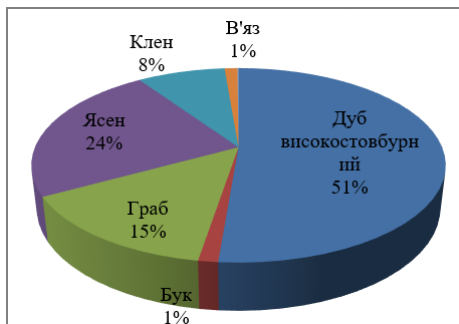

Рис. 3. Структура твердолистяних порід дерев на території Лановецького лісництва

Також тут поширені такі м'яколистяні породи дерев, як береза, осика, вільха, липа, тополя та верба (рис. 4).

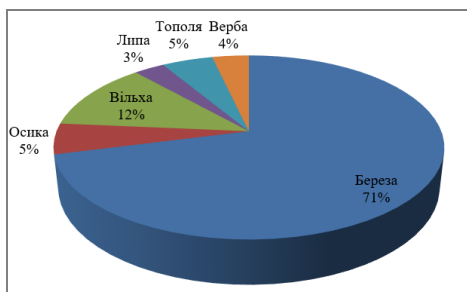

Рис. 4. Структура м'яколистяних порід дерев на території Лановецького лісництва

Підлісок у лісі густий та складається з ліщини, жимолості татарської та бересклету бородавчастого. В трав'яному покриві переважають хмелиця звичайна, копитняк європейський, герань лісова та ясенець пахучий [5].

Згідно із фондовими матеріалами Лановецького лісництва, середній вік лісових насаджень становить: хвойні – 43 роки; м'яколистяні – 35 років та твердолистяні – 58 років [5].

Санітарний стан лісів лісництва в даний час варто вважати задовільним, про що свідчить відсутність масового розмноження шкідників лісу. З хвороб лісу найбільше поширення мають поперечний рак дуба (55,7 га), бактеріальний рак ясеня (155,7 га), стовбурні гнилі (25,8 га) та опеньок осінній (35,4 га) [5].

Окрім цього, територія Лановецького лісництва розподілена на частини за класами пожежної небезпеки: I клас – 319,5 га (11%); II клас – 332,5 га (11,5%); III клас – 1890,2 га (65,0%); IV клас – 157,5 га (5,4%); V клас – 206,8 га (7,1%). Середній клас пожежної небезпеки становить 2,86 [5].

У Лановецькому лісництві найбільшу площу займають ліси I та Ia класу бонітету, а найменшу площу – ліси IV класу бонітету (табл. 2) [5].

Таблиця 2

Розподіл лісів Лановецького лісництва за бонітетом [5]

Бонітет	Площа, га
Iб і вище	260,7
Ia	823,8
I	985,4
II	351,1
III	89,0
IV	2,5
V	0,0
Va	0,0
Всього по лісгоспу	2512,5

Проаналізувавши фондові матеріали Лановецького лісництва, можна сказати, що тут переважають ліси із повнотою 0,8-0,9, а найменша частка із повнотою 0,3-0,4 (рис. 5).

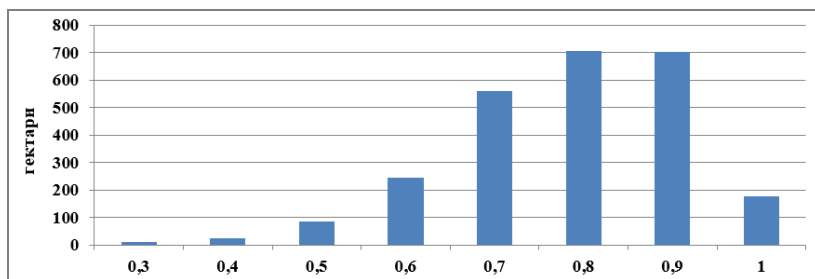

Рис. 5. Розподіл лісових ділянок Лановецького лісництва за повнотою

Отже, на основі вище зазначеної інформації, можна зробити висновок, що згідно основних таксаційних показників Лановецького лісництва, середній вік насаджень становить 55 років, середній клас бонітету – Ia, середня повнота – 0,77. Найбільш поширеними є такі види деревних порід: дуб, граб, ясен, клен, ялина, сосна, бук, граб,

береза тощо. Збереження біорізноманіття у лісах Лановецького лісництва здійснюється на популяційному, екосистемному, видовому та генетичному рівнях шляхом створення природоохоронних територій, лісонасінних плантацій і ділянок та застосування екологічно орієнтованих способів відтворення лісів.

Список використаних джерел:

1. Кузик І. Сучасний стан і тенденції розвитку лісового господарства Тернопільської області. Громадська оцінка. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. №3. 2019. С. 51-55.
2. Питуляк М. Р., Питуляк М. В. Особливості рекреаційного лісокористування в Тернопільській області. Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія, 2017, №2. С. 185-190.
3. Природні умови та ресурси Тернопільщини. За ред. М. Я. Сивого, Л. П. Царика. Тернопіль: ТзОВ: «Терно-граф», 2011. 512 с.
4. Природокористування: навчальний посібник / Царик Л.П та ін. Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2015. 398 с.
5. Фондові матеріали Лановецького лісництва.
6. Царик Л. П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика. Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2006. 256 с.
7. Царик Л. П., Смеричинський Ю. В. Оцінка перспективи створення нових лісів у Тернопільській області. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Екологія». 2022. Вип. 27. С. 72-79.
8. Чеболда І. Ю., Кузик І. Р. Оцінка нематеріальних екосистемних послуг лісів Тернопільської області. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Екологія». 2023. Вип. 28. С. 91-100.

ТУРИЗМОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Боднар Є.

магістрант II курсу

спеціальності 242 Туризм

Науковий керівник – викл. Пушкар Б. Т.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Для фестивального туризму в Тернопільській області властиві суттєві традиції та різномасштабність їх значущості та повторюваності.

Фестивальний туризм в області почав розвиватися з 90-х років ХХ ст. і на довоєнному та доковідному етапі був представлений широкою гамою культурно-пізнавальних турів, які організуються для відвідин національних і міжнародних ярмарків, виставок, спортивних змагань. В Україні популярними були і фестивальні тури: фестивалі, фестини, вернісажі, мистецькі заходи, конкурси, шоу-програми.

У зв'язку з відсутністю деяких показників щодо фестивального туризму до 2020 р., наразі проблематично визначити точну кількість фестивалів, які відбуваються в Тернопільській області. Натомість цілком можливо окреслити найпопулярніші з них за їх видами (табл. 1).

Таблиця 1

Фестивалі Тернопільської області

№ з/п	Назва	Статус	Місце проведення	Час проведення
1	Байда	фестиваль-конкурс козацької пісні	Тернопіль та інші міста області	3 2001
2	БібліоФест	бібліотечний фестиваль	Тернопіль	3 2010
3	Братина	мистецько-краєзнавчий фестиваль	Шумська ТГ	3 2004
4	Бучацькі фанфари	фестиваль духових оркестрів	Бучач	3 2012
5	В Борщівському краї цвітуть вишиванки	фестиваль української вишивки	Борщів	3 2007
6	Галицька дефіляда	гастрономічний фестиваль	Тернопіль	3 2013

Продовження Таблиці 1

7	ДжураФест	всеукраїнський книжковий фестиваль української книжки	Тернопіль	3 2010
8	Дзвони Лемківщини	фольклорно-мистецький фестиваль	урочище «Бичова» поблизу м. Монастириська	3 1999
9	КоропФест	гастрономічний фестиваль	смт Коропець	3 2013
10	Кременецькі передзвони	фольклорно-мистецький фестиваль	Кременець	3 2014
11	Фестиваль Маланок	фольклорно-мистецький фестиваль	с. Горошова	3 2007
12	Повір у себе	Фестиваль творчості	Тернопіль	3 2015
13	Ранкові роси	обласний конкурс-фестиваль молодих талантів	Бучач	3 2014
14	Свою Україну любіть	фестиваль-конкурс вокально-хорового мистецтва	Тернопіль	3 2014
15	СлОвія	фестиваль українського художнього слова	Чортків	3 2008
16	Тернопільські театральні вечори. Дебют	мистецький фестиваль	Тернопіль	3 1999
17	Українське Різдво	фольклорно-мистецький фестиваль	Тернопіль	3 2012
18	Файне місто	Мистецький фестиваль	Тернопіль	3 2013
19	Фестиваль колядок	фольклорно-мистецький фестиваль	с. Язлівець	3 1999
20	Фестиваль «І»	мистецький фестиваль	Тернопіль	3 2014
21	Фестиваль ляльок	мистецький фестиваль	Тернопіль	3 2014
22	Яйце-райце	мистецький фестиваль	Тернопіль	3 2014

Продовження Таблиці 1

23	Я там, де є благословення	мистецький фестиваль	Тернопіль	3 2017
24	Дні Пінзеля	мистецький фестиваль	Бучач	3 2016
25	«Дзвони Лисоні»	мистецький фестиваль	Бережани	3 2006

Географія етнофестивального туризму (територіальний аспект) пов'язана зі збереженням етнокультурної мозаїчності етносів України, територіально локалізується в окремих етнографічних регіонах, адміністративно-територіальних одиницях. Регіональні особливості культури й побуту, народні пісні й танці, святкові гуляння виступають важливим етнокультурним ресурсом.

Об'єктами фестивального туризму України також виділяються релігійні фестивалі, присвячені традиційним релігійно-обрядовим подіям українського календаря.

Підвищений інтерес у туристів викликають гастрономічні фестивалі, основною «родзинкою» яких є представлення національної кухні та дегустація окремих страв та напоїв.

Особливої популярності в Тернопільській області набувають і музичні фестивалі, як сучасної музики, так і класичної.

Говорячи про сезонність фестивального руху в Тернопільській області, то, якщо аналізувати дати та місяці проведення ключових фестивалів, можна дійти наступного висновку: щорічні «фестивальні буми» припадають на теплі місяці року (період з квітня по вересень), за рахунок чого велика кількість фестивалів проводиться з мінімальною різницею в часі або ж взагалі проводиться одночасно. У свою чергу, холодні місяці року, а саме період з листопаду по березень, цілком можна вважати «низьким сезоном» у фестивальному русі як Тернопільської області, так і України загалом.

Таким чином, фестивалі проводяться лише у визначений час та з певною періодичністю: як правило, один раз у рік. Це означає, що кожен захід відбудеться тільки в конкретний час протягом певного періоду: від одного дня до тижня.

Аналізуючи регіони Тернопільської області, в яких проводяться головні фестивалі, то найбільша їх кількість організовується у обласному центрі, досить активними в цьому відношення є міста Бучач, Чортків та Кременець.

Не менш важливим є питання реклами, яке демонструє наступну тенденцію розвитку фестивального туризму у Тернопільській області. Організатори все більшої кількості фестивалів докладають достатньо

зусиль аби їх події набули міжнародного та всеукраїнського визнання. Адже їх маркетингові програми ефективно спрямовані на різноманітні рекламні кампанії з використанням зовнішньої реклами на вулицях міст, в міському транспорті, на радіо, на телебаченні та доволі перспективної та актуальної інтернет-реклами.

Також наявна практика проведення різноманітних конкурсів та розіграшів квитків на фестивалі на радіостанціях, в соцмережах та проектів із комунальними підприємствами. Наприклад, одними з успішних рекламних кампаній можна назвати розіграші квитків на фестиваль «Файне місто» у Тернополі.

Все популярнішим стає індивідуальний підхід для продажу квитків на українські фестивалі. Провідні фестивалі області намагаються урізноманітнити категорії вхідних квитків та абонементів на фестиваль, спираючись на відповідну купівельну спроможність аудиторії відвідувачів. Наприклад, така політика присутня у музичних фестивалів «Файне місто» та «Тернопільські театральні вечори. Дебют» у Тернополі, що пропонують придбати як абонемент на всі дні фестивалю, так і одноденні квитки.

Серійний формат проведення фестивалів також віднедавна характеризує фестивальний рух Тернопільської області. Так, деякі фестивалі регіону починають організовуватись одразу в декількох локаціях країни, серед таких – бібліотечний фестиваль «бібліофест», фестиваль-конкурс вокально-хорового мистецтва «Свою Україну любіть».

Серед нововведень у фестивальному русі Тернопільської області також є тренд екоусвідомленості. Згідно фінансового звіту станції для сортування сміття «Україна без сміття» («УБС») за 2019 рік, її волонтери співпрацювали з більш ніж 10 подіями щодо питання сортування сміття. Так, відомі українські фестивалі впроваджують екологічні ініціативи, зокрема «Файне місто», «Галицька дефіляда». На фестивалі «Файне місто» закликають відвідувачів повністю прибирати після себе наметове містечко.

Діяльність суб'єктів туристичної діяльності також певним чином характеризує розвиток фестивального туризму в Тернопільській області. Туроператорів, що розробляють та продають фестивальні або «змішані» тури по Україні та області порівняно мало. Попит на сформовані фестивальні тури серед українського населення майже відсутній. Це пов'язано з високим рівнем мобільності та самостійності українських туристів.

Серед туроператорів України, що розробляють та реалізують фестивальні тури по Україні та Тернопільській області, є Kraina.UA, Svitlana Travel Company, відвідай, аккордтур, Ukrainian Tour, Ястріб-Тур, Wonders&Holidays, тамтур, etnotour, Алітас-Тур, Афіша UA, Anga Travel.

Адміністративні райони та міста Тернопільської області з кожним

роком все більше акцентують увагу на свої фестивалі. Яскравим прикладом є активна виставкова діяльність представництв туристично-інформаційних центрів на різноманітних туристичних виставкових салонах України, головний з яких – щорічний міжнародний туристичний салон UPTT&UITM. Так, події ресурси рекламуються шляхом змістовних консультацій та видання так званих календарів подій на кожен рік та супутньої текстової інформації у вигляді брошур, журналів та збірників.

Проведений нами аналіз дозволяє охарактеризувати видову структуру фестивального руху Тернопільської області. Сподіваємось, вони відновлять свою систематичну діяльність по завершенню війни.

Список використаних джерел:

1. Васильчук І. «Джурин-фест» зачарував і здивував. Вільне життя. 2012. 13 червня. С. 6.
2. Вандзеляк Г. «Дзвони Лемківщини» вийшли на міжнародний рівень. Відгомонів 20-й міжнародний фестиваль лемківської культури. Свобода. 2019. 7 серп. С. 1.
3. Вандзеляк Г. Мешканці Тернопільщини запалювали Лемківську ватру. XXI Міжнародний фестиваль «Дзвони Лемківщини». Свобода. 2020. 7 серп. С. 1.
4. Кузишин А. В., Черешнюк Т. О. Суспільно-географічна оцінка історико-архітектурних ресурсів оборонного спрямування (на прикладі Тернопільської області). Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп», 2020. № 1 (48). С. 91-98.
5. Ониськів М. 13-16 серпня: гарячий подих Зборівської битви і гомін козацького «Байди». 360-ліття Зборівської битви та 8-й фест. Козацької пісні: засід. Оргкомітету святкувань. Вільне життя. 2009. 12 серп. С. 1.
6. Пушкар Б. Т. Основні напрями оптимізації розвитку рекреаційного господарства Тернопільської області. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2014, 47. С. 224-234.
7. Рутинський М. Й. Етнофестивальний туризм: теоретичні засади й етногеографічні аспекти організації. Географія та туризм: наук. Зб. / Відп. Ред. Я.Б. Олійник. К.: Альтерпрес, 2011. Вип. 16. С.82-93.
8. Черешнюк Т. О., Кузишин А. В. Європейський досвід використання оборонних споруд з метою туризму та рекреації. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп», 2020. № 2 (49). С. 114-123.
9. Ягель Р. «Джурин-фест»: геї, попід горою там плавці мчать... Місто. 2012. 13 червня. С. 9.

Вигоняйло Д.

*магістрант II курсу
спеціальності 242 Туризм*

Науковий керівник – проф. Кузишин А. В.

РОЛЬ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИХ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНИХ ПОТОКІВ ІРЛАНДІЇ

В межах Європейського туристичного регіону та Північно-європейського туристичного субрегіону зокрема Ірландія займає цікаве місце на локальному та міжнародному туристичному ринку,

зважаючи на низку обставин. Останніми роками активізуються міжнародні туристичні потоки, пов'язані з цією країною, що свідчить про зростання зацікавлення її туристичними ресурсами та підвищення уваги до туристичних можливостей країни.

Одним з напрямків такої туристичної активності є популярність та використання історико-архітектурних та етнокультурних ресурсів, які в значній мірі формують туристичний бренд країни.

Ірландія багата історико-культурною спадщиною. Традиційним образом країни та її міжнародним туристичним образом є багата історико-архітектурна спадщина. Загалом історико-архітектурні ресурси країни представлені пам'ятками різних історичних періодів – від давніх до пам'яток Нового часу. В цьому контексті особливо виділяються замкові ресурси – одні із найкраще збережених в Європі. За їх кількістю країна не поступається провідним європейським державам. На території Ірландії розміщується близько 200 замків, які використовуються в туристичній діяльності як об'єкти показу та як засоби розміщення – історичні готелі.

Історико-архітектурним туристичним центром країни є Дублін. Місто розташоване в широкій долині річки Ліффі, навколо Дублінської затоки і сформоване кварталами з архітектурою XVIII ст., особняками, рядами будинків георгіївської епохи, широкими вулицями і просторими площами. Центром міста вважається собор Святого Патріка (датований 1190-1225 рр.), який був заснований на тому місці, де цей святий хрестив місцевих жителів. Один з туристичних центрів міста – 61-метровий обеліск на честь герцога Веллінгтонського і площа П'ятнадцяти акрів – в минулому місце дворянських дуелей і поєдинків, тепер вона використовується під ігрові майданчики. Інші відомі місця згромадження будівель георгіївської архітектури – Мерріот-Ськве, Елі-Плейс і Фітцвільям-Ськве. Також заслуговують на увагу Блекрок-Хаус – літня резиденція англійського віце-короля Ірландії (XVIII ст.) і Дублінський замок – знаменне місце, де з XII сторіччя і до 1920-х рр. розташовувалася британська адміністрація (він знаходиться на піднесенні на захід від міста).

Бібліотека Честер-Бітті, розташована в замку, володіє унікальним зібранням стародавніх папірусів, ісламських рукописів, китайських, японських, індійських і інших східних предметів мистецтва, тут також зберігаються деякі стародавні тексти Біблії та інших християнських рукописів. Це також і одна з найбагатших колекцій граверних і друкованих книг у світі.

Неподалік столиці розташовані мальовничі Дублінські гори і пляжі, а в прибережному районі лежать відомі визначні пам'ятки, як

башта форту Мартелло з музеєм Джеймса Джойса, парк Блекрок, старовинний кам'яний хрест періоду зародження християнства на території Ірландії, а також вулиця Брайтон-Вейл, на якій розташований старовинний гарматний ряд (редута), яка нині переобладнана в мініатюрний парк, прикрашений скульптурами.

У розміщеному південніше столиці містечку Дан-лере (Кінгстаун) розташовані відомі архітектурні шедеври, збудовані в венеціанському стилі Таун-Холл (1880 р), Другий яхт-клуб, обеліск на честь короля Георга IV – Ройал-Сент-Джордж (1845), а також церква Сент-Майкл-Черч, в будівлі якої нині розташований державний морський музей Нешнл-Мерітайм-Мьюзеум.

Містечко Бру-ан-Буан, розташоване у меандрі річки Буан, славиться на весь світ своїми археологічними пам'ятками поховань Ньюгрейндж, Наут і Даут – ці місця були заселені людьми приблизно 5 тис. років тому. Ньюгрейндж (Си-ан-бру), вік якого на декілька сотень років перевищує єгипетські піраміди, виявлений в кінці XVII ст. Поховання являє собою величезний курган (висота – 11 м, діаметр – 85 м) із землі і каменів, який колись весь був покритий білою кварцовою галькою і оточений 97 вертикальними кам'яними брилами. Споруда примітна тим, що промені висхідного сонця потрапляють всередину гробниці на декілька хвилин тільки один раз на рік, на світанку в день зимового сонцестояння (21 грудня). Вони освітлюють впродовж 17 хвилин тунель (ширина – близько 1 м, довжина – понад 16 м), що веде до похоронної камери з таємничим каменем в її глибині, прикрашений вишуканим орнаментом (таємниця малюнків поки не розгадана). Приміщення має хрестоподібну кам'яну конструкцію, верхній край якого стоїть на висоті 6 метрів від підлоги. Незважаючи на грандіозність споруди, всередині покоїлися тіла тільки 5 осіб. ЮНЕСКО в 1993 році офіційно надала цій унікальній споруді статус Міжнародного історичного пам'ятника.

Курган Наут споруджений в 3 тис. до нашої ери. Це найбільше поховання в Бру-ан-Буан. Під час археологічних розкопок цього кургану по сусідству було виявлено два поселення, що відносяться до епох бронзового і залізного віків. Курган виконаний в єдиному комплексі, маючи два окремих головних коридори, які ведуть в два приміщення для поховань. Поховання прикрашені кам'яними брилами, на яких викарбувані древні мудрі візерунки. Були проведені розкопки ще вісімнадцяти невеликих «супутникових» коридорних похованнях, навколо Наут. Це – найдовші в Європі галереї такого характеру. Вони є важкодоступними, проте в кінці галереї відкривається величезне приміщення центральної піраміди, в якому знаходиться «місячна

карта», – нанесені на стіни спіральні і колоподібні фрески, які вчені майже однотайно трактують як місячні символи.

Курган Даут приблизно такий же за розмірами, як Наут і Ньюгрейндж. Кілька кам'яних брил, на яких видно малюнки художників часів неоліту, обрамляють видиму частину кургану. Два приміщення в західній частині кургану створено 5 тис. років тому. Один з цих кам'яних гротів має ритуальний камінь у вигляді чаші. Це справжня скарбниця наскальних зображень і артефактів, цілий музей європейського мегалітичного мистецтва. Курган Даут зараз закритий для відвідування.

Місто Корк розташовується на південному сході країни, засноване в VI ст. Святим Фінбарра, який заклав церкву на південному березі річки Лі. Сьогодні це друге за величиною місто Ірландії, а також адміністративний центр однойменного графства. Міський центр розташований на острові між двома рукавами річки. На північ від річки, в районі Шендон, лежить найцікавіша історична частина міста з її низкою старих кварталів. Окрасою південної частини міста є протестантський собор Святого Фінбарра (побудований на тому самому місці, де цим святим було зведено перший собор),

Слід згадати і про етнокультурні ресурси Ірландії як спонукальний елемент туристичної активності країни.

Унікальність та попит на етнокультурні ресурси Ірландії можна розглядати в декількох площинних зрізах – танці, література, спосіб життя та власне культурні особливості. Ірландія є батьківщиною особливого стилю танцю, який став популярним та знаним в усьому світі – степ. Він розвивався та формувався в контексті традиційних ірландських танців. Його танцюють на парадах на честь дня Святого Патрика. Історію ірландських танців можна простежити від часів дохристиянської Ірландії, а також помітний вплив континентальної європейської танцювальної культури, зокрема – французької кадрилі. Деякі вважають, що це не ірландський танець, а шотландський, який після ірландського виконання в результаті змінився до невпізнання. Існує кілька видів степену: простий степ, подвійний степ, потрійний степ та сліп-степ. Степ зараз став одним із брендів Ірландії та робить саму країну відомою завдяки танцю.

Наступною складовою етнокультурних ресурсів виступає ірландська література, а саме – міфологія, яка є також популярною у всьому світі. Міфічний образ Ірландії із друїдами підкреслює національну ідентичність та слугує базою для проведення різних фестивалів та подієвих заходів.

Щодо категорії «стиль життя», то насамперед мається на увазі традиційна звичка ірландців – споживання та виробництво пива. Пиво є

серцем ірландського способу життя, ірландської культури та національної ідентичності. Пиво варили стародавні кельти, іменуючи його «курми». Літописи оповідають, що пивом споживав навіть Святий Патрік. Найбільш відомим сортом пива в усьому світі є Guinness.

Guinness – пивний бренд, що належить компанії Diageo, спочатку відносився до ірландської компанії Arthur Guinness Son&Co, заснованої в 1759 р. пивоваром Артуром Гіннесом. Guinness – найвідоміше і споживане ірландське пиво, що стало легендою і найпопулярнішим брендом Ірландії. Відмінною особливістю пива довгий час був палений аромат, який виникав через використання смаженого ячменю. У пінті Guinness всього 198 кілокалорій – менше, ніж в апельсиновому соку або знежиреному молоці. Музей пива Guinness – одна з найбільш відвідуваних визначних пам'яток столиці Ірландії (700000 відвідувачів на рік, лише 5% з них – ірландці), побудований в 1904 році. Музей розташований в семиповерховому цегляному будинку, який спочатку використовувався для ферментації.

Ірландія славиться своїми фестивалями, більшість з яких проходить щорічно. Найвідомішим з них є фестиваль Святого Патріка, який проходить по всій Ірландії, а також святкується шанувальниками ірландської культури в усьому світі. Хоча день Святого Патріка відзначається 17 березня, фестиваль Святого Патріка в Ірландії триває більше тижня, і його програма включає в себе паради 17-го березня, а також Скайфест, що супроводжується музикою композитора Марка МакКейба. Заходи фестивалю Святого Патріка включають також тиждень ірландської мови, метою якої є розвиток ірландської мови. Головний парад в дні фестивалю проходить в Дубліні при величезному скупченні народу (в 2020 р. в ньому взяло участь більше 600 000 осіб).

Інший ірландський фестиваль, відомий у всьому світі – музичний фестиваль Oxegen, який проводиться з 2004 року. Цей фестиваль триває чотири дні і протягом двох років поспіль був названий кращим європейським фестивалем за даними опитування, проведеного у Франції, Нідерландах, Іспанії і Великобританії. У фестивалі Oxegen брали участь такі «зірки», як Бейонсе, The Black Eyed Peas, Afrojack, Емінем і Coldplay. Головними спортивними заходами для ірландців є щорічні фінали всеірландського чемпіонату з герлінгу та всеірландського чемпіонату з гельською футболом. Ці матчі, як правило, проходять в середині вересня на дублінському стадіоні Кроук Парк і збирають до 80 тисяч глядачів.

Весвітньо відомий ірландський фестиваль Роза Тралі – це міжнародний конкурс, в якому беруть участь співтовариства з ірландської діаспори усього світу, проходить щорічно в місті Тралі

(графство Керрі). Учасники фестивалю змагаються в майстерності виконання національних пісень і балад. Головною вимогою до учасників є наявність ірландського коріння.

У Голуеї щорічно в останній понеділок липня проводяться Голуейські скачки. Ці скачки користуються всесвітньою популярністю і привертають велику кількість глядачів. В середньому за тиждень скачки відвідує близько 150 000 осіб.

Ще один популярний фестиваль в Голуеї – міжнародний фестиваль устриць, що проходить з 1954 року в останній вікенд вересня. За 60 років існування цей фестиваль був удостоєний багатьох престижних нагород і титулів. Зокрема, газета Sunday Times назвала його «одним з 12 найбільших шоу на землі», а визнаний лідер туристичних рейтингів світу Travel Guide включив до списку семи кращих гастрономічних фестивалів Європи, поряд з Октоберфест. З 1978 року в Голуеї проходить також щорічний фестиваль мистецтв, на якому представлені як виконавське, так і образотворче мистецтво. Фестиваль проходить у липні і щороку збирає близько 150000 відвідувачів.

З 2004 року в селі Страдбаллі, графство Леїш, щорічно проводиться музичний фестиваль Електричний Пікнік. У порівнянні з іншими великими музичними фестивалями, організатори фестивалю надають більшого значення якості сервісів для учасників, таких як харчування та проживання. За оцінкою журналу Rolling Stone, це один з кращих коли-небудь проводившихся музичних фестивалів. Один з найстаріших фестивалів в країні – Фестиваль знайомств в Лісдунварне, який проводиться з 1892 року. Проходить щорічно в Лісдунварне – селі в графстві Клер з населенням менше 800 осіб. У вересні в Лісдунварну з'їжджаються від 20 до 40000 осіб зі всього світу, які бажають знайти собі пару. В останні роки фестиваль став особливо популярний серед туристів з Далекого Сходу. Фестиваль в Лісдунварне став одним з найбільших фестивалів знайомств в Європі.

Тому можна зробити висновок про багатство культурного життя Ірландії та збереження її самобутності, яке на сучасному етапі використовується як промоційний захід щодо популяризації образу країни в світі та підтримці існуючого туристичного бренду.

Ірландія багата на культурно-історичні пам'ятки: середньовічні фортеці, замки, монастирі, собори, а також дольмени – доісторичні кам'яні споруди. Поряд з ресурсним забезпеченням активно розвивається відповідна туристична інфраструктура, яка відзначається неповторним місцевим колоритом.

Все це позитивно відображається на показниках туристичної активності країни. Динаміка туристичних прибуттів за понад 30 років

має позитивний тренд. В 1990 р. країну відвідало 3,7 млн туристів, в 2000 р. – 6,6 млн туристів, 2010 р. – 7,6 млн туристів, 2015 р- 8,3 млн туристів, в 2020 р. цей показник перевищив 10 млн туристів та наблизився до 11 (10,9 млн туристів).

За умови раціонального використання ресурсів історико-архітектурного та етнокультурного спрямування Ірландія може і далі розширювати свою «нішу» на туристичному ринку, а отже – збільшувати свої надходження від даного господарського сегменту.

Список використаних джерел:

1. Кузишин А. В. Міжнародний туризм: Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2016. 204 с.
2. Кузишин А. В. Міжнародний туристичний бізнес. Навчальне видання. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2019. 146 с.
3. Кузишин А. В. Основні показники розвитку туризму в країнах Європейського туристичного регіону на початку XXI століття. Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали V Міжнародної наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 18-19 травня 2017 р.) / за ред. В.Й. Лажніка. Луцьк: Вежа-Друк, 2017. С. 48-52.
4. Kuzyshyn A., Halycka I., Cheresnyuk T. Globalistic impacts in the development of International Tourism. Scientific Letters of Academic Society of Michal Baludansky. 2019. № 7 (6A). P.133-136.
5. Guinness-history of brand. URL: www.irsociety.co.uk/Archives/22/Guinness.htm.
6. St Patrick Day. URL: <http://www.independent.ie/irish-news/dublin-hosts-st-patricks-day-party-26833252.html>.
7. Tourism Highlights: 2018 Edition. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284419876>.
8. Tourism Highlights: 2019 Edition. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/97892844211529>.
9. World Tourism UNWTO Barometer
URL: unwto.org/facts/eng/pdf/barometer/UNWTO_Barom08_1_en.pdf.

Івасечко О.

магістрант II курсу

спеціальності 242 Туризм

Науковий керівник – доц. Задворний С. І.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕСУРСИ ТУРКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ ЯК ДЖЕРЕЛО ТУРИСТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ ТЕРИТОРІЇ

В даний час багато новостворених громад перебуває в пошуку господарських напрямків, які б стали запорукою успішного розвитку цих територій. Поряд з галузями матеріального виробництва досить часто звертаються і до сектору послуг. Зокрема, акцент в багатьох випадках ридиться на туризмі.

Турківська міська громада – територіальна громада в Самбірському районі Львівської області. Адміністративний центр – місто Турка. Площа

громади – 387,3 км², населення – 22 685 мешканців (2020).

Для Турківської громади справді є умови щодо активізації свого розвитку за посередництва туризму. Тут є багаті ресурси туристичного спрямування, які можуть привабити інвестора для формування відповідної туристичної інфраструктури та активізувати туристичну діяльність в межах цієї території.

Питання дослідження історико-культурних ресурсів знайшло вже досить широке відображення в напрацюваннях вітчизняних науковців: О. Бейдик [1], С. Задворний [3], І. Смаль [7], В. Петранівський [6]. Власне Турківщина вивчалась С. П. Кузиком [5] та Л. С. Безручко [2].

Дослідження історико-культурних об'єктів громади вказує на наявність 24 архітектурних пам'яток, включених у Державний реєстр культурної спадщини та 13 пам'яток місцевого значення [8]. В основному, це дерев'яні церкви та дзвіниці XVI–XIX століття, які знаходяться в місті Турка, а також у селах Мохнате, Матків, Ісаї, Розлуч та інших.

Серед археологічних об'єктів виділяється городище періоду існування Галицько-Волинського князівства (біля с. Матків); поганські поховання (поблизу с. Ясіночки та Мельниче); стародавні могильники на Риківських Гробищах, Ваташині, де за переказами знаходиться поховання варварського ватажка Атілли; поселення періоду XII–XIII століть і пізнього середньовіччя (с. Лосинець); поселення XIV–XVII століть (с. Завадівка) та інші.

Окрім матеріальних історико-культурних ресурсів помітне місце посідають місцеві традиції, звичаї, обряди, і, особливо, промисли, які добре збереглися у віддалених селах. Серед них: традиції ткацтва; с. Ластівка (плетіння із соломи); Матків (традиційне вівчарство); с. Мохнате (вівчарство та вирощування коней); килимарство; Вовче, (плетіння з лози) та ін. [4, с. 67]. Цікавими для туристичного огляду можуть бути нафтодобувні копальні в селах Лімна і Мала Волосянка тощо.

Попередні дослідження території населених пунктів Турківщини, згідно методики Степана Кузика, вказує на відсутність об'єктів, високоатракативних та унікальних для туризму [5]. Тільки села двох колишніх сільських рід оцінено як середньоатракативні, що становить 6,1% від загальної площі колишнього адміністративного району.

Варто звернути увагу і на те, що 25 населених пунктів отримали оцінку як малоатракативні, що складає 72,7% території району. Негативним є те, що 6 сільських поселень (21,2%) за цим дослідженням є неатракативними за оцінкою історико- культурних ресурсів.

Такі результати підтверджують попередні дослідження поселень Карпатського регіону С. Кузика, адже згідно з ними територія сучасної Турківської громади віднесена до числа малоатрактивних, а сільські території не вирізняються високою концентрацією історико-культурних туристичних ресурсів – більшість поселень належать до малоатрактивних територій.

Слід наголосити і на тому, що такі сільські поселення, як Завадівське та Лімнянське, які зарезультатами оцінки віднесено до малоатрактивних територій, знаходяться на межі мало- та середньоатрактивної пізнавальної цінності історико-культурних туристичних ресурсів. Тобто, якщо на територіях цих сільських рад прикласти зусилля для покращення стану, реставрації чи відновлення наявних історико-культурних туристичних ресурсів, то відсоток площі середньої атрактивності, з точки зору наявності історико-культурних туристичних ресурсів, відповідно зросте.

Окрім цього, вважаємо за доцільне провести пошук нових історико-культурних ресурсів у межах території району, адже, враховуючи її тривале освоєння, кількість історичних пам'яток може бути значно більша.

Л. Безручко здійснив бальну оцінку історико-культурних ресурсів Турківської територіальної громади (табл. 1). Згідно його досліджень ця територія є малоатрактивною з точки зору придатності історико-культурних ресурсів для туризму. Хоча слід відзначити, що території двох сіл є середньоатрактивними і чотири села громади наближаються до показника середньоатрактивності. Тому території цих сіл потрібно у повній мірі використовувати для розвитку туризму, а особливо культурно-пізнавального [2].

Таблиця 1

Комплексна оцінка придатності населених пунктів Турківської громади для потреб туризму (за Л. Безручко) [5, с. 123-124]

Населений пункт	Матеріальні об'єкти										Нематеріальні об'єкти				Загальна кількість
	Сакральні		Археологічні		Історичні		Музеї		Архітектурні		Народний побут		Етно-фестивалі		
	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	К-сть	Бали	
Турка	11	250	2	53	5	123	2	52	1	21	1	30	1	30	559
Багнувате	1	32	1	19	0	0	0	0	0	0	1	18	0	0	69
Бережок	1	27	0	0	0	0	0	0	0	0	1	14	0	0	41
Вовче	3	80	1	20	0	0	0	0	1	30	1	20	0	0	150
Головське	1	27	1	20	1	24	0	0	0	0	1	21	0	0	92

Продовження Таблиці 1

Дністрик-Дубовий	2	46	0	0	0	0	0	0	0	0	1	23	0	0	69
Жукотин	2	55	0	0	1	30	0	0	1	25	1	22	0	0	132
Завадівка	1	21	1	22	0	0	0	0	0	1	21	0	0	64	
Закіпці	1	26	0	0	0	0	0	0	0	1	14	0	0	40	
Зубриця	1	26	1	20	0	0	0	0	1	23	1	24	0	0	93
Ільник	1	25	1	25	1	18	1	29	1	23	1	22	0	0	142
Ісаї	2	56	0	0	1	20	0	0	1	21	1	22	0	0	119
Кіндратів	2	44	0	0	0	0	0	0	0	0	1	21	0	0	65
Коритище	1	21	0	0	0	0	0	0	0	0	1	20	0	0	41
Красне	1	24	0	0	0	0	0	0	0	0	1	24	0	0	48
Кринята	0	0	0	0	0	0	0	0	1	23	1	21	0	0	44
Ліктів	1	24	0	0	0	0	0	0	1	20	1	20	0	0	64
Лімна	1	28	1	29	3	65	1	26	1	21	1	23	0	0	192
Ластівка	3	74	0	0	0	0	0	0	1	28	2	47	0	0	149
Лопушанка	1	29	1	22	0	0	0	0	1	22	1	21	0	0	94
Лосинець	1	32	1	21	1	19	0	0	1	22	1	20	0	0	114
Мала Волосянка	1	27	0	0	1	23	0	0	1	21	1	20	0	0	91
Матків	4	99	2	46	1	27	0	0	1	23	3	67	0	0	262
Мельничне	1	28	1	19	0	0	0	0	0	1	20	0	0	67	
Мохнате	1	28	0	0	1	20	0	0	1	21	2	49	0	0	138
Присліп	1	32	0	0	0	0	0	0	1	21	1	20	0	0	71
Радич	1	31	0	0	1	20	0	0	0	1	21	0	0	72	
Розлуч	2	60	1	29	0	0	0	0	1	24	1	21	0	0	134
Свидник	1	30	0	0	1	29	0	0	1	21	1	19	0	0	99
Стоділка	1	24	0	0	0	0	0	0	1	19	1	20	0	0	63
Хашів	1	29	0	0	0	0	0	0	1	18	1	20	0	0	67
Шум'яч	1	26	0	0	0	0	0	0	1	20	1	18	0	0	64
Явора	2	51	0	0	1	26	0	0	1	21	1	18	0	0	116
Ясениця	1	31	0	0	0	0	0	0	1	20	1	18	0	0	69
Ясенька-Стецьова	1	30	1	20	0	0	0	0	0	0	1	20	0	0	70
Всього	57	1473	16	365	19	444	4	107	23	508	39	819	1	30	3764

Отже, в процесі виконання науково-дослідних робіт на матеріалах Турківської територіальної громади та посуговуючи доісдженнями Л. Безручка та С. Кузика, було визначено рідкісні, унікальні та маловідомі пам'ятки. Вони відносяться не лише до національної, але й світової історико-культурної спадщини, що значно піднімає туристичне значення району, його привабливість для вітчизняного й зарубіжного туриста.

Опрацьований фактологічний матеріал дозволяє стверджувати, що Турківська територіальна громада може суттєво підвищити свою туристичну атрактивність та забезпечити відповідний напрямок господарювання інвестиціями та робочими місцями.

Список використаних джерел:

1. Безручко Л. С. Методика оцінки туристичних історико-культурних ресурсів (на прикладі Турківського району Львівської області): навчально-методичний посібник. Львів, 2013. 160 с.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. Київ: ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. 298 с.
3. Задворний С. І. Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону (на матеріалах Хмельницької області): монографія. Тернопіль: Вектор, 2020. 228 с.
4. Коберніченко Т. Рекреаційний потенціал гірських сіл Турківського району Львівської області. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2009, № 10. С. 65-68.
5. Кузик С. П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід: монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 254 с.
6. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. За ред. проф. Ф. Заставного. 2-ге вид. виправлене. К.: Знання, 2008. 575 с.
7. Смаль І. В. Основи географії рекреації і туризму: навчальний посібник. Ніжин: Ніжинський державний педагогічний університет ім. М. Гоголя, 2004. 263 с.
8. Офіційний сайт Турківської міської ради. URL: <https://turka-mrada.gov.ua/>.

Муха Р.

магістрант II курсу

спеціальності 242 Туризм

Науковий керівник – викл. Пушкар Б. Т.

ТУРИСТИЧНА ПОЛІТИКИ В КРАЇНАХ ЄС ЯК ЗРАЗОК ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД

Низка міжнародних договорів, конвенцій і декларацій міжнародних організацій формують основи міжнародно-правового регулювання системи туризму і міжнародних подорожей. Стаття 24 Загальної декларації прав людини, прийнята Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року, проголошує: «Кожна людина має право на відпочинок і вільний час, включаючи розумне обмеження робочого часу і періодичні оплачувані відпустки». Стаття 12 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права», прийнятого 6 грудня 1966 року Генеральною асамблеєю ООН, закріплює право кожної людини вільно залишати будь-яку країну, у тому числі власну.

У дослідженні процесів європейської інтеграції важливого значення набувають питання формування та реалізації спільних політик ЄС та напрямів його діяльності. Дедалі більша увага звертається на можливості проведення спільних заходів у різних сферах і вдосконалення інституційних механізмів функціонування розширеного ЄС. На сучасному етапі однією з таких сфер є туризм, оскільки інтерес світової спільноти до ЄС як до туристичного регіону з кожним роком зростає.

Для України важливість дослідження спільних політик загалом і туристичної політики зокрема зумовлюється територіальною близькістю до ЄС – західний кордон України став кордоном між Україною та ЄС – та втіленням курсу на європейську інтеграцію в межах реалізації спільних угод і проєктів.

У процесі адаптації національних правових систем до норм ЄС усі країни-кандидати від 2000 р. спрямовували національні політики у сфері туризму на вирішення трьох проблем: гармонізація національного права з правом ЄС; розвиток і налагодження конкурентоспроможності туризму; зміна організаційних структур туризму. Після приєднання до ЄС країни-члени долучилися до реалізації політики ЄС у сфері туризму, яка передбачає створення умов для розвитку туризму з урахуванням проблем охорони навколишнього середовища, діяльності малих і середніх підприємств, створення можливості збільшення працевлаштування в туристичних регіонах, підтримки локальної ініціативи у сфері туризму, активізації туристичних регіонів.

Безпрецедентне розширення ЄС 2004 р. природно спричинилося як до позитивних, так і до негативних тенденцій у цій сфері функціонування Співтовариства. З одного боку, процес розширення зумовив появу нових викликів і загроз: зростання конкуренції та цін, вплив фахівців із центральноєвропейських країн до «старої» Європи, насамперед висококваліфікованих. З іншого боку, нові країни-члени отримали доступ до туристичних ринків ЄС та загальноєвропейської системи захисту споживачів, можливість удосконалення транспортних та інформаційних мереж, зростання руху туристичних потоків до цих країн.

Результатом довготривалого впливу розширення ЄС на розвиток туризму буде подальше посилення внутрішньорегіонального туризму. Нові країни-члени матимуть користь з транспортної політики ЄС та розвитку транс'європейських мереж, так само як і зі спільних правил конкуренції у сферах податків, стандартів якості та захисту прав споживачів. Передбачається зростання купівельної спроможності громадян нових країн-членів, яке збільшить кількість туристів з цих країн у інші європейські країни.

Інституційна структура політики ЄС у сфері туризму дозволяє її підрозділити на основні інституції та допоміжні. Основними інституціями є Відділ туризму Генерального управління з питань підприємництва Європейської Комісії, Комітет транспорту і туризму Європейського Парламенту та Рада ЄС у форматі засідань з питань конкуренції (внутрішній ринок, виробництво, дослідження та туризм). Важливе значення для розвитку політики у сфері туризму, як і усіх політик першої опори, має Європейська Комісія. В її структурі

функціонує Відділ туризму при Генеральному управлінні з питань підприємництва та працює Комісар з питань промисловості та підприємництва, який відповідає за сферу туризму.

Однією з основних функцій Відділу туризму є координація діяльності в межах повноважень Європейської Комісії з метою цілковитого забезпечення інтересів туризму при підготовці законодавства, а також здійсненні програм і політик, що безпосередньо не пов'язані з завданнями туризму, але або включають аспект туризму, або суттєво впливають на пов'язану з ним діяльність.

Європейський Парламент у межах своїх повноважень значно менше залучений до формування політики ЄС у сфері туризму, але активно підтримує усі ініціативи Європейської Комісії щодо її формування та розвитку. Про важливість політики у сфері туризму для ЄС свідчить наявність в Парламенті Комітету з питань транспорту та туризму.

Рішення Ради ЄС, які приймаються на її засіданнях, прямо чи опосередковано впливають на політику у сфері туризму, а тому належать до нормативно-правової бази цієї політики. Проблеми туристичної політики розглядаються на засіданнях Ради з питань конкуренції (внутрішній ринок, виробництво, дослідження та туризм).

Слід відзначити ідею Ради ЄС щодо проведення щорічних Європейських туристичних форумів на найвищому рівні для поглиблення співпраці і координації діяльності у сфері туризму (21 травня 2002 р.). Європейський туристичний форум, який, на нашу думку, є допоміжною інституцією ЄС у сфері туризму, став прототипом зустрічей Ради для вирішення питань політики у сфері туризму і «найвищою інстанцією» з питань розвитку туризму в ЄС.

Допоміжними інституціями є також Консультативний комітет з туризму, Економічний і соціальний комітет і Комітет регіонів. Основними функціями Консультативного Комітету з туризму, заснованого 1986 р., є сприяння обміну інформацією, консультації та співробітництво у сфері туризму. До його складу входять представники 30 країн Європейської економічної зони (27 країн – членів ЄС, а також Норвегія, Ісландія і Ліхтенштейн). З 2002 р. повноваження Консультативного комітету з туризму розширено задля налагодження співпраці на усіх етапах реалізації політики ЄС у сфері туризму.

У процесі прийняття рішень теж простежується загальна для ЄС схема. Право законодавчої ініціативи у сфері туризму належить Європейській Комісії. Крім того, хоч Рада і є головним органом щодо прийняття рішень і видання правових актів, Комісія в процесі своєї роботи також може видавати розпорядження, директиви, рішення та інші правові акти. Це можуть бути як виконавчі приписи до

розпоряджень Ради, так і документи, видані в межах власних повноважень. Найчастіше Комісія приймає рішення ненормативного характеру, спрямовані до конкретного адресата. Треба підкреслити, що, як і в діяльності Ради, в правотворчій діяльності Комісії діє принцип обмеженої компетенції. Для видання кожного правового акту необхідна відповідна правова основа, яка окреслена у статтях установчих договорів. Дуже часто в них конкретно визначений вид документа, який має видаватися в тій чи іншій сфері або в тому чи іншому випадку.

Згідно з Договором про ЄС, при прийнятті рішення у сфері туризму необхідно дотримуватися такої процедури: Європейська Комісія подає проект пропозицій на розгляд Європейському Парламенту, який або схвалює його, або повертає з зауваженнями на доопрацювання. Якщо ЄК та ЄП узгодили між собою текст, проект пропозицій подається на затвердження у Раду ЄС. Процедура прийняття рішень для туризму вимагає одностайної згоди Ради ЄС. Саме принцип одностайності часто перешкоджає вирішенню важливих питань.

Після переможного завершення війни, вважаємо, що співпраця з високорозвиненими державами та використання їхнього досвіду слугуватиме гарантом успіху та допоможе розвинути свою стратегію формування політики у сфері туризму та інституційного забезпечення відповідно до норм ЄС, що сприятиме налагодженню контактів та інтеграції України і ЄС.

Список використаних джерел:

1. Краєвська О. А. Концептуальні засади та інституційні механізми політики Європейського Союзу у сфері туризму. Автореф. ... канд. політ. наук. Львів, 2007. 22 с.
2. Кузишин А. В. Міжнародний туризм: Навчальний посібник. Тернопіль: Вектор, 2016. 204 с.
3. Кузишин А. В. Міжнародний туристичний бізнес. Навчальне видання. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2019. 146 с.

Новосад Н.

магістрант II курсу

спеціальності 242 Туризм

Науковий керівник – доц. Задворний С. І.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ МІСТ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На розвиток історико-культурної рекреації в значній мірі впливають рекреаційна привабливість території, зокрема, наявність історико-культурних рекреаційних ресурсів, їхній стан, цінність та збереженість. Саме останні складають собою історико-культурну

спадщину Волинської області. Все ж, варто наголосити, що на території регіону дослідження є невелика кількість історико-культурних рекреаційних об'єктів, які підготовлені для відвідування туристів, тому для їхньої популяризації бачиться необхідність поєднувати відомі для широкого загалу пам'ятки архітектури та містобудування із невідомими, але цікавими та цінними історико-культурними рекреаційними ресурсами, що знаходяться у сільській місцевості. Це призведе до розширення потенціалу історико-культурних рекреаційних об'єктів і дасть змогу на перспективу використовувати їх для прокладення територією Волинської області історико-культурних туристичних маршрутів.

Сьогодні історія та культура – індикатори прогресивного поступу територіальних спільнот людей та ресурс відновлення активного економічного життя. В поєднанні вони становить не тільки потужний засіб збереження єдності поколінь народу, підвищення престижу та створення інвестиційної привабливості країни чи регіону, а також є важливим інструментом національної безпеки і формування демократичного громадянського суспільства. Виходячи із цього, до означеної сфери повинно бути особливе ставлення з боку держави. Історія та культура, як складні соціальні феномени, вимагають всебічних досліджень рівня їх розвитку. Важливо системно проаналізувати актуальні проблеми функціонування галузі, особливостей її територіальної організації та на базі цього напрацювати дієві механізми максимально ефективного її розвитку [3, с. 1].

Історико-культурні пам'ятки є важливими об'єктами огляду на туристичних маршрутах, екскурсіях, подорожах, їх вважають цінним джерелом інформації, чинником формування національної самосвідомості українського суспільства.

Історико-культурні пам'ятки можна розглядати з різних поглядів, тому вони можуть бути предметом вивчення багатьох наукових дисциплін. Переважно під ними розуміють окремі споруди, предмети, пам'ятні місця, які пов'язані з історичними подіями, витвори матеріальної та духовної культури, що мають історичну, наукову, художню або іншу культурну цінність. На думку С. Кузика (2011), історико-культурні пам'ятки, котрі входять або можуть увійти до складу туристичних ресурсів, необхідно розглядати не як окремі об'єкти з певною історичною чи культурною цінністю, а як поєднання відповідних видів історико-культурних рекреаційних ресурсів, що мають високу атрактивність, можуть відігравати вагомий роль у формуванні світогляду народу й формувати історико-культурний рекреаційний потенціал поселення, місцевості, регіону [5].

В даному дослідженні ми насамперед зупинимось на розосередженості історико-культурних ресурсів в межах міських поселень Волинської області.

Серед усіх поселень найбільшу цінність у туристичній галузі має обласний центр, найбільше місто регіону – *Луцьк*. Вперше воно згадується в Іпатіївському літописі під назвою Лучеськ у 1085 р., але вже як розвинуте місто. Тому можна припустити, що закладене воно було близько 1000 р. Це ті роки, коли Володимир Великий приєднав Волинь до Київської Русі, а в Луцьку збудував фортецю, що стала перепоною на шляху загарбників. Наприкінці XIV – поч. XV ст. місто було інтернаціональним, що й відобразилося в його архітектурі та культурних спорудах.

У Луцьку, окрім пам'яток культури, рекреант має можливість відвідати Волинський академічний обласний український музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка, Волинський академічний обласний театр ляльок та два кінотеатри.

3-поміж цінних туристичних об'єктів міста, які відображають історію, культуру та звичаї Волинського краю відзначимо музеї, кількість яких у Луцьку сягає 25. Проте найбільшої уваги заслуговує Волинський краєзнавчий музей, який є найбільшим і найвизначнішим музеєм Волині і нараховує у своєму складі ще 5 діючих музеїв. На сьогодні у фондах Волинського краєзнавчого музею зберігається понад 140 тис. експонатів основного фонду. Звичайно, цікавими і легкодоступними для рекреанта є й ті музеї, які знаходяться в історико-культурному заповіднику «Старий Луцьк», зокрема, музей книги, музей зброї та меморіальний музей «Лесина вітальна». Проводяться також роботи для створення музею етнографії та народних промислів Волині у Луцьку.

За підрахунками І. Добинди, на території Луцька знаходиться 88 пам'яток архітектури та мистецтва, з яких 23 мають національне значення та 65 – місцеве [1, с. 152]. Все ж, найцікавішим і найпідготовленішим для туриста є державний історико-культурний заповідник «Старий Луцьк» і ті пам'ятки, що до нього входять. Хоча він і не є великим за площею (близько 40 га), але на його території, зокрема, та й у Луцьку, загалом, є чимало цінних пам'яток і об'єктів туристичної індустрії. Найзахопливішими серед них – замки: Любарта (Луцький чи Верхній замок), вежа Чарторийських і залишки Окольного замку.

Серед пам'яток архітектури м. Луцька відзначимо, в основному, культові споруди, яких нараховується, загалом, 11. 3-поміж найдавніших відзначимо домініканський монастир (1390 р.), вірменську церкву (1427 р.), монастир шариток (XVI ст.) та синагогу (1626-1629 рр.).

Значну роль у збереженні культурної спадщини міста відіграло Луцьке Хрестовоздвиженське братство, яке своїми силами організувало «древнехранилище» (збірку предметів старовини). До нього на збереження потрапляли передовсім культові церковні предмети, а також випадкові викопні знахідки. Саме це вказує й на те, що Луцьк не лише цікавий архітектурою, але й артефактами, бо перші поселенці на території міста були ще за часів пізнього палеоліту. Найціннішим для туриста є урочище «Гнідавська Гірка», що знаходиться на південній околиці міста та займає високий лівий корінний берег р. Стир. Тут є знахідки епохи неоліту (культура лійно-стрічкової кераміки), енеоліту (пізні Трипілля) та бронзи, а також давньоруські матеріали. Для кращого ознайомлення з археологією міста та області варто відвідати археологічний музей історичного факультету Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Важливим для розвитку туристичної галузі Волині є й те, що Луцьк бере участь у подієвому або фестивальному туризмі, адже щороку на території Замку Любарта проводиться мистецьке шоу «Ніч у Луцькому замку». Також тут два рази на рік відбуваються лицарські турніри. Ще у місті проходить міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором».

З-поміж атрактивних міст у Волинській області також назвемо давній *Володимир* [2]. Археологічні знахідки на його території свідчать, що навколишні території міста були заселені ще за часів енеоліту (IV-III тис. до н.е.), адже племена маліцької культури замешкували с. Заріччя, а волино-люблінської, лійчастих посудин і пізнього етапу Трипілля – с. Зимне. Територію самого міста первісні люди освоїли за епохи бронзи, зокрема, племена городоцько-здобницької культури. Все ж, першою літописною згадкою про Володимир є опис подій 988 р. у «Повісті минулих літ» Нестора Літописця. За угорськими хроніками «Нотаріями короля Бели» місто існувало вже в 884 р. під назвою Ладомир, а перша літописна згадка про останнє відноситься до 866 р.

Вигідне географічне положення сприяло швидкому розвитку міста. В XI-XII ст. Володимир був одним із найбільших міст Київської Русі. На той час він був значним торговельним осередком, а також військово-оборонним постом на західних кордонах Києво-руської держави. У X-XII ст. у місті були розвинуті зброярське, ювелірне ремесла, гончарство та кам'яне будівництво. Археологічні знахідки на відомих пам'ятках давнини свідчать про високий рівень ремісників Володимира. З міста був поширений експорт зброї, ювелірних виробів за межі Волині.

Княжий період Володимира відзначався значним економічним розвитком, в т.ч. будівництвом. У місті було споруджено 8 кам'яних храмів (X-XIII ст.), а разом із дерев'яними – понад 20 храмів і палаців. У XII ст. тут склалась своя архітектурно-будівельна школа, а також була школа при єпископській кафедрі, де вчили не лише слов'янської мови, але й латинської та грецької. В 1097 р. у Володимир для перевірки шкіл та вчителів приїжджав літописець Нестор.

На території міста у 40-70 рр. XV ст. був збудований ще один замок, адже попередній був спалений. Володимирський замок, на місці якого зараз залишилися лише вали, був зведений за наказом польського короля і Великого князя Литви Казимира IV Ягайловича. Знаходився він над заплавою р. Луга і оточувався ровами, що були наповнені її водами та допливу р. Смочі. На території замку було декілька будівель, зокрема – дерев'яний королівський палац, дерев'яна церква і 12 будинків, а також житлово-господарські споруди.

Сам Володимир за свою більш, ніж 1000-літню історію декілька разів знищувався, проте натепер він є одним із найпривабливіших історико-культурних осередків Волині. Зокрема, із 6 пам'яток національного значення та 19 місцевого, що зафіксовані на території міста, у 2003 р. був утворений державний історико-культурний заповідник «Стародавній Володимир». Загалом, на території м. Волинський мають місце 23 пам'ятки архітектури та мистецтва, з яких – 8 національного значення, 2 пам'ятки археології, з них – 1 національного значення, пам'яток історії – 15, з них – 1 національного значення [1, с. 154]. Зокрема, найціннішими й найпривабливішими для рекреанта є Успенський собор, Церква Святого Василя або ротонда, костел Якима та Анни, монастир капуцинів тощо.

Стародавній Володимир був розташований у південній частині сучасного міста і мав вигляд неправильного п'ятикутника, який укріплювався валами та ровами. Він був розташований у трикутнику між р. Луга (стара назва «Луг») та її допливами, які також були елементами старих фортифікаційних споруд. До сьогодні залишилися лише оборонні вали, які вказують на місцевість, де знаходилося прадавнє місто із пам'ятками археології XI-XIII ст.

За 12 км від Володимира знаходиться *Устилуг*, що є ще одним цікавим для розвитку туристичної діяльності містом, перша згадка про яке датується 1150 р. і пов'язана також із родом Мстиславичів. Саме тут, зі здобуттям Україною незалежності, відкрито міжнародний автоперехід із Польщею Устилуг-Зосин, що дасть можливість українським і польським туристам відвідати регіон. На території міста знаходиться городище IX-XII ст., а також пам'ятки архітектури: костел

XVIII ст., каплиця першої половини XIX ст., митниця 1908 р. тощо.

Ковель одне із найбільших міст Волинської області за кількістю населення, але за не є відомим широкому загалові. Туристи пов'язують його, головне, з будинком Лесі України, який знаходиться у приміському с. Колодяжне. На території міста поселення відомі ще від часів бронзи, проте дата заснування міста не відома, а є лише дані про надання місту магдебурського права у 1518 р. Вчені-історики твердять, що Ковель знаходився під захистом укріпленого замку з кількома воротами та вежами, який, ймовірно, був розташований на острові, оточеному р. Турією та її допливами. Вцілілі від пожежі ворота з вежею, як останній свідок Ковельського замку, простояли до 1805 р.

Ковель був багатий на пам'ятки, проте їхня велика кількість була знищена війнами. Тому на території міста залишилося 23 пам'ятки архітектури та мистецтва, 20 пам'яток історії та 1 місцевого значення [1, с. 156]. Зокрема, відзначимо Воскресенський собор (1549 р.), костел Святої Анни (1771 р.), собор Святого Дмитрія Солунського (1994 р.), греко-католицький храм блаженного Миколая Чарнецького (2003 р.) тощо.

Берестечко – невелике місто на півд. Волинської області, територію якого люди почали освоювати ще за часів бронзи. Історія Берестечка пов'язана із Києворуським містом Перемилем, для якого воно було передмістям. Вперше згадується як самостійне поселення с. Берестки у 1445 р. Але відоме місто для українців великою битвою під Берестечком у 1651 р., проте музей цієї битви знаходиться на території Рівненської області.

За 25 км від Берестечка знаходиться районний центр *Горохів*, в якому можна відвідати сакральну пам'ятку, історичний музей, історико-меморіальний комплекс, пам'ятник та пам'ятний хрест. Горохів має зручне транспортне положення, адже розміщується на автошляху Луцьк-Львів, за 50 км на пд. зах. від обласного центру і за 9 км від найближчої залізничної станції Горохів у м-ку Мар'янівка. Це забезпечує безпроблемне сполучення як з обласним центром та іншими населеними пунктами області, так із сусідніми західноукраїнськими областями.

Ще одне місто Волині засноване Києворуськими князями, а саме Романом Мстиславовичем – *Камінь-Каширський*. Воно відноситься, як і два попередні до низькоатракційних міст Волині, тому може відвідуватися туристами в комплексі з іншими містами. У центрі Каміня-Каширського мають місце всі види пам'яток – пам'ятка археології, сакральні пам'ятки, пам'ятка історії та пам'ятки монументально мистецтва.

Місто *Любомль* внесене до списку історичних населених пунктів України, а перша згадка про нього відноситься до 1287 р. Основними історико-культурними цінностями міста є найстаріша церква Святого

Георгія (1280 р.), костел Святої Трійці (1409 р.) та Різдва Пресвятої Богородиці (1880-1884 р.). Окрім сакральних споруд у Любомлі наявні пам'ятка археології, палацові та будинкові комплекси та пам'ятник Богдану Хмельницькому.

Таким чином з позиції наявних історико-культурних туристичних ресурсів, основна частина міст Волинської області 7 із 11 або 63,6% відзначаються високою атрактивністю. Проте не всі з них повною мірою використовують свій історико-культурний потенціал, що є однією з найбільших перешкод для розвитку туристичної галузі історико-культурного спрямування.

Список використаних джерел:

1. Добинда І. П. Історико-культурні рекреаційні ресурси поселень Волинської області: суспільно-географічна оцінка: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича, 2022. 332 с.

2. Добинда І. П. Володимир-Волинський – важливий історико-культурний осередок Волинської області. Регіон-2014: стратегія оптимального розвитку: Матеріали науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів та студентів. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. 124-127.

3. Задворний С. І. Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону (на матеріалах Хмельницької області). Автореф. ... на здобуття наукового ступеня канд. геогр. наук, Львів, 2016. 21 с.

4. Задворний С. І. Територіальна організація культурно-мистецької сфери регіону (на матеріалах Хмельницької області): монографія. Тернопіль: Вектор, 2020. 228 с.

5. Кузик С. П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід: монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. 254 с.

6. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство: Навчальний посібник. За ред. проф. Ф. Заставного. 2-ге вид. виправлене. К.: Знання, 2008. 575 с.

Федорчук О.

магістрантка II курсу

спеціальності 242 Туризм

Науковий керівник – доц. Флінта Н. І.

РОЗВИТОК МЕРЕЖІ ТУРИСТИЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Туризм є однією з найбільш перспективних і динамічних галузей світової економіки. В Україні туристична сфера також має значний потенціал розвитку. Проте його реалізація ускладнюється низкою проблем, серед яких – недостатня розвиненість туристичної інфраструктури. Одним з ключових елементів останньої є мережа туристично-інформаційних центрів.

Функціонування туристично-інформаційних центрів у сучасній туристичній галузі, зокрема організаційні та економічні аспекти їхньої

діяльності, а також роль і місце цих центрів в системі управління туризмом на регіональному рівні, були досліджені в наукових працях таких дослідників, як М. Г. Бойко, Р. В. Волчецький, П. В. Горішевський, О. В. Музиченко-Козловська [1], М. М. Малахова, Ю. В. Моклиця, О. І. Черниш, М. М. Зайцева, Н. В. Шумлянська, Т. Г. Сокол, Т. Д. Скутар, Л. Б. Чайка-Петегирич, Ю. В. Зінько та інших. Науковці розглядають проблеми та можливості туристичних інформаційних центрів як невід’ємного компоненту управління туризмом на регіональному рівні.

Туристично-інформаційні центри (ТІЦ) – це установи, основним завданням яких є надання комплексної інформаційно-довідкової, екскурсійної та іншої допомоги туристам [1]. Вони відіграють вагомую роль в обслуговуванні відвідувачів, популяризації туристичних об’єктів та просуванні туристичного іміджу територій. З огляду на це, розбудова мережі ТІЦ в Україні є важливим напрямом розвитку національного туристичного ринку.

Згідно з даними, зібраними ДАРТ у 2021 році [2], в Україні функціонувало 63 туристично-інформаційних центри.

Станом на сьогодні в Україні діє 88 туристично-інформаційних центрів, що свідчить про розширення мережі закладів туристичного інформування в країні.

Таблиця 1

Розподіл функціонуючих туристично-інформаційних центрів по регіонах України

Регіон	Кількість ТІЦ	Області та кількість ТІЦ
1	2	3
Захід	47	Закарпатська – 17, Львівська – 9 (4 з яких розташовані у Львові), Івано-Франківська – 7, Тернопільська – 4, Хмельницька – 4, Волинська – 3, Рівненська – 2, Чернівецька – 1.
Центр	22	Вінницька – 4, Дніпропетровська – 3, Черкаська – 3, Кіровоградська – 6, Полтавська – 6.
Північ	14	Київська – 2, Житомирська – 3 (у Бердичеві – 2), Сумська – 3, Чернігівська – 3.
Південь	4	Запорізька – 1, Миколаївська – 1, Одеська – 2.

Джерело: створено автором [2].

Серед туристично-інформаційних центрів України можна виділити кілька, що вигідно відрізняються від інших:

1. Мережа професійних ТІЦ у Львові. Вони розташовані в ключових районах міста – центральній частині, на проспекті Свободи, біля залізничного вокзалу та аеропорту. У штаті працюють кваліфіковані фахівці, які вільно володіють іноземними мовами (англійська, польська, німецька, італійська). Центри оснащені

сучасним мультимедійним обладнанням, мають стильний лаконічний інтер'єр у поєднанні з елементами гуцульського колориту. Надаються безліч інформаційних матеріалів: карти, буклети, гіді, путівники як у друкованому вигляді, так і в електронному доступі [6].

2. Київський міський ТІЦ розміщений у самому серці столиці на Хрещатику. Оснащений сенсорними екранами з інтерактивною мапою міста та туристичними маршрутами. Його фонд налічує понад 2 тисячі найменувань поліграфічної продукції про визначні місця Києва. Велику увагу приділено просуванню подієвого туризму – фестивалів, концертів, спортивних заходів. Персонал вільно спілкується 5 мовами (англійською, польською, німецькою, російською, французькою) [4].

3. ТІЦ Кам'янець-Подільського розміщений в одній із фортечних веж старовинного міста, що надає йому особливої автентичності. Центр пропонує ґрунтовну інформацію про всі значущі пам'ятки та туристичні об'єкти Кам'янця-Подільського, зокрема його фортецю, собор Різдва, Вірменський собор, ратушу, міські мури та ін. Персонал володіє такими іноземними мовами як англійська, російська, польська [5].

Проте їх робота має низку проблем: недостатнє фінансування з боку місцевих бюджетів, застаріле технічне забезпечення, брак кваліфікованих кадрів тощо. Через це багато ТІЦ не в змозі повноцінно виконувати покладені на них завдання, а їх вплив на розвиток туризму залишається незначним [3].

Для підвищення ролі ТІЦ у розбудові туристичної галузі необхідно вжити комплекс заходів, спрямованих на удосконалення їх діяльності. Першочерговими напрямками такої роботи мають стати:

- збільшення фінансування ТІЦ з місцевих бюджетів та залучення додаткових коштів;
- оновлення матеріально-технічної бази центрів;
- підвищення кваліфікації персоналу, зокрема володіння іноземними мовами та навичок роботи з ІТ-технологіями;
- розширення мережі ТІЦ, особливо в менших містах та сільській місцевості;
- удосконалення нормативно-правової бази їх функціонування;
- налагодження співпраці ТІЦ з туристичними підприємствами та громадськими організаціями.

Такі заходи сприятимуть підвищенню якості послуг, що надаються туристично-інформаційними центрами, а також їх внеску у розвиток вітчизняного туризму. Завдяки посиленню інформаційного забезпечення галузі відбуватиметься активніше просування українського туристичного продукту на внутрішньому і міжнародному

ринках. Крім того, робота ТІЦ сприятиме покращенню іміджу України як привабливої туристичної дестинації, що стане додатковим стимулом для розвитку галузі [3].

В умовах децентралізації влади в Україні особливого значення набуває роль органів місцевого самоврядування у розбудові та фінансовій підтримці діяльності ТІЦ. Саме на рівні територіальних громад мають прийматися рішення щодо утворення та утримання центрів туристичної інформації, виділення коштів на їх функціонування тощо.

Водночас, досвід розвинутих країн свідчить, що для ефективної роботи таких центрів необхідне налагодження тісної взаємодії між державними органами влади, місцевим самоврядуванням, туристичним бізнесом та громадськими організаціями [3]. Спільними зусиллями має забезпечуватися фінансування ТІЦ, підготовка кадрів, формування та розповсюдження інформаційних матеріалів.

Отже, подальший розвиток мережі туристично-інформаційних центрів в Україні потребує консолідації зусиль як на національному, так і на місцевому рівнях. Залучення фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів, бізнесу та громадського сектору дозволить значно посилити роль ТІЦ у просуванні вітчизняного турпродукту, формуванні позитивного туристичного іміджу регіонів та країни в цілому. Це сприятиме перетворенню туризму на високорентабельну, експортоорієнтовану галузь економіки України.

Список використаних джерел:

1. Державне регулювання діяльності туристично-інформаційних центрів. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2013. № 776. С. 122-127.
2. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/dart-onoviv-perelik-turistichno-informacijnih-centriv-ukrayini> (дата звернення 29.11.2023).
3. Смочко Н.М., Лужанська Т.Ю., Молнар-Бабіля Д.І. (Роль туристично-інформаційних центрів у стратегічному розвитку регіону. 2022. Економічний форум, 1(1), 11-20. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-1-2> (дата звернення 29.11.2023).
4. Туристично-інформаційні центри «Центральний міський ТІЦ». URL: <https://guide.kyivcity.gov.ua/places/centralnij-miskij-tic> (дата звернення: 29.11.2023).
5. Туристично-інформаційний центр. Кам'янець туристичний. URL: <http://kamianets.travel/> (дата звернення 29.11.2023).
6. Центр туристичної інформації в центрі міста – Lviv Travel. URL: <https://lviv.travel/ua/lviv-tic> (дата звернення 29.11.2023).

Цвірло О.
магістрант II курсу
спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – доц. Царик П. Л.

РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПРИМІСЬКОЇ РЕКРЕАЦІЙНОЇ ЗОНИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розгляд туризму як інструменту соціально-економічного розвитку особливо актуальний з позиції регіонального підходу. Тому виникає необхідність дослідити потенціал окремих регіонів та напрями покращення та ефективності його використання. Не зважаючи на достатню кількість наукових розвідок, присвячених Одеській області, питання функціонування рекреаційного комплексу в цьому регіоні і далі залишається актуальним, особливо в умовах останнього десятиліття.

Питання рекреаційного зонування Одеської області розглядалося в дослідженнях О. Ніколаєвої та В. Сича [1, 2, 3].

В південно-західній частині Одеської області, за рекреаційним районуванням О. Ніколаєвої, розташовується Приміська рекреаційна зона [1, 2]. Її природно-географічною основою є середньостепова ландшафтна підзона степової зони. Приміська рекреаційна зона в значній мірі формується під впливом Одеси та її супутників-портово-промислових центрів, вона охоплює межі Овідіопольської, Біляївської, Роздільнянської та Лиманської територіальних громад. Природно-географічні умови сприятливі для літньої рекреаційної діяльності. Тривалість безморозного періоду складає 210 днів на рік, природнокліматичні умови комфортні. Рекреаційний потенціал Приміської рекреаційної зони є дуже потужним (море, лимани, грязі, ропа, мінеральні води) у поєднанні з історико-культурними ресурсами створюють дуже хороші передумови пріоритетного розвитку санаторнокурортного господарства і туризму, орієнтованих на обслуговування як вітчизняних, так і іноземних рекреантів.

За даними на 2021 рік населення Приміської зони становить 65,4% від чисельності всієї Одеської області. На частку міського населення Приміської зони припадає 85,5%. На території Приміської зони найбільша щільність населення спостерігається в Овідіопольській, Біляївській та Роздільнянській територіальних громадах – 43-98 осіб на км². Менша щільність населення в Роздільнянській громаді, де вона складає 32-43 осіб на км². В Приміській рекреаційній зоні спостерігається найбільша кількість населення серед інших розселенських зон та сільського населення (біля 45-55 осіб на 1 км²), що в 1,5 рази перевищує середні значення по області. Мережа

поселень тут досить густа і становить 4,2 населених пунктів на кожні 100 км², що також значно вище середніх значень по області. В приміській розселенській зоні людність сільських населених пунктів перевищує середні значення по області в 1,2 рази і становить 940 осіб. Приміська рекреаційна зона характеризується високими значеннями показників соціально-економічного розвитку, якості життя населення та середніми показниками комфортності середовища проживання.

Приміська рекреаційна зона виділяється значною концентрацією виробничої та соціальної інфраструктури обсяг реалізованих послуг за 2021 рік становить 221,3 млн. грн. У Приміській зоні розташований один з найбільших курортно рекреаційних районів Одещини: Одеський курортно-рекреаційного район, планова ємність якого перевищує 75 тис. місць для організованих рекреантів. Він охоплює територію самої Одеси, Куяльника, Дофінівки, Сичавки – на північному сході, а також Дальник, Кароліно-Бугаз (до Цареградського гирла Дністровського лиману). Санаторно-курортний фонд району включає 27 лікувально-реабілітаційних та лікувально-оздоровчих закладів (18 санаторіїв і 9 санаторіїв-профілакторіїв), а також 80 баз відпочинку. Загальна місткість санаторно-курортних та оздоровчих закладів становить 21,5 тис. місць, у тому числі 9,2 тис. місць у санаторіях і санаторіях-профілакторіях. Більшість закладів розташовано у м. Одеса – це 16 санаторіїв та 7 санаторіїв-профілакторіїв. Крім того, у м. Чорноморськ функціонує санаторій та санаторій-профілакторій, у м. Южне – санаторій-профілакторій, у с. Усатове – дитячий санаторій.

Одеський курортний район відноситься до багатопрофільних і включає різні напрямки медичного лікування, реабілітації та оздоровлення з використанням таких медичних технологій, як пелоїдотерапія (грязелікування), бальнеоводотерапія (водолікування), кліматотерапія та оздоровчий відпочинок. Тут функціонують такі відомі в Україні санаторії, як «Куяльник», «Одеський», «Одеса», «Аркадія», зосереджені унікальні природні об'єкти. Зокрема це Одеський ботанічний сад, регіональний парк «Тилігульський» та значна кількість заказників. Тут зосереджені центри історико-культурної спадщини, а також екскурсійні міста.

Важливе місце в Приміській рекреаційній зоні займає неорганізований відпочинок. Потік неорганізованих відпочиваючих в літній час може значно перевищувати кількість організованих рекреантів. Окремі види неорганізованого відпочинку представлені використанням так званого «вторинного житла» – дач, а також орендованого для відпочинку житла. Площу «вторинного житла»

умовно можна оцінити у 530 тис. дачних місць і понад 700 тис. місць орендованого житла. Цей вид відпочинку ще не має відповідної сфери управління та обслуговування. Це обумовлює надмірне навантаження на морське узбережжя і пляжі, їх інтенсивне забруднення і деградацію. Разом з тим цей тип рекреації, як свідчить досвід інших країн, може бути і необхідним і прибутковим.

Для Приміської рекреаційної зони характерні наступні проблеми розвитку рекреаційного господарства: недостатній розвиток сфери послуг і ринкової інфраструктури для рекреаційно-туристичної діяльності; слабкий менеджмент і маркетинг рекреаційно-туристичної діяльності; незадовільна соціально-екологічна ситуація.

Для подальшого розвитку рекреаційного господарства пропонуються такі заходи: підвищення рівня інноваційності рекреаційного продукту; підвищення рівня професійної підготовки фахівців туристично-рекреаційної сфери з метою доведення рівня якості обслуговування до міжнародних стандартів; забезпечення перепідготовки персоналу рекреаційно-туристичного комплексу з метою забезпечення обслуговування іноземних відвідувачів; створення центрів туристичної інформації з обслуговування туристів та відпочиваючих; сприяння талому розвитку малого бізнесу у туристичній сфері; розвиток інфраструктури та підвищення якості ринку туристичних послуг; модернізація та реконструкція існуючої матеріально-технічної бази об'єктів туристичної інфраструктури, доведення їх оснащення до міжнародних вимог; інвентаризація та впорядкування земель рекреаційного і природоохоронного призначення; екологічний благоустрій ландшафтних парків, природно-заповідного фонду.

Список використаних джерел:

1. Ніколаєва О. І. Рекреаційний господарський комплекс Одеської області. Автореф. ... дис. на здобуття наукового ступеня канд. геог. наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Харків, 2018. 20 с.
2. Ніколаєва О. І. Форми територіальної організації рекреаційно-туристичної діяльності у регіоні. *Journal of Education, Health and Sport*. 2015. Vol 5, №3. P. 373-380.
3. Сич В. А. Систематика і оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів. Автореф. ... дис. на здобуття наукового ступеня докт. геог. наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Одеса, 2021. 40 с.
4. Царик Л., Царик П. Геоекологічні підходи до оцінки ступеня збалансованості природокористування. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2009. Випуск 37. С. 43-48.
5. Tsaryk L., Kuzyshyn A., Tsaryk P. Selected Aspects of Ecological Dimensions of Ecotourism Development in the Networks of National Natural and Regional Landscape Parks of Ukraine. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia*. 2020. Vol. 75. P. 161-181.

Щурко О.
магістрант II курсу
спеціальності 242 Туризм
Науковий керівник – викл. Рудакевич І. Р.

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ПРИМІСЬКОЇ ЗОНИ МІСТА ТЕРНОПІЛЬ

Приміські території біля м. Тернопіль завдяки вигідному географічному положенню і наявності багатьох природних та історико-культурних ресурсів сприяє розвитку туристичної сфери. Цьому значною мірою допомагає розташування великого міста, адміністративного і туристичного центру Тернополя в межах цього району. На території району розташовано багато історичних пам'яток і об'єктів туристичної інфраструктури, що позитивно сприяє розвитку його рекреаційної сфери. Власне різні компоненти туристично-ресурсного потенціалу зумовлюють унікальний туристичний візерунок цієї місцевості.

Тематиці дослідження туристично-ресурсного потенціалу Тернопільського району присвячено багато наукових робіт. Територіальну організацію і потенціал туристичних об'єктів на даній території досліджували у своїх працях А. Богуцький, О. Заставецька, Я. Мариняк, С. Новицька, І. Рудакевич, Й. Свинко, П. Царик та інші. Історико-культурні об'єкти на території району охарактеризовані в публікаціях Л. Бойцун, К. Дударчук, О. Івченка, Б. Мельничука, В. Мороза, О. Рунців та інших авторів.

Метою даної публікації є дослідження особливостей територіальної організації потенціалу історико-культурних ресурсів приміської зони міста Тернополя для забезпечення розвитку різних напрямків рекреаційно-туристичної діяльності.

Тернопільський район розташований у центральній частині Тернопільської області. Площа – 749 км., кількість населення (станом на 1.01.2018 р.) – 67,1 тис. осіб. Районний центр – м. Тернопіль – водночас є обласним центром. Відстань від районного центру (м. Тернополя) до населених пунктів району коливається від 1 км (с. Петриків) до 23 км (с. Козівка). Протяжність території району з півночі на південь становить 38 км, із сходу на захід – 32 км. У фізико-географічному відношенні Тернопільський район розташований у західній частині лісостепової зони у поясі помірного клімату, територіально розміщуючись на Тернопільському плато Подільської височини. Найбільші річки – Серет, Гнізна, Гніздична.

У центрі району (м. Тернопіль) сформувався вузол залізничних і автомобільних шляхів. Тут проходять такі важливі залізниці як Львів –

Жмеринка – Одеса (з відгалуженням на Київ), Шепетівка – Тернопіль, Тернопіль – Заліщики – Чернівці, Тернопіль – Ходорів. Через територію Тернопільського району пролягають автодороги міжнародного значення Е-50 (М-12 за національною класифікацією шляхів) Стрий – Тернопіль – Кіровоград – Знам'янка, Е-85 (М-19) Брест – Ковель – Тернопіль – Чернівці – Одеса, а також національного значення Н-02 Львів – Тернопіль. Важливу роль відіграють також дороги регіонального Р-39 (Тернопіль – Броди), Р-41 (північна кільцева м. Тернопіль) та місцевого значення Т-2002 (Тернопіль – Скалат – Жванець), Тернопіль – Баворів – Теревовля й інші. По дорогах району проходить міжнародний транспортний коридор TRACECA (Центральна Європа – Кавказ). Автошляхи цього транспортного коридору поєднують країни Європейського та Азійського континентів. На території Тернопільського району (поблизу сіл Великі Гаї та Смиківці) розміщений міжнародний аеропорт «Тернопіль», який на сьогодні не функціонує [3, с. 73].

У приміській зоні м. Тернопіль зосереджений значний потенціал історико-культурних туристичних ресурсів. У більшості сіл і селищ розміщені старі храми, археологічні знахідки, місця історичних подій та інші цікаві об'єкти. Багата територія району на археологічні пам'ятки, які розташовані у багатьох поселеннях. Одна з найдавніших стоянок давньої людини (епохи палеоліту) знайдена на околиці с. Великий Глибочок. Сліди поселень палеоліту та мезоліту знайдені у селах Петриків та Івачів Горішній, а також в межах смт Велика Березовиця. Поселення та поховання доби міді та трипільської культури виявлені у селах Петриків, Підгородне, Товстолуг, Баворів, Скоморохи. Давньоруські кургани та городища знайдені поблизу сіл Великий Глибочок, Підгородне, Почапінці, Товстолуг, Чернелів-Руський. У селах Товстолуг і Скоморохи збереглися козацькі могили.

У Тернопільському районі розташовано багато новіших поховань. Пам'ятники та могили загиблим воякам у часи Другої світової війни встановлені у смт Велика Березовиця і Великі Бірки, в селах Великі Гаї, Грабовець, Почапінці, Довжанка. На околиці с. Петриків споруджений меморіальний знак на місці масових розстрілів євреїв та інших жертв нацистських злочинів з м. Тернополя. У багатьох селах району (Великий Глибочок, Забойки, Прошова, Мишковичі, Смиківці) споруджені символічні могили та пам'ятники борцям за незалежність України. Такі об'єкти є осередками для розвитку сентиментального (ностальгійного) і так званого «похмурого» туризму [2].

На території Тернопільського району розташовані чотири пам'ятки архітектури: палац Коритовичів (1720 р.) у с. Плотича, костел (зараз

православна церква св. Петра і Павла) у с. Буцнів, церква Іоанна Предтечі (1747 р.) і костел у с. Баворів. Однак реальна кількість цікавих архітектурних пам'яток (більшість з яких не охороняються) є набагато більшою. У населених пунктах району збереглося багато досить старих (віком більше 100 років) культових споруд. Серед них варто виділити церкву Св. Трійці у с. Шляхтинці (1674 р.), костел Успіння Пресвятої Богородиці у с. Прошова (1700 р., недіючий), церкву Пресвятої Діви Марії у с. Буцнів (1744 р.) та Введення у храм Пресвятої Богородиці в с. Смолянка (1780 р.). Храми, споруджені у XVIII-XIX ст. діють у селах Біла, Велика Березовиця, Великий Глибочок, Довжанка, Драганівка, Забойки, Івачів Долішній, Малий Ходачків, Лучка, Стегниківці, Товстолуг. Досить привабливими в архітектурно-мистецькому плані є костели у селах Байківці, Скоморохи, Баворів, а також церкви у селах Великі Гаї, Грабовець, Застінка, Мишковичі, Прошова.

З інших цікавих архітектурних пам'яток можна виокремити палац Коритовичів у с. Плотича, колишній панський маєток у с. Грабовець (1891 р.), а також унікальний залізничний міст-віадук (1897 р.) на околиці с. Буцнів. У населених пунктах Тернопільського району споруджено також багато пам'ятників і пам'ятних знаків. Переважно вони присвячені українському поетові та національному діячу Т. Шевченку.

З решти варто виокремити перший в області пам'ятник С. Бандері у с. Козівка (1992 р.), літературознавцю К. Студинському (с. Кип'ячка), громадсько-політичному діячу Я. Стецьку (с. Великий Глибочок), географу І. Теслі (с. Настасів), отцю М. Михалевичу (с. Чернелів-Руський), О. Барвінському (с. Шляхтинці) [3, с. 76-77].

У Тернопільському районі функціонують три музеї – діяча українського визвольного руху, співзасновнику ОУН Ярославу Стецьку у с. Великий Глибочок, всесвітньовідомої оперної співачки Соломії Крушельницької у с. Біла та українського літературознавця Кирила Студинського у с. Кип'ячка. При школах і закладах культури відкриті кімнати-музеї історика М. Кордуби (с. Острів), полоніста С. Балея (с.мт. Великі Бірки).

У приміській зоні Тернополя проводяться різні культурні й мистецькі заходи, які приваблюють багато відвідувачів і туристів. Наймасовішим з них є музичний фестиваль «Файне місто», який проводиться кожного літа біля Тернопільського іподрому на хуторі Анастасіївка. За даними організаторів цей фестиваль відвідують кілька тисяч глядачів з різних областей України та сусідніх країн. У с. Байківці щороку проводиться фольклорний фестиваль «Дзига Бай» місцевого значення. При будинку культури с. Великі Гаї діє аматорський театральний гурток, який виконує вистави по населених пунктах району.

В межах Тернопільського району в останні роки туристами

використовуються кілька апробованих туристичних маршрутів, які ще офіційно не затверджені органами влади. Наприклад, тернопільськими велотуристами часто використовуються такі маршрути як Тернопіль – Петриків – Острів – Буцнів, Тернопіль – Товстолуг – Баворів, Тернопіль – Плотича – Дубівці. Серед пішохідних туристів популярний паломницький маршрут з Тернополя до с. Острів через Петриків чи смт Велика Березовиця. З культурно-пізнавальною метою діє маршрут Тернопіль – Біла – Великий Глибочок з метою відвідування музеїв та історичних пам'яток. Перспективними туристичними маршрутами (особливо для пішохідних, автомобільних чи велосипедних мандрівок) можуть бути Тернопіль – Плотича – Горішній Івачів (пізнавальний та рекреаційний туризм), Тернопіль – Курники – Дубівці (вздовж Товтровоного пасма), Тернопіль – Миролобівка – Настасів (пізнавальний та рекреаційний) [3, с. 78].

Тернопільський район завдяки вигідному географічному положенню має розвинений туристично-ресурсний потенціал, що сприяє формуванню значних потоків туристів і рекреантів. У цій місцевості розташовано також багато цікавих історико-культурних об'єктів, переважно сакральних споруд і музеїв.

Список використаних джерел:

1. Природні умови та ресурси Тернопільщини. Тернопіль: ТЗОВ «Тернограф», 2011. 512 с.
2. Рудакевич І. Р. Геопросторова організація туристично-ресурсного потенціалу приміської зони м. Тернопіль. Географія, економіка і туризм: національний та міжнародний досвід. Матеріали ювілейної X міжнародної наукової конференції (м. Львів, 7-9 жовтня 2016 р.). Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2016. С. 365-370.
3. Рудакевич І. Р. Напрями перспективного використання туристично-ресурсного потенціалу Тернопільського району. Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства. Тернопіль: СМП «Тайп». №2. 2019. С. 72-78.

Яблонський Ю.

магістрант II курсу

спеціальності 242 Туризм

Науковий керівник – проф. Кузишин А.В.

ЕКСКУРСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ПУТІВНИКИ ЛЬВОВОМ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Екскурсійна діяльність на початку ХХ століття була важливим напрямком релаксації та відпочинку львів'ян та гостей міста. Саме історико-архітектурне багатство Львова, в поєднанні з культурною ментальністю місцевих мешканців стали запорукою інтересу до цього міста ще з кінця ХІХ ст.

В 1920-1930 рр. туристсько-краєзнавча робота в Львові вже носила комплексний характер з накопиченим прикладним матеріалом та методичною базою. Восени 1921 р. при товаристві «Просвіта» виник «Кружок любителів Львова», головою якого був Іван Крип'якевич, а учасники хотіли поширити знання про історію, старовину та культуру міста через пресу та окремі видання. З гуртком були пов'язані такі відомі українські діячі того часу, як Б. Януш, Б. Барвінський, Й. Сліпий, В. Децикевич, І. Свенцицький, І. Труш, С. Федак, О. Степанів, В. Левицький та ін.. Гурток організовував популярні публічні лекції з історії Львова, екскурсії містом та його околицями. Гурток існував до 1923 р., доки не був заборонений польською поліцією [3, с. 178].

У 1932 р. побачив світ путівник І. Крип'якевича «Історичні проходи по Львову». Сам І. Крип'якевич неодноразово виконував обов'язки екскурсовода.

З утворенням товариства «Плай» у 1924 р., одним з засновників якого був І. Крип'якевич, 24 листопада 1924 р. починає діяти й екскурсійна комісія при товаристві. На першому засіданні комісії були розглянуті плани організації прогулянок Львовом та його околицями [3, с. 180].

Товариство активно зайнялося розробкою планів туристсько-екскурсійної діяльності. Свої завдання в цьому напрямку керівництво «Плаю» визначало як «ініціювання та ведення прогулянок і пропаганда туристики, спрямування прогулянок у цікаві під краєзнавчим оглядом околиці і місцевості, ведення курсів з обсягу мандрівництва» [9, с. 67]. Члени товариства розпочали збирання матеріалів, необхідних для розробки екскурсійних маршрутів. Фізикографічні, антропо- й етнографічні описи, історико-етнографічні матеріали, комплекти карт повинні були скласти окремий відділ у заснованій товариством бібліотеці. Планувалося збирати матеріали і під час мандрівок краєм. У зимовий період, коли туристське життя завмирало, «Плай» збирався проводити лекції з теорії мандрівництва, історії Львова та Галичини, організовувати екскурсії до музеїв міста.

А. Кузишин зазначає, що про інтенсивність роботи засновників товариства свідчить хоча б той факт, що впродовж неповних двох місяців 1924 р. головний відділ краєзнавчої організації провів шість засідань, на яких було детально обговорено плани на туристський сезон 1925 р., а також дрібніші поточні справи. Ще 24 жовтня 1924 р., напередодні заснування товариства, відбулась перша екскурсія краєзнавців Львовом з метою уточнення маршруту, що пролягав околицями міста від гори князя Лева через Кайзервальд і Личаків на

Погулянку. 2 листопада 1924 р. відбулась велика прогулянка цими місцями для всіх бажаючих. Надалі, у період з 26 жовтня 1924 р. до 15 квітня 1925 р., «Плай» організував 14 екскурсій [3, с. 181].

Після підготовки повного циклу тематично взаємопов'язаних екскурсій, які охоплювали весь простір Львова, розпочалися систематичні щонедільні прогулянки. Об'єктами огляду були руїни княжого Львова, Медова Печера, Погулянка, Кайзервальд, Чортова Скеля біля м. Винники, Клепарі, Брюховичі, Замарстинів. Найчастіше обов'язки гίδα-провідника виконував активний член товариства І. Крип'якевич. Як і планувалося, мандрівки стали джерелом збирання краєзнавчих матеріалів. У приміському селі Кривчицях краєзнавці обстежили місцевість, де в 1648 р. перебував табір військ Б. Хмельницького, на інших околицях Львова велися пошуки давніх городищ. Фотографії, зроблені під час екскурсій, члени «Плаю» збирали до спеціального альбому. Деякі прогулянки були описані їх учасниками в письмових звітах; здані до архіву товариства, ці описи пізніше прислужились С. Пеленському для написання невеликої брошури.

«Плай» проводив мандрівки майже виключно околицями Львова. У 1924-1925 рр. лише три прогулянки-екскурсії було здійснено містом: дві на Високий Замок і одна – Губернаторськими Валами (сучасна вул. Винниченка). Щоб не привертати надмірної уваги з боку властей, українські краєзнавці могли навмисно змінити напрям своєї екскурсійної діяльності, скеровуючи його за місто, подалі від очей поліцейських агентів і чиновників.

Вся ця активна діяльність стала приводом до публікацій путівників Львовом. Слід наголосити, що вони часто мали історико-етнічну обумовленість та відображали польську, єврейську та українську орієнтацію міста, даючи певний ідеологічний ухил в цьому світлі.

Ми зупинимось на путівниках, які мали чітко виражений україноцентричний характер.

Першим з таких путівників, як зазначає М. Мовна, був «Львів. Провідник», який був опублікований 1925 р книжково-видавничою спілкою «Червона Калина» [6, с. 126]. Точаться суперечки, хто був автором цього видання, але більшість сходиться на думці, що основні розділи путівника були написані М. Голубцем та Л. Лепким. На противагу численним польським путівникам Львовом, «Львів. Провідник» орієнтований на українських читачів (місцевих мешканців та туристів), акцентуючи на всьому українському. Він розійшовся накладом у три тисячі примірників. Перший український путівник Львовом сьогодні залишається історико-мистецькою та лінгвістичною пам'яткою й бібліографічною рідкістю, своєрідним скрупульозним

пам'яткознавчим сумативом, історичним свідоцтвом невмирущого духу українського Львова.

У 1932 р. український історик Іван Крип'якевич (1886-1967) зібрав в окрему книгу «Історичні проходи по Львові», що вийшла друком у бібліотечці товариства «Просвіта», цикл своїх краєзнавчих розвідок з описом історичних прогулянок Львовом, надрукованих у 1930-1931 рр. в ілюстрованому науково-популярному часописі «Життя і Знання».

Існує припущення, що задум створення історико-краєзнавчої розвідки рідного міста у жанрі путівника, придатного для використання як фахівцями, так і туристами-аматорами, в дослідника з'явився ще під час Першої світової війни, коли він викладав у філії Української Академічної гімназії (УАГ) у Львові й вів історичний гурток для гімназистів (від березня 1917 р.). Його засідання здебільшого присвячені львівській тематиці («Про початки Львова», «Львів у середніх віках», «Українське міщанство у Львові XVI ст.», «Татарський набіг на Львів 1695 р.», «Львів 1809 р.»), а також здійснювались екскурсії містом та його архітектурними пам'ятками.

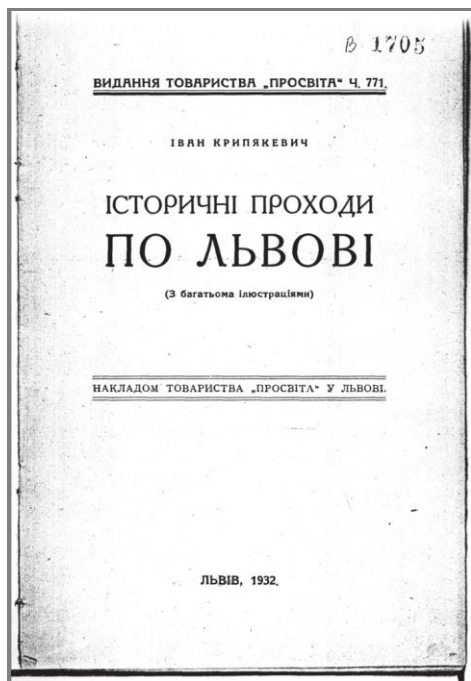

Рис. 1. Титульна сторінка першого видання «Історичні проходи по Львову» Івана Крип'якевича, 1932 р.

Як вказує М. Мовна, автор «Історичних проходів», використовуючи маршрутний принцип компонування пугівників, описав більшість пам'яток старовини, згрупував їх за дільницями міста (Княже місто, Високий Замок, Ринок, Руська вулиця, Середмістя, довкола Середмістя, Личаків, Галицьке передмістя, від Полтви до Єзуїтського парку, св. Юра, Городецька й Янівська вулиці, церкви княжого Львова, Замарстинів, Клепарів, Голоско, Брюховичі) і помістив у дванадцять структурованих розділів. Описуючи окремі дільниці міста, дослідник провів наскрізну історичну лінію, починаючи від княжих часів (заснування Львова королем Данилом, захоплення Львова Казимиром III, татарські набіги), складні історичні перипетії XVII ст. (облога міста Б. Хмельницьким 1648 р., здобуття Високого Замку загоном Максима Кривоноса), революційні події 1848 р. у місті аж до українських національно-визвольних змагань 1918-1919 рр. (Листопадовий зрив, українсько-польське військове протистояння). У викладі матеріалу переважає фактологічна об'єктивність опису подій, оперта на використанні архівних документів. Львів, на думку І. Крип'якевича, увібрав у себе культурну спадщину всіх народів, які проживали у ньому в різний час, не загубивши при цьому питомо українського характеру та зв'язків з українством в колонізованому урбаністичному просторі. Особливу увагу автор акцентував на українських старожитностях, зокрема детальніше зупинився на побуті українського міщанства, членів Ставропігії та церковного братства, описав Успенську церкву й окремі кам'яниці вулиці Руської.

На початку Незалежності, в 1991 р. книга була перевидана в львівському видавництві «Каменярь», а в 2007 р. було третє перевидання цієї книги.

У січні 1936 р. українське педагогічне товариство «Рідна Школа» у Львові профінансувало видання путівника Львовом маршрутно-довідникового типу доктора права О. Когута (1891-1941) та Б. Котецького. Невеликий за обсягом «Ілюстрований провідник по Львові» завдяки доступній формі й добрій методиці розкриває для читача культурну палітру українського Львова, яку можна збагнути, пройшовши основними маршрутами Середмістя.

У книжці розроблено два туристичні маршрути, розраховані для кількогодинної та одно- і дводенної прогулянок містом. Коротший маршрут передбачає екскурсію Високим Замок, історичним осередком українства у місті – вулицею Руською з Волоською церквою, вежею Корнякта, товариством «Просвіта», страховим товариством «Дністер», а також іншими українськими установами

(площею «Сокола-Батька», Академічним домом, навчальними приміщеннями «Рідної Школи», підприємствами відомого українського архітектора І. Левинського, архикатедральним собором св. Юра). Довший маршрут розпочинається з площі Ринок із її найвизначнішими будівлями, провадить найцікавішими сакральними пам'ятками (Домініканський собор, Преображенська церква, Вірменська катедра, церкви св. Миколая, св. Онуфрія, св. Параскеви-П'ятниці), музеями (Ставропігійський, Природничий, Міський промисловий, Український Національний) і бібліотеками основних навчальних закладів, українськими культурно-освітніми (НТШ, Народний Дім, Вища Школа Закордонної Торгівлі) та промислово-фінансовими («Центросоюз», «Маслосоюз», концерн «Українська кооперація» І. Тиктора, «Центробанк», «Ревізійний Союз Українських Кооператив», кондитерська фірма «Фортуна Нова», кооператив «Суспільний Промисл») установами.

М. Мовна дослідила, що ще одним українським путівником Львовом міжвоєнного періоду без зазначення авторства, є рекламно-довідниковий «Український провідник по Львові» (1939). Представники видавництва «Комерція», що підготували його до друку, не дивлячись на скромні технічні та фінансові можливості, намагалися «дати адреси та інформацію про все найважливіше з українського середовища», зокрема громадські товариства, бібліотеки, книгарні, музеї, вищі та середні навчальні заклади, захоронки, лікарні, клуби, готелі, ресторани, кінотеатри, видавництва, друкарні, пресу, церкви, монастирі, політичні партії, фабрики та приватні підприємства, банки, страхові товариства, приватних лікарів, адвокатів, інженерів, транспорт, список вулиць і площ міста, а також перелік визначних пам'яток міста, які слід оглянути мандрівникові. Серед останніх – Високий Замок, собор св. Юра, Волоська та Преображенська церкви, костели домініканців та бернардинців, НТШ з музеєм, Національний музей ім. Андрея Шептицького, Міський промисловий музей, будинок «Просвіти», Народний Дім, «Народна лічниця» (український шпиталь ім. Митрополита Андрея), Великий театр, університет ім. Яна Казимира, Політехніка, площа Східних торгів. «Український провідник...», подаючи перелік українських інституцій та їх конкретне місцерозташування, репрезентує належність публічного простору Львова українцям і позиціонує його як українське місто. Газета «Новий час» відразу ж повідомила своїх читачів про вихід у світ «Українського провідника по Львові», заохочуючи до його придбання.

Таким чином, в першій половині ХХ ст. на теренах Львова було

сформовано своєрідний туристичний комплекс послуг, який включав систему фахових екскурсій та достатню кількість друкованих видань щодо минувшини міста. В нашому дослідженні ми зробили акцент на україноцентричних виданнях такого типу та екскурсійній діяльності, яку здійснювали українські активісти, але треба визнати, що поряд з ними були і інші видання, які відображали риси етносів, які мирно співіснували у Львові впродовж тривалого історичного періоду.

Список використаних джерел:

1. Голубець М., Лепкий Л. Провідник по Львові / упоряд., передм., прим. М. Мовної. Львів: Аверс, 2020. 350 с.
2. Кузишин А.В. З історії організації туристично-краєзнавчої роботи в Галичині (друга пол. XIX – поч. XX ст.). Історія Української географії. Тернопіль: Підручник і посібники, 2002. № 5. С. 42-44.
3. Кузишин А.В. Історія туризму. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2007. 196 с.
4. Мовна М. «Історичні проходи по Львові» Івана Крип'якевича: 80 літ тривання. Народознавчі Зошити (Львів). 2012. № 6. С. 1139-1145.
5. Мовна М. Львів у туристичних путівниках другої половини XIX – першої третини XX ст. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук. Львів, 2020. 20 с.
6. Мовна М. Перший український «Провідник по Львові» Миколи Голубця: мистецтвознавча спадщина та її сучасна рецепція. Мистецька культура: історія, теорія, методологія: тези доповідей III Міжнар. наук. конф. (м. Львів, 27 листоп. 2015 р.). Львів, 2015. С. 126-128.
7. Мовна М. Путівники Львовом (друга половина XIX – початок XXI століть): історико-культурологічне дослідження. Львів: Львівська національна академія мистецтв, 2014. 232 с.
8. Мовна М. Путівники Львовом, видані у міжвоєнний період (1919-1939): історіографічний аспект. Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: зб. наук. праць. Львів, 2013. Вип. 5 (21). С. 141-157.
9. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні. К.: Вища школа, 2002. 195 с.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**«МАГІСТЕРСЬКІ СТУДІЇ
ГЕОГРАФІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
ТНПУ ім. В. ГНАТЮКА»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Заснований у 2018 році

Відповідальний за випуск,
верстка та дизайн обкладинки:

С. І. Задворний

